

SZOMAHÁZY ISTVÁN

**ELŐADÁSOK A
FELESÉGGKÉPZŐ AKADÉMIÁN**

TARTALOM

A professzor megnyitó beszéde
(*A Feleségképző Akadémia fölvatásakor.*)

Első óra.

A szerelem csökkenésének tüneteiről

Második óra.

A házas élet hangulata

Harmadik óra.

A vendéglátás

Negyedik óra.

Mikor kezdődhetik a féltékenység?

Ötödik óra.

Udvarlók

Hatodik óra.

A férjek jelleméről

Hetedik óra.

Az édesmama jogviszonyai a házasságban

Nyolcadik óra.

Látogatások

Kilencedik óra.

A férjek kimenője

Tizedik óra.

A férj hiúsága

Tizenegyedik óra.

A toilett

Tizenkettedik óra.

A konyha

Tizenharmadik óra.

A cselédek

Tizennegyedik óra.

A baba

Tizenötödik óra.

A lakás

Tizenhatodik óra.

A nyaralás

Tizenhetedik óra.

Apróságok

Az öreg professzor fiatalkori emlékeiből.

Két pikkolós csészéről

Poézis a kapukon

Regények a Bädeckerben

Szentimentális lelkek

A professzor megnyitó beszéde (*A Feleségképző Akadémia fölavatásakor.*)

Kedves kisasszonyok, akik e pillanatban még fehér leányszobájuk csöndjében álmodoznak a bizton eljövendő szerelmes lovagról, aki költő is, gavallér is, milliomos is, grandseigneur is egy személyben, de akik úgy lehet holnap már fehér mirtuszkoszorúval a fejükön állanak egy jószágos pap színe előtt: Kegyetekre gondolok e nevezetes momentumban, amikor, mint más iskolákban már régtől fogva szokás, a Veni sancté-t elmondom... Kegyetek már mindazt kitanulták, ami csak a fiatal lányok tudományát gyarapíthatja; az elemiben az írást-olvasást, a felsőbb polgáriban a háztartást és a költészettant, sőt úgy lehet az egyetemen is az algebrát, a szerves vegytant, vagy a filozófia forrásait... Mindent tudnak, amivel szűkebb családjukat büszkévé tehetik, udvarlóikat elkápráztatják, barátnőik szívébe a sárga irigység bacillusait plántálhatják... Sőt nemcsak az elméleti tudományokban jártasak, hanem mindazokban a nevezetes dolgokban, amelyek nélkül a modern fiatal lány már meg sem lehet; jókedvűen ülnek a zongorához, ha egy ismerősük tökéletes Chopin-interpretációra áhitozik, a fürdőben vízfolyásként csevegnek a francia pincérrel, Shaksperet - ha éppen esős idő van odakünn - eredetiben olvassák és a teniszezés terén is becsületet szereznek az erejüknek, frissességüknek és ügyességüknek. Azonfelül bájosak, egészségesek, jókedvűek, a keringőt szenvedélylyel járják, az irodalmat szeretik, s a zsúron, ahol rendes vendégek, szintén meg tudják találni a fiatal lányhoz illő tónust, azt a hangot, amely az unalmas szótalanság és a hencegő fecsegés közt lebeg valahol... Szóval mindent tudnak, ami Kegyeteket csak tökéletessé teheti, ami a házasulandó ifjak szívét barna vagy szőke hajfürtjeik felé fordítja, ami a legridegebb cinikus arcát is mosolygóvá teszi a Kegyetek jelenlétében, csak azt az egyet nem tudják, amiről a gondos mama, a bölcs apa, a körültekintő tanító és a tudós egyetemi professzor egyaránt megfeledezett: hogy mik azok a pozitív és negatív kellékek, amelyek a fiatal leányt jó, bájos, vonzó és boldogságra predesztinált feleséggé teszik...

Ezt a tudományt mindeddig nem tanították az iskolában. Sőt az egyetemen se tanították. A világ abban a tévedésben él, hogy a jó feleség kvalifikációját minden fiatal leány magával hozza e gyarló földre, s hogy a hitvesi erények okvetetlen kivirulnak a házasságban, föltéve, hogy két igazán szerető szív egyesült az anyakönyvvezető színe előtt... »Én is beletanultam a feleség szerepébe, - gondolja meghatottan az édes mama, - miért ne tanulna bele a kicsiny leányom is, aki oly szép, oly üde, oly kíváncsi.« Az édes mama azonban, akit a véletlen szerencsés viszonyok közé helyezett, majdnem szándékosan megfeledezik arról, hogy nagyon sok boldogtalan ember él e gyarló földön, aki láthatatlan könyekkel a szemében vándorol megásott sírja felé, annak a lénynek az oldalán, akit talán valamikor igazán szeretett... És a maga önzésében nem látja a sivár családi tűzhelyeket, nem hallja az elsíratatlan panaszokat, nem érzi a félreértések, apró túszurások, titkolt fájdalmak keserűségeit, amelyek annyi életet megrontanak... A szerelemre gondol, amely szerint minden pótol a házasságban, holott a legboldogtalanabb frigyek talán éppen azokból az esküvésekből származtak, amelyek két szerelmes szívet kapcsoltak valaha össze a jó Isten színe előtt...

Szerelem nélkül boldog házasság nem képzelhető, de a szerelem maga még távolról se elegendő biztosítéka a boldog és harmonikus házasságnak. A különböző kémiai szervezetek is forrnak, pezsegnek, mielőtt végkép összeolvadnának, hogyne forrongna hát két eleven individuum, mikor örökre egyesülni készül egymással? Hiszen a házasság mindkét félre nézve eddigi életének tökéletes megváltozását jelenti... A férfi szabadságát, függetlenségét, felelőtlen voltának minden kényelmét fölládozza, amikor a Kegyetek kicsiny kezét a magába fűzi; a fiatal lány

tiszta álmainak, csöndes illúzióinak, s mindenekfölött egy egész oceánt betöltő, megható szeretetnek mond búcsút, amikor angol úti ruhájában, egy csinos legény oldalán, hajtat ki a pályaház üvegfüle alá... Nem ösmerik még egymást, csak azt érzik, hogy végtelen boldogság lenne, ha a másikat boldognak látnák... De a szerelem nem ölheti meg bennük az emberi gyöngeségeket, egy gyöngédtelen szó a kételkedések lángjait gyújthatja meg szívükben, egy hideg tekintet bolondos rémeket idéz a szemük elé, egy esztelen félreértés váratlanul kiolthatja a fejlődő bizalmasság melegét... A férfi mindeddig csak jókedvű barátaihoz szokott, akik még brutális tréfáért se nehezteltek meg, a fiatal lány a hófehér családi tűzhelyhez, ahol illatos virágként bántak vele... Most egészen egymásra vannak utalva, mert a barátok is, a szülői ház is oly végtelenül messze vannak tőlük... Egy szó, amelyet talán a szeretet diktált, egy megjegyzés, amely talán a legnemesebb érzésekből eredt, a gyanakodó szíveket kegyetlenül elválaszthatja egymástól... Még szeretik egymást, de ah, már mind a ketten arra gondolnak, amit elveszítettek, s az együttlét, amelynek a boldogság új forrásait kellene megnyitania előttük, mindinkább unottabbá és terhesebbé lesz...

Az öreg professzor, aki Kegyeteket, szép kisasszonyok, im maga köré gyűjti, szentül meg van győződve afelől, hogy szerény kísérlete, a Feleségképző Akadémia hiányt pótol... A vén professzor barna fürtjei megöszültek, lábait kikezdte a podagra, homloka körül már mutatkozik egy-egy komoly ránc, amely könyörtelenül jelzi, hogy a legvidámabb élet is alkonyodóra fordulhat, de a szíve a vén embernek fiatal maradt... És ez a szív akárhányszor elfacsarodott, amikor rózsásarcu, ifju teremtések szemében könyeket látott s szomoru, kialvófélben lévő tűzhelyek mellől néma boldogtalanság árnyai sötétlettek feléje... Parkettes kastélyokban, szerény polgári házakban, ahol csavargásai közben megfordult, mint szeretett volna fölkiáltani akárhányszor a forrószívű, érzékeny, de kopott filozófus:

- Fiatalok vagytok, az arcotok virul, miért nem gondoltok hát arra, hogy az élet mily könyörtelenül rövid? Ma még mámoros érzés lobog a szívetekben, ma még tiétek az élet, jókedv és az egészség, de ah, nem tudjátok-e, hogy mi lesz holnap? Mire a nap újra fölkel a tenger habjaiból, már fázva fogtok meghuzódni a sarokban, szemetek ijedten mered a sírra, amely a szomszédból felétek tátong - és új szerelmesek ujjongásai fölött csillog a verőfény és a nap-sugár... Szeressetek, a míg szeretni tudtok, hiszen az árnyékok oly hamar elborítanak benneteket...

Kisasszonyok, szép virágszálak, édes, bohó, álmadozó gyermekek: üljenek körém és hallgassák meg ime, a családi boldogság kurzusát... Rózsás fülecskéjüket nyissák ki, a regényt, amit a pad alatt olvasnak, dobják félre, a csipkedésnek, a vihogásnak, a pajkos nevetésnek szakadjon vége; hiszen ez a kurzus mindazoknál fontosabb, amiket eddigelé végighallgattak... Aki szorgalmas lesz, megkapja tőlem a jó, a hűséges a derék, a komoly kis feleség diplomáját, a legszebb oklevelet, amit csak vén egyetemek adhatnak... Ámha olyan akadna Kegyetek között, aki nem érdemesítené a vén professzort arra, hogy a tanításait meghallgassa, azt (Isten ne adja látnom) nem én fogom megbuktatni, hanem egy sokkal nagyobb, kegyetlenebb, szigorubb potentát: az Élet...

A szerelem csökkenésének tüneteiről

Kegyetek, kisasszonyok, akik gyermekkoruk óta megszokták, hogy az iskola csupa évszázados tantárggyal foglalkozik, s akik talán el se tudják képzelni, hogy a fizikán, a szerves kémián, a különböző nyelveken, a számvetés tudományán, a zongorázáson, a háztartástanon és az egészségi ismén kívül még egyéb tudnivaló is lehet a világon, - Kegyetek bizonyára csodálkozva fogják meghallani első előadásom címét, mely - furcsa ugy-e? - de így hangzik: *A szerelem csökkenésének fontos és életrekiható tüneteiről*.

Kérem, figyeljenek csak jól rám, hogy kurzusunk e fontos fejezetét tökéletesen megértsék és hasznukra fordíthassák.

Kezdjük ott, ahol a regényírók a munkájukat végezni szokták; annál a boldog időszaknál, amikor az édesmama végre kimondta az igent, s Kegyetek izgatottan és nagyon kipirulva borulnak annak az idegen, fiatal úrnak a nyakába. A jegyesség korszakát engedjük át a regényíróknak, s csak ott vesszük föl előadásunk fonalát, amikor négy hét, hat hét vagy két hónap múlva nászútjukat a keleti pályaudvar üvegcsarnoka alatt befejezték. A férj csak most érzi igazán, hogy feleséges ember, mert a nászút ünnepnapjai őt is valami különös, rózsás álomba ringatták. A fiakker megáll a ház előtt, amely jövődöbéli otthonukat, leányálmaik édes fészket, az annyiszor megsejtett bájos interieurt magába rejti. Mari, a szobaleány, elébük siet a lépcsőházban, Julcsa, a szakácsnő, a konyha ajtajában fogadja Kegyetekeket, s míg a ház ura szóltanul, de nagyon meghatottan pödörgeti a bajuszát, Kegyetek dobogó szívvel vetik le a selyem utazóköponyeget, hogy a villamos lámpák csillogó fényében egy futólagos, de ki-mondhatatlanul boldog pillantást vessenek leendő birodalmukra.

E percben, mikor mindenki - Julcsa, Mari és a férjük - szinte versenyez abban, hogyan dédelgetheti azt a kissé remegő teremtet, aki sirásra hajló ajakkal áll meg az ebédlő küszöbén, e percben világosan érzik, hogy csak most kezdődik igazán boldogságuk korszaka, amely leányálmaik minden sejtelménél többet ér.

Fejüket lehajtják a kicsi kaprisz-vánkosra és sokáig nézik az aranyos mennyezetet, amelyen szelíd, altató árnyékok táncolnak az éjjeli lámpa fényében. Bohó, kissé akaratos leányok voltak talán, sokszor kaptak szidást, sőt néha egy gyöngéd anyai csípést is, szívükben olykor felburjánzott az irigység, a dac, a rosszindulat, - de e pillanatban, érzik, hogy az egész világot a szívükre tudnák ölelni s kezüket önkéntelenül imára kulcsolják. És hangtalanul, megindulva susogják az éjszaka csöndjében: Jó istenkém, aki valaha kis hálós ágyacskám fölött virrasztottál, aki megengedted, hogy mindig fehér leányszobám, csinos blúzom, vadrózsás kalapom legyen, aki nagyszerű keringőtáncosokat küldtél, s néha virágbukétákhoz, Kugler-cukrokhoz is juttattál. - ó engedd meg, könnyezve kérlek, hogy a kis uram mindig úgy szeressen, mint most, és nekem se legyen soha okom arra, hogy valamikor kevésbbé szeressem...

Végső szavuk átolvad az álomba, mert a hálósobára egyszerre csillagos, aranyhímes fátyol borul. Elalusznak. Kicsi tündérek, gyermekország tündérei, tompítsátok el a neszt, amely az ablak alól, a nagyvilág csúf lármájából idehangzik és csókoljátok meg szerelmesen a fiatal asszony szempilláját. Mert reggel, az első hajnali napsugárral, véget ér leányságának poézise és az álmodó gyermekből földi asszony lesz, aki fölött ezután mindig, de mindig ott fog borongani a rideg, a gyöngédtelen élet prózája is...

Kedves kisasszonyok, ne vegyék rossz néven az öreg tanítómestertől, akinek az a föladat jutott osztályrészéül, hogy önöket asszonyi életük viszontagságaira előkészítse, ha egy-egy kedves

álmutat könnyörtelenül széttépi. Fáj a szívem, amikor ime, ott kell kezdenem, hogy fehér leányszobájuk reményeiben csalódnak fognak. Az élet nem olyan, amilyennek a romantikus írók rajzolják. Ő nem, eszembe se jut azt állítani, hogy ő, akiért a mirtuskoszorút a fejükre tették, valaha kiábrándul Kegyetekből. Hiszem, hogy a szerelem sohase fog elköltözni családi tűzhelyük mellől, és mégis - ő bár minél később - elkövetkezik majd az az idő is, amikor könnyes szemünk ezt fogja mondani: Nem szeretett, sohase szeretett igazán...

Melyek azok a tünetek, amelyeket előadásom kezdetén a szerelem csökkenésének fontos és életrekiható tüneteinek neveztem? Egy napon észre fogják venni, hogy a csók, melylyel férjük hazatértekor üdvözli önöket, rövidebb, sőt hidegebb a szokottnál. Meg fogják figyelni idegességének legelső szimptomáit: a szerelmes lovag szótlanul jár föl és alá dolgozószobájában, a szobaleányt, aki az ablakot törölgeti, brutálisan kiutasítja, dörögve fog kikelni a kései tálalás ellen, sőt az is megesik, hogy haragos vállvonogatással felel, amikor Kegyetek gyöngéden ebédelni hívják. Rómeó, aki fitymálva forgatja ide-oda a ramsteacket, s célzatos megjegyzéseket tesz a resztölt burgonya vagy a vörös cékla jósága ellen. Való igaz, hogy Kegyetek nem ezeket a motívumokat látták leánykoruk álmai közt a házasesletben. A keresztes lovagról álmodtak, aki imádottja egy szalagjáért évekig tartó háboruba indul s ime, a keresztes lovag soványnak találja a marhahúst s negyedóraig szidja a szakácsnét, mert a székelgyűlés az ő legmagasabb izlésének nem felel meg. Sőt kiméletlensége nem állapodik meg ezeknél a tüneteknél: dühös, ha a fodrázskisasszony közvetlen az ebéd előtt jön, ha Mari az előszoba padlóját vikszeli, ha egy írása azonnal elő nem kerül, amikor állítólag szüksége van rá. Annyira megfélemedezik magáról, hogy haragosan becsapja az ebédlő ajtaját s az ártatlan kályhának a „kutyafáját” emlegeti, ha nem találja elég melegnek a dolgozószobája levegőjét.

Ez lett volna a finom és udvarias gavallér, aki az alkonyat homályában valamikor a kezét megcsókolta? Aki öngyilkosságot emlegetett, ha feleségül nem megy hozzá? Aki órákig elsétált az ablakai alatt? A fiatal asszony könnyezve menekül a lakás legtávolabbi zúgába, s érezvén, hogy valami megváltozott körülötte, boldogtalanul gondol az édesmamájára, akinek a vőlegény már a legelső pillanattól fogva nem tetszett. Ő, mily rövid ideig tartott hát a szerelem, melyet ő naiv hiszékenységekben örökkévalónak képzelt!

Kedves kisasszonyok, ez a legveszedelmesebb pillanata annak a korszaknak, amikor a leányság légiés illúzióit a házaseslet csendes és derült harmóniájának kellene föl váltania.

Az élet nem tudja megvalósítani a Kegyetek álmait, mert a legjobb férjnek is megvan a maga eredendő hibája: hogy, fájdalom, nem hasonlíthat tökéletesen a regénybeli hősökhöz. A mélabús és olajbarna goëlette-kapitánynak, aki zsebkendővégről párbajozik a májfoltos márkival, hogy a grófkisasszonyt a magáénak mondhasa, könnyű és egyszerű a dolga, mert neki nincs egyéb hivatása, mint hogy az imádottja előtt térdreboruljon. De a vérből és idegekből való férjre, akit Kegyetek a kezükkel megtiszteltek, sok súlyos és kikerülhetetlen gond hárul. Ő, szegény, kényszerítve van arra, hogy pontosan lefizesse a harmadosztályu kereseti adóját, a hadmentességi adót, a vízdíjat, a házmesterpénzt, s hogy azt az összeget is kicsiszolja az agyvelejéből, amelybe a Kegyetek háztartása, cselédjei, mosónéi és ruhaszámlái kerülnek.

Ez nem mindig könnyű mesterség; és a szerelmes lovag, akitől Kegyetek francia vígjátéki, hogy ne mondjam császárimrei udvariasságot kívánnak, néha gyanusan kószál a takarékpénztárak körül, hogy egy váltócskáját elhelyezze. Az is lehet, hogy egyéb kellemetlenség érte: elvesztette a pört, amely ezeket jövedelmezett volna neki, meghalt a leggazdagabb betege, avagy összedőlt a híd, amelyet mint indsellér épített. Sőt nincsenek kizárva más prózai lehetetlenségek se: Rómeó, aki természetesen tagja a kerületi kaszinónak, tíz, húsz, vagy harminc forintot veszített az *alsós* nevezetű társasjátékban. Méltányosság-e azt kívánni tőle,

hogy e lélekállapotában olvadozó tekintettel térjen meg családi tűzhelyéhez, s kopaszodó fejjel (mert a házassága után minden férj kopaszodik) a legénykorabeli udvarlót játszsza?

A jó feleség, e tüneteket észelve, nem szalad panaszos ajakkal az édes mamához, nem sír, nem esik kétségbe, hanem okosan, asszonyos felsőbbbséggel, ezt gondolja magában: Elvégre egyik se jobb a Deákné vásznánál s egyikőjüket se lehetne összetéveszteni a Feuillet Oktáv hőseivel. Mind önző, szeszélyes, könnyelmű, zsarnoki hajlamu. Erről az egyről legalább tudom, hogy érettem dolgozik, engem szeret, hozzám tér meg, ha a napi munkájában elfáradt. És az isten szolgálja holtomig összekapcsolt vele. Törődik hát vele a kis macska, ha néha megbokrosodik, majd megbánja, ha kifujta magát, s ha a családi fészek melege átjárja. Hiszen tökéletes férfiak úgy sincsenek másutt, mint a Mars bolygón és a Marlitt asszony regényeiben...

Így gondolkodik az okos asszony, aki a maga értékét ismeri. Hogy a férje többé nem szeretné, no hiszen! Nyalja meg az az úr mind a tíz ujját örömeiben, hogy a jó végzete ilyen bájos és vidámkedvű feleséghez juttatta!

Második óra.
A házasság élet hangulata

A házasság élet hangulata: ez a fejezet fontosabb, tisztelt kisasszonyok, mint Kegyetek leányos tapasztalatlanságukban hinnék. Ahogy komoly fejtegetéseim során már több ízben említettem, a szent házasság nem egészen hasonlít azokhoz az álmokhoz, amiket a leányszobák csöndjében az édes kis csacsik szőni szoktak. Óh, mily szép lenne ez a tökéletlen világ, ha az élet a naiv álmok, e színes képzelődések nyomán alakulna meg! „A házasság, - mondta nekem egy fiatal leány, aki még rövid szoknyát hordott és nem volt egészen túl a spájjban való titkos nyalakodások korszakán, - hitem szerint abból áll, hogy az ember fölkelés előtt csókolózik, délelőtt kiadja a szakácsnőnek a hadiparancsot a déli ebédre vonatkozólag, délben forró csókkal üdvözlö a kis urát, ebéd után még forróbbal búcsúzik el tőle, délután regényeket olvas és Gerbaud-cukrot szopogat, este színházba megy, színház után a dunaparti vendéglőbe, aztán hazafelé, a fiakkerben, újra csókolózik, de óvatosan, nehogy a kocsis a bakon észrevegye.” Így szólott a rövidruhás, nyalakodó leány, aki még nem tudta, hogy a házasságban a cukron, a regényeken, a dunaparti fogadón, meg a csókolódzáson kívül még sok egyéb motívum van; így például: a férj haragos ábrázata, a fiatal asszony idegessége, ha a szobaleány szemtelenkedik, egy-egy apró pörpatvarocsk, egy-egy akut félreértés és sok-sok csunya próza is a csókok édes tengerén kívül. És főképpen nem tudta, hogy mindegyik házasságban az idők folyamán bizonyos állandó hangulata támad, kedves és poétikus az egyiknek, unalmas és közömbös a másiknak, ideges és puskaforos a harmadiknak. Ez a hangulat sok apró, majdnem jelentéktelen motívumból szövődik össze, s a dologban az a veszedelmes, hogy, ha egyszer megalakult, örökké ott lebeg a házasság fölött.

Hiába a jó szándék, hiába a bűnbánat, sőt hiába a szerelem is: vidám házasság az ideges házasságból sohase lesz többé s a családi fészek melegségének mindörökké vége van, ha egyszer az idegeskedés, a bizalmatlanság, a félreértések felhői ott lebegnek a hófehér abrosz fölött...

Kedves kisasszonyok, akik ártatlan hitükben most úgy képzelik, hogy ő, aki Kegyeteket a Riviérára, a párisi boulevardokra, vagy Velence sötét vizeire elszökteti, mindig a gáncs nélkül való lovag, vagyis a leánykori udvarló marad, sirassák meg soha vissza nem térő álmukat és higgyék el, hogy ő is csak csontból és vérből, de főképp idegekből álló halandó, mint az első férj, akit az életben megismertek: az édesatyjuk. A felsőbb leányiskolában bizonyára tanulták, hogy minden élő lény más-más bánásmódot igényel: a mókust mást, mint a házinyúl, a kanári mást, mint a fülemülét s a papagályt mást, mint a merinói kos. A férjjel való bánás művészete is speciális művészet, egészen más, mint amit az atyjukkal vagy az édesmamával való érintkezésükben megszoktak.

A férjet, - hogy egy csunya és prózai szót használjak, - idomítani kell, okosan, tudományosan, sőt ravaszsággal is. Ez a fontos feladat az asszonyra vár, akinek megvan hozzá a legfontosabb kvalifikációja: az, hogy a tanítvány szeretettel közeledik feléje. És reá vár, ami ezzel összefügg, a másik feladat is, hogy: az otthon édes, finom, poétikus, meleg hangulatát megalkossa. A családi tűzhely tónusa ugyanis sohase a férfitől függ, hanem Kegyetektől, akik egy szép napon majd a lábasok és poroló-pálcák fölött a korlátlan egyeduralkodást átveszik.

Kedves kisasszonyok, ne felejtsek el a legelső tanácsomat; már az egy napos menyecskének is vigyázni kell arra, hogy a házasság akkordját a kellő művészettel üsse meg. A nászúton is őrizze meg a maga egyénisége költői és tartózkodó báját, s óvatosan, félő gonddal ügyeljen arra, nehogy unalmassá és közönségessé váljék. Graciózus voltával hódítsa meg a férfit, finom kacérságával mindennap új lángot gyújtson a szívében, gyöngédségével a ragaszkodás édes kötelékeit alkossa meg. Asszonyosan puha, férfiasan korrekt legyen, engedékeny, amikor kell,

erős, amikor tapintata és jó érzéke ezt sugallja. Szerelmében ne legyen az ura rabszolgája, s őrizkedjék attól, hogy a szívtelen asszonyok zsarnoki hajlamai ébredjenek föl a lelkében. Szerelmének szenvedélyes föllobbanását a meghittség drága pillanataira tartogassa s vigyázzon, nehogy e pillanatok megszokottakká, banálisakká, vagy túlsűrűekké legyenek. Az asszony nem mindig kedvese az urának, hanem a barátnője, a védőangyala, a gondviselése is.

Az otthon hangulata: ez az, ami a legtöbb házasságból hiányzik. Amikor az oltár előtt eltávoznak, nem csupán a sírig tartó együttélésre kötelezték magukat, hanem arra is, hogy a szerelemnek, a barátságnak, a családi érzéseknek új oltárt emelnek, vagyis új tűzhely lángjait gyűjtják meg a házukban. E tűzhely melegét, bizalmas voltát, enyhe világát ápolni: ez az asszony gyönyörű feladata. Az asszony szívéből, okosságától, intelligenciájától függ mindig, hogy a ház kedves és vonzó tanyájává lesz-e az egészséges jókedvnek és a szívderítő költészetnek.

Minden háznak más a hangulata, már tudniillik, ha a kellemetlenkedés és az idegesség levegőjét is hajlandók vagyunk bizonyos tekintetben hangulatnak mondani. Nem tapasztalták-e kisasszonyok, hogy némely földél alatt egyszerre a nyugalom szelid harmóniája költözködik a szívébe, a családi lámpa világossága jóságos érzéseket költ életre Kegyetekben, s hirtelen megsejtik, hogy itt olyan emberek laknak, akik szeretik és becsülik egymást. Miből sejtik meg? A jó Isten tudja. Nem a butorok elhelyezéséből, nem a férj udvariasságából, az asszony mosolyából, - hiszen ha vendég van, minden férj udvarias s minden asszony mosolyog, - hanem a láthatatlan, csupán megérezhető szimptomák sokaságából, amelyeket szinte lehetetlen volna analizálni. Fogadást mernének tenni, hogy akik itt laknak, tökéletesen egymáshoz való s egymáson kívül aligha van egyéb gondolatuk... A levegőből érzik-e ki ezt, vagy valami titokzatos hangulatból, amely mindenütt ott lebeg?... Nem tudom...

Másutt egy megmagyarázhatatlan sejtelem rögtön elárulja, hogy a nyugalom, a boldogság, az együttérzés csak külső látszat s hogy a plüssbutorok között állandó vendég a keserű panasz és a rosszindulatu félreértés... A háznak nincs meg a maga hangulata, az asszony elégedetlen, a cselédek alattomosak, a férj csak ebédelni jár haza s az alkonyi órák nem kínálnak bizalmas örömeket; itt csak a látszatnál fogva élnek együtt s nem a szív és a szeretet törvényei szerint... Az együttlét órái kénytelen szomorúságban mulnak el, az esthangulat nem lopja a szívekbe az egymáshoz való simulás vágyát, egyik szempár nem mélyed a másikba, egyik kéz nem szorítja meg a másikat... Nem az édes, a derült, a mindenért kárpótlást nyújtó otthon ez, hanem rideg penzió, amelyben két közömbös idegen együtt él...

A tűzhelyben égnek a hasábok, de lángjuk nem világít a szívekbe, nem kelti föl a boldog érzést: milyen jó itt, egymás mellett, a rossz és érzéketlen világtól távol... E szerencsétlenek nem hozták magukkal az oltár mellől az otthon szeretetének tiszta poézisét s az érzéki föllobbanást összetévesztik a szerelemmel, amely baráti kapcsolatnak is erősebb kell, hogy legyen, mint valamennyi, amit ennek előtte kötöttünk... Ez a tűzhely nem ébreszti föl bennünk a vágyat, hogy magunk is melléje telepedjünk s nem fáj, ha tőle a rideg éjszakába eltávoznak...

Ne csupán boldogságuk megőrzése lebegjen Önök előtt, amikor kicsiny gazdaságukban az uralkodást megkezdik, hanem az is, hogy családi életük hangulata az unalomba, a kedvetlenségbe, az idegesség posványába el ne merüljön. Ne csak férjükben keressék azt a fluidumot, amely az otthon levegőjét frissességgel, jókedvvel mindig megújuló vonzóerővel látja el, hanem önmaguk is féltő gonddal vigyázzanak, nehogy a kelletlenség, az unalom bacillusai családi tűzhelyüknél megteremjenek. A türelmetlen, az álmos, a szürke hangulatban még a szerelem lángjai is kialusznak. Az otthon oltárán ne csak az érzéki vágyak tüzei égjenek, hanem a meghittség, a vidám kedv, a finom tréfa melege is szüntelenül áradjon ki belőle. A boldog házasságnak nem csupán az a kelléke, hogy két ember nagyon szeresse egymást, hanem az is, hogy mindig jókedvűnek, frissnek, szinte gyerekesen naivnak érezze magát - négy szemközt a másikkal.

Harmadik óra.
A vendéglátás

A boldog szerelmesek, vagyis - legyünk idealisták és mondjuk így: - a házások ma már nem vonulhatnak félre a világ elől, mint a régi poéták korában, hogy egy csermely partján, a lonccal befuttatott kalyibában töltsék életüket, egy pohárból igyanak, egy cseréptányérból egyenek, s naphosszat a rigó, meg a pacsirta énekét hallgassák. A mai kor apái nem igen nyugodnának bele többé abba a gondolatba, hogy menyecske-leányuk egy fenyőfa-kunyhóban huzódik meg, ahol (legalább a népmesék erről nem szólnak) nincs fürdőszoba, gázkályha és villamos világítás. A szerelmet, még a boldog szerelmet is, ma már bizonyos polgári kényelemmel kombinálva tudjuk csak elképzelni, s a csermelyparti kunyhót végképp száműztük a száz arany pályadíjjal kitüntetett népszínművekbe. A Népszínház kulisszái között megvannak ehhez a kopott idillhez a szükséges dekorációk, de az élet a boldogságnak ezt az alakját többé nem fogadja el. A legnagyobb szerelem se elégszik meg a tökéletes magánnyal és a legnagyobb szerelem is veszítene pompázó színeiből, ha a férfi és nő örökké csak egymásra lenne utalva. Az ember társaslény, még a szerelmes ember is; az idegen arcok látása új bájt ad a kettősben való együttlét idilljének, s a társaságbéli kirándulások után annál édesebb a tűzhelyhez való visszatérés. Vagyis magyarul: a házásoknak szükségük van arra, hogy néha a világgal érintkezzenek, akár úgy, hogy ők a világot fölkeresik, akár úgy, hogy a világnak (vagy legalább egy-két képviselőjének) helyet engednek olykor a családi tűzhelyüknél.

Kedves kisasszonyok, ezúttal csak a második mód felől óhajtok beszélni, vagyis azokról az alkalmakról, mikor a fiatal feleség mint háziasszony szerepel: a meghívásokról és a vendégeskedésekről. Modern családot (akár a fővárosban, akár a vidéken) el se lehet képzelni akként, hogy a barátai elől elzárkózzék. Egy-egy vidám ebéd, mikor odakünn hó borítja a háztetőket, a világos ebédlő asztala mellett, virágillat közt, a gázkályha szomszédjában, amelynek vörös fénye végigömlik a vastag szőnyegen, vagy a meghitt, vacsora után való hangulat, amikor a teaasztalon már lobog a kék láng a rézüst alatt, a fiatal asszony kedves pongyolában sűrög-forog a vendégei között, tiszta, csinos szobaleány állítja az asztalra az aranyvörös italt, s a házi boldogságában öntelt fickó, a férj, derüs mosolylyal szedi elő a fali szekrényből virágos szivarskatulyáit: ez a milieu mindenkire kedves és csábító, vendégre és vendéglátóra egyaránt. Ártatlan büszkeség, hogy a vendég fájó szívvel távozzék el tőlünk a havas éjszakába s míg útközben egy kávéházba betér, irigykedve gondoljon vissza ránk, akik otthon maradtunk, a kedves, a világos, a meleg, a kényelmet kínáló fészek szőnyegei között. Az asszony bája, finomsága, szelleme, jó nevelése sohase nyilatkozhatik meg oly vonzó alakban, mint amikor a vendégeiről gondoskodik és a szerelmes férj még szerelmesebbé lesz, ha a felesége ügyességét és szeretetreméltóságát látja. Mikor az utolsó vendég is eltávozott, a lámpafényben csillogó abroszról az ezüstneműt lerakják, a fehérbóbítás szobaleány még egy darabig sürgölődve jár ki és be s a hálósoba nyitott ajtaján át már idelátszik az ampolna misztikus rózsaszíne: a férj elragadtatva csókolja meg a fiatal asszony kezét, amelyen a gyűrűk drágakövei csillognak, s a pongyolához közelebb hajolva, mámorosan súgja:

- Olyan bájos voltál, mint egy francia hercegnő, akit Prielle Kornélia játszik...

A vendéglátás nem kis gyönyörűsége e rövid életnek és mégis, kedves kisasszonyok, azt mondom: ebből a mulatságból is megárt a sok. Az a házaspár, aki folyton vendégekkel népesíti be az asztalát, nem sokkal különb, mint az, amelyik rendszeresen kávéházba jár. A vendégfogadás kedves izgalmát, hogy ne mondjam ünnepi hangulatát, éppen úgy megöli a mindennapiság, mint a színházbajárás báját és vonzóerejét. Nem térek ki arra, hogy ez a passzió rengeteg

pénzbe kerül, - hiszen fölteszem, hogy mindegyikük egy feketebajuszu, fiatal milliommossal lép majd annak idején az oltár elé. De a házból, amelyet a folytonos idegen járás szinte szállószerűvé tesz, kivész a családi tűzhely poézise, a csillogó fehér abrosz világának tiszta harmóniája, a kedves és derüs nyugalom, amely a belépőt már az előszoba küszöbén fogadja. A vendég ünnepet és jókedvet jelentsen, a házaselet idilljének pillanatnyi, kedves megszakítását. Ne tegyük hotellé a házunkat, hanem a vendég lelkébe lopjuk bele a családiasság finom és kellemes érzését.

Kikből álljon az a kis kör, akik előtt a házunkat megnyissuk: ezzel bizony csak a legkevesebb házaspár van tisztában. A legtöbb ember majdnem válogatás nélkül hívja meg asztalához a vendéget, feledve, hogy ezzel jóformán a családja tagjává avatja az idegen urat vagy az idegen asszonyt. Pedig ez nagy hiba, mert hiszen a családi kör nivója, hangulata forog kockán. Azt merném mondani, hogy a vendéget majdnem úgy meg kell válogatni, mint a férjet vagy a feleséget, s aki a felületes ismerősét megtiszteli azzal, hogy a házát megnyitja előtte, majdnem oly könnyelműséget követ el, mint aki a legelső utcai vagy bái ismeretség után házasságra lép valakivel. Akit arra méltatok, hogy az asztalomhoz ültessem, kicsiny fészkemben bizalmasommá avassak, annak mindenképpen korrekt, kellemes és szimpátikus férfiúnak, vagy finom és disztigvált úrinőnek kell lennie. A meghívás nemcsak a rajnai lazacot, a stíriai kappant, a vegyes befőttet, a parfait-t kell, hogy jelentse, hanem vonzalmamat és megbecsülésemet is az idegen iránt.

Nem fölösleges ez a tanítás, miért a kis- és nagyváros társadalmi életében immár csodálatos módon elharapódzott a léha meghívások divatja.

A legtöbb házaspár csak úgy véletlenül jut a vendégeihez, az ismerősei és az ismerőseinek az újabb ismerősei segítségével. Nem is beszéllek ezúttal a zsúrokról, ahol a legtöbb jelenlévő többnyire nem is ismeri egymást; s ahol akárhányszor megtörténik, hogy a házigazda félóráig cseveg a körszakállas ifjával, aki őt bizalmasan „öreg kutya”-nak nevezi, s a beszélgetés után e szavakkal fordul titokban a feleségéhez:

- Ugyan ki az az úr, akivel az imént a dohányzó küszöbén tárgyaltam? Nagyon művelt és finom úriembernek látszik...

Miként a hószemhez, amely a hegyen lefelé gördül, útjában számtalan új hószem tapad, akként von maga után egyetlen zsúrvendég száz és száz újabb zsúrvendéget. Budapesten például számtalan rokonszenves ifju él, aki novembertől márciusig állandóan készenlétben tartja a szmokingját, a frakkját és a redingotját s nagyszerűen beletrenírozza magát a művészetbe, hogy az ismeretlenekkel csevegni, s egy szezon alatt három-négyszáz szandvicset s ugyanannyi csésze theát elfogyasztani tudjon. Egy-egy zsúron minden fiatalember átlag négy-öt új zsúrra kap meghívást, s az úgynevezett zsúrelőjegyzési kalendáriumra ma már épp oly szüksége van a társaságban élő ifjunak, mint a jó frakkra vagy a csillogó kézelőre.

De ha a zsúrt nem is tekintjük komoly vendéglátásnak - pedig az, - az ebédek és vacsorák meghívottaival szemben se sokkal nagyobb a szigorúság vagy az ellenőrzés. A mi társadalmunkban nem is ritkaság, hogy a fiatal asszony összetalálkozik az utcán a barátnőjével, akinek egy jól öltözött fiatal ember udvarol.

- Nem ismered, kedvesem, Takácsot? - szól a barátnő. Nagyszerű, hiszen Takácsot mindenki ismeri... Miska, most nyissa föl a szemét, mert ilyen szép asszonyt nem lát ám mindennap...

Takács másnap már köszön bájos, új ismerősének, a legközelebbi színházi bemutatón fölint a páholyába, vagy ha a földszinten ül, hát fesztelenül odalép hozzá, megismerkedik a férjével (rögtön letegeznek egymást) s megkérdi, hogyan tetszik az új darab? A fogadóban egyszer odaül

melléjük a pálmagruppos sarokba, elhúztatja a cigánynyal a szép asszony nótáját s amikor elválnak, a férj már így szól hozzá nyájasan:

- Öregem, egyszer megtisztelhetnél bennünket azzal, hogy vacsorára is föl nézel hozzánk.

- Ezer örömmel...

A férj kérdőleg néz a feleségére s a fiatal asszony kedvesen bólint:

- Tudja mit, Miska? Jöjjön föl csütörtök este, ha nem akad jobb dolga...

Meghívják, anélkül, hogy tisztában volnának azzal: 1. hogy Miska nem a földkerekség leg-léhább frátere-e, 2. hogy nem fog-e szemtelenül udvarolni a fiatal asszonynak, 3. hogy mik a multjának kiemelkedő mozzanatai s 4. hogy a frakkján, a fekete nyakkendőjén, a gombos cipőjén kívül van-e más kvalifikációja is arra, hogy egy úri ház ilyen bizalmasan befogadja? Meghívják, mert más ismerősük is meghívja, s mert, ha egyedül vannak, hát unatkoznak oda-haza.

Nem is beszélek a meghívásoknak arról a másik formájáról, amely a mi társadalmunkban szintén elég szokásos, amikor t. i. a klubban kártyázó férj esti nyolc órakor így szól nőtelen partnereihez:

- Ha kedvesek vagytok, hát eljöttök hozzám és nálam vacsoráztok... Persze nem szabad elkészülnötök valami lukullusi lakomára... Azt kaptok, ami éppen a ház körül akad...

És a szegény fiatal asszonyhoz, akit nem a bohémélet szabályai szerint neveltek föl, aki az abrosz egy mákszemnyi foltocskája miatt halálra szégyenli magát az idegen előtt, aki büszkeségét és ambícióját helyezi abba, hogy a vendégeit háziasszonyi erényeivel elkábítsa, este, az utolsó pillanatban, három vagy négy léha és éhes fickó állít be, a kártyázás, vagy a sörözés kedélyes utóhangulatában. És a férj furcsának, sőt fölháborítónak találja, hogy ötletét otthon nem hangos jókedvvel, az öröm mámorával fogadják.

Kedves kisasszonyok, ne áltassák magukat a feleség képzelte kötelességével: keljenek ki már a legelső kísérletnél az ellen, hogy úri házukat, meleg és poétikus otthonukat a könnyelmű férj valaha ilyen korcsmai színvonalra süllyeszze. Az efféle kedélyesség csak a kávéházba vagy a sörcsarnokba való; s az ilyen férj nemcsak meghívása értékét rontja le, hanem a feleségét is megalázza. Ne bánják, ha erélyes szavukért megharagszik; utóbb ő maga is belátja, hogy otthonuk méltóságán örködtek. De ne csak a sörcsarnoki cimborák betörése ellen emeljék föl szavukat, hanem - hiszen Kegyetek a finomabbak, a gyöngédebb lelkűek - ojtás a férjük lelkébe is azt az érzést, hogy akit az asztalukhoz meghívnak, azt a legnagyobb megbecsülésben részesítik. Csak mindenképp finom, úri, nemes gondolkodású embereket tiszteljenek meg azzal, hogy őket vendégeikül lássák. Így: a műveltek tiszta harmóniája költözködik a házukba; amúgy: otthonukat a lármások, a neveletlenek közpredájává teszik.

Negyedik óra.

Mikor kezdődhetik a féltékenység?

Amikor azt a kérdést vetem föl, hogy mikor kezdődhetik a féltékenység, jól tudom, hogy mai előadásom nagyrésztben akadémikus jellegű. Vagyis: csak elméleti haszna van. Akibe a hatalmas istenek beleplántálták a féltékenység bacillusait, az ugyancsak nem lesz közömbös véralkatúvá, ha az én, professzori fejtegetésemet végighallgatja. A beszéd itt nem igen több, mint a gyöngye szellő; mert, ahol ösérzésekről van szó, ott mindenféle tanács csak üres malaszt. De mégis, nem állhatom meg, hogy a féltékenységről is ne beszéljek, amikor a tanítványaim jövődő boldogságáról van szó; hátha akad mégis köztük egy, aki az élet valamely súlyos pillanatában a tapasztalatokban megöszült tanítómester szavaira visszagondol.

Azt tanácsolni, hogy az okos feleség végképp letegyen a féltékenység hibájáról, majdnem annyi, mintha a pisztrángtól azt kívánnók, hogy a torony csúcsára fölrepüljön. A legbölcsebb asszony szívében is ott van egy morzsányi ebből az érzésből, s nem kell éppen, hogy a nő - miként a regények mondják - a szenvedélyek rabja legyen, hogy ez a morzsa úgy megnövekedjék, mint az Ararát hegye. Elvégre is, a vonzódás, vagy hogy messzebb menjünk: a szerelem nem a műveltség kérdése, valamint a temperamentumot, az önérzetet, a jogos felháborodást se fűjja el a női szívből az a körülmény, hogy valaki esetleg sikerrel tette le az érettségi vizsgát a zöldfa-utcai leánygimnáziumban. A grófné, aki harisnyás inassal, a saját mailcoach-án kocsizik ki a Stefánia-útra, épp úgy elveszti az önuralmát, mint a mosónéja, ha arról értesül, hogy a t. méltóságos úr lámpagyújtás után egy idegen kisasszonynál látogatást tett. Sőt: ő is elsír néhány fejezetet a grófi palota egyik zugában, s ő is azon fogja törni a fejcskáját, hogy öt krajcárért mérget hozasson a patikából. Pointe-okra a valóságos élet nem dolgozik; s csak a francia, vagy a franciát majmoló hazai regényekben történik, hogy Claire grófné, megtudván, hogy a gróf egy ballettáncosnőnél tölti az estéit, hidegvérrel becsöngeti a komornyikját s finom nonchalance-szal így szól hozzá:

- Jerôme, hozzon föl az utcáról egy udvarlót!

Valamint az se tartozik éppen a mindennapi események közé, hogy a grófné, a férje hűtlenségéről értesülve, teázás közben hideg méltósággal ezt mondja:

- Barátom, mától fogva csak a világ előtt vagyunk férj és feleség... Én ezentúl a kastély balszárnyában fogok lakni, Ön pedig átköltözik a jobbszárnyba...

Tisztelt kisasszonyok, ne üljenek föl a francia tárca-regényíróknak: azok az urak elfelejtik, hogy az asszony akkor is csak húsból és vérből való asszony marad, ha a bölcsője fölött kilenc- vagy tizenegyágu korona ragyogott. A szenvedély vagy a közömbösség nem a származástól függ, hanem kizárólag attól, hogy a feleség szerelmes-e, avagy érzéstelen az ura iránt? Amelyik érzéstelen, attól kitelik, hogy ezen a műnyelven beszéljen; de a szerelmes asszony bizonyára nem fog átköltözni a kastély balszárnyába, nem csönget Jerôme-ért, a komornyikért, hanem alkalom adtán, ha különben a véralkata ösztökéli rá, épp úgy kikaparja a méltóságos úr szemét, akárcsak az igás kocsisné az igás kocsisét.

A kérdés tehát, kortól, rangtól és származástól eltekintve, ez: melyik az a stádium, amelyikben az asszonynak már joga van ahhoz, hogy féltékeny legyen s mikor cselekszik viszont elsietve és oktanul, ha a féktelen érzést a maga szívében uralomra engedi?

Tisztelt kisasszonyok, egy ismeretlen portugál közmondás azt mondja: a házasság nem kolostor. A férj tehát, amikor legényélete függetlenségéről lemond, még nem kötelezte magát

arra, hogy ezután a ferencrendi gárdiának programja szerint fogja berendezni az életét. A férj, a házasság után is, szívesen hódol a maga megszokott kedvteléseinek: szereti a csinos ruhát, a szép nyakkendőt, a baráti együttlétet, a rendes kártyapartieját s a könnyed csevegést elmés és szeretetreméltó asszonyokkal. A feleség tehát épp oly kevésbé cselekszik helyesen akkor, ha férjétől azt kívánja, hogy rendetlenül öltözködjék, mint akkor, ha azt is rossz néven veszi tőle, hogy egy idegen, bájos nővel szóba áll. Ha a férj a felesége barátnőinek bókokat mond, ez még nem ok a féltékenységre; mert habár nem is színigazság, hogy ezt csupa udvariasságból teszi, - a kujonnak, hiába tagadja, jól esik, ha egy szép asszonynyal tréfálhat, - de attól is ugyancsak távol áll, hogy rossz fát tegyen a tűzre; csak az örök férfi nyilatkozik meg benne, a hódításnak szinte öntudatlan vágya, az ártatlan hiuság, hogy kedvesnek és ragyogó szelleműnek tartsák. Ezt a férjben épp oly kevésbé szabad hibáztatni, mint a feleségben azt, hogy többnyire nem a hites ura, hanem az idegen világ kedvéért csináltatja a szenzációs toilettjeit.

Hasonlóképp nem ok a féltékenységre, ha a férj a színházban érdeklődve a szeméhez emeli a gukkerjét, amikor a primadonna, a naiva, a hősnő, avagy a női kar a színpadra lép. Miért ne találhatna ő élvezetet egy szép női termet, egy pisze orrocsonka, egy kicsike láb szemléletében? A feleség, aki az ilyesmiért hangos megjegyzéseket tesz, - vagy azt az édes titkot súgja az ura fülébe, hogy címeres gazember, - bizonyára megérett arra, hogy a Moravcsik Ernő Emil úr kezébe kerüljön. Mi természetesebb annál, hogy az ilyen férjből lesz a leggaládabb oppor-tunista; aki a színházban, amikor a felesége mellett ül, ásítva hátat fordít a színpadnak, de annál többet lebzsel a színházak kis kapui körül, amikor önagysága miatt tökéletes biztonságban érzi magát. Az asszony, akinek az az ambíciója, hogy az urából úgynevezett alattomos gonosztévőt faragjon, valóban nem cselekedhetik tehát célszerűbben, mintha a színházi néző-téren efelé kedveskedésekkel aposztrofálja a színpadot látcsövező szerencsétlent:

- Ugyan, nem ég ki a szeme, hogy a feleségét az egész világ szemeláttára megszégyeníti?

Ugyancsak nem tartozik éppen a Deák Ferenczi bölcsességek közé, ha a szende hitves azzal gyanúsítja a ház büszke oszlopát, hogy titokban a saját szobalányával kacérkodik. Az a férj, aki ilyen közönséges alávalóságra vetemedik, nem igen akad másutt, mint a német élclapokban, ott is csak nagyobbára az illusztráció kedvéért. Óh, tisztelt kisasszonyok, ha önök tudnák, mennyi alkalmuk van a rossz férjnek arra, hogy a feleségéhez hűtelenné legyen! Aki a házi tűzhely boldogságával nem elégszik meg, s idült családapa léte is idegen csókokról és törvénytelen ölelésekről álmodik, az bizonyára nem szorul arra, hogy a maga fizetett cselédjével kikezdjen. Az ilyesmi több a jellemtelenségnél; s csak egyetlen szó van rá, az is a baka-terminológiában: ez már közönséges ordénáréság. A feleségnek mindent föl szabad tenni a rossz férjről; de azt még róla se szabad föltennie, hogy a maga asszonyát, a cselédje szemében, megalázni tudná. Ez a részlet, tudom, hogy visszataszító; és mégis kell, hogy beszéljek róla, hiszen hány házasság tiszta harmoniáját zavarta már meg ez az okatlan gyanakodás.

Kedves kisasszonyok, önök alkalmasint még nem értik meg egészen, amit a következőkben mondani fogok. De ha rám hallgatnak, hát beírják a naplójukba ezt a passzust (majd asszonykorukban talán hasznát veszik): három hűtlenségi vétket minden asszony köteles elnézni a férjének, föltéve, hogy a hűtlenségek július vagy augusztus havában történnek.

Ne gondolják, mintha ezzel azt akarnám mondani, hogy háromszor még a legjobb férj is vétkezik a hitvesi fogadalma ellen. Óh nem; a jó férj képtelen volna arra, hogy a feleségét megcsalja. De a rosszak közt is vannak ám kategóriák s akárhány akad soraikban, aki nem tartozik a megrögzött bűnösök közé. Vagyis: csak nyári, alkalmi bűnös. Esküjét csak olyankor szegi meg, amikor az asszony valahol a fenyesek alatt hűsöl, s őt, az elhagyott szalma-özvegyet, ezer alkalom csábítja. Ebből a férfiből még mindig válhatik derék férj; persze csak

akkor, ha megtévelyedése csupán kivétel. Három ilyen nyári eset tehát még nem ok, hogy a menyecske visszaköltözzék a szüleikhez. Sírja ki magát a spájzban (ahol a cselédek nem látják), de aztán jusson eszébe, amit egy ókori bölcs mondott: hogy egyik férfi se jobb a Deák-né vásznánál s hogy a jó, a derék, a komoly apa, akit ő leányos rajongásában a tisztesség mintaképének tartott, alkalmasint szintén helyet foglalt valamikor a nyári, alkalmi bűnösök táborában. Vagy ha nem is foglalt, hát bizonyára helyet foglalhatott volna.

Mikor kezdődhetik hát a feleség féltékenysége? Semmikor. Amikor komoly ok volna rá, hogy megkezdődjék, akkor az asszony már ne töltse az idejét eféle haszontalanságokkal, hanem hagyja a faképnél az urát. Mikor igazán van ok a féltékenységre, akkor már nem érdemes féltékenynek lenni.

Ötödik óra. **Udvarlók**

Az erkölcsös olvasmányok, amelyekkel az édes mama egy-egy ünnepesebb alkalomkor megajándékozta Kegyeteket, többnyire ilyenféle szavakkal állapítják meg a fiatal asszony követendő viselkedését a szent házasság határain belül: a feleség, ha egyszer az oltár elől eltávozott, s a kiválasztott férfinak örök hűséget esküdött, nem hallgathatja meg többé ama hizelkedő szavakat, amelyeket léha, de nőtelen ifjak a fülébe súgnak. Vagyis: nem szabad megenyednie, hogy udvaroljanak neki. Én azonban, a tapasztalatokban megöszült professzor, azt állítom, hogy az olvasókönyvek szerzői holdbéli emberek, akik ugyancsak nem ismerik az életet; s hogy az az asszony, aki a jó Isten oltárától eljövét végképpen lemond arról, hogy udvarlói legyenek, egyúttal arról is lemond, hogy az ura a legénykori, szenvedélyes szerelmét megőrizze iránta...

Érzem, hogy ez a tanács frivolnak és léhának tetszhetik, s így kötelességem, hogy a férj és asszony udvarlóinak fontos kérdésében is körülményesebben elmondjam Kegyeteknek a véleményemet.

Mielőtt azonban erre térnék, át kell esnem egy súlyos és megszégyenítő vallomáson, amely alkalmas arra, hogy a férfiak egész nemét kompromittálja a Kegyetek koromfekete vagy ibolyakék szemében. Ez a vallomás így hangzik: száz férfi közül kilencvenhat csak akkor tudja igazán méltányolni a feleségét, ha az látja, hogy az idegen férfiak is méltányolják. Ez alkalommal elárulok Kegyeteknek egy igazságot: a férj, aki észreveszi, hogy felesége más férfiakra hatást tett, néha büszke, néha haragos, sőt néha kvalifikálhatatlanul tapintatlan; de mindig szerelmesebb a feleségébe, mint annak előtte volt. Amíg szívét talán marcangoló féltékenység tölti el, amíg sértődötten visszavonul egy homályos sarokba, vagy bánatát belefojtja a gyöngyöző pezsgőbe, fájó mélabúval ezt gondolja magában: a nyomorúttal ellenállhatatlanul bájos volt... Kedves kisasszonyok, jöjjünk tisztába, - mint a jogászok mondanák, - egy tagadhatatlan ténykörülménnyel: a házasságok legnagyobb hányadának nem a desztillált szerelem az alapja. Eszembe se jut azt állítani, hogy a fiatalok talán közömbösen vagy pláne gyűlölettel néztek egymásra a házasság előtt; de amit éreztek: többnyire nem a régimódi regények igazi, önzetlen szerelme volt... Talán maguk se tudták volna analizálni a szívüket eltöltő érzéseket, amelyeket felületes álmaikban összetévesztettek a szerelemmel. A kölcsönös megbecsülés, a lovagias fölbuzdulás, a lelki szimpátia, az érzékek akut föllobbanása: mindez néha a csalódásig hasonlít arra a szerelemre, amely a Juliák, a Heloise-ok, a Romeók, az Abelardok szívében égett. Csak utóbb, sok időre a házasság után, mikor a mámor első időszakát a nyugodt kontemplálás kora váltotta föl, a négy fal között, ahol életük bizalmasabb része lefolyik, inganak meg abban a hitükben, hogy amit éreznek, az valóságos szerelem... A kijózanulás egy-egy rohama néha még a legkorrektebb lelkeket is elfogja, s akárhány férj van, aki a feleségét megcsókolva, borzongó háttal így szól magában:

- Tulajdonképpen mi is a célja annak, hogy én egy idegen, piszeorru hölgygyel élek ugyanegy földél alatt? Hogy egy asztalnál ebédelünk, együtt töltjük a hosszú estéket, s karonfogva járunk az utcákon, holott voltaképp semmi közünk egymáshoz? Miért ülök én itt átellenben egy pongyolaruhás urinővel, ahelyett, hogy a rendes klubomban csevegnék, vitatkoznám a régi barátaimmal?

Viszont akárhány feleség van, aki bájos mosolylyal az ajkán hirtelen csak eféle elmélkedésbe kezd, miközben az ura a fehér kezecskéjével babrál:

- Édes Istenkém, hogyan is történt az, hogy én örökre búcsút vettem a megszokott lányszobámtól, melynek ablakán zöld falombok leskelődtek be, amikor álmomból fölébredtem? Mi jogon meri kívánni ez az ismeretlen uriember, akinek félévvel ezelőtt még a hírét se hallottam, hogy én az ebédjéről gondoskodjam, az íróasztalát rendben tartsam, s a fehérneműs garderobéjára felügyeljek? Ahelyett, hogy most szépen otthon ülnék, s apa ölébe kuporodva hallgatnám az édesmama cseléd-odüsszeáit, mily alapon vagyok kénytelen eltúrní azt, hogy egy nyájas idegen a kezemet szorongassa és a derekamát átölelje?

Manapság, mikor az érdek, az ambíció, vagy mondjuk: a pusztá rokonszenv száz apró vonását következetesen összetévesztik a szerelemmel, amely mindjobban a régi könyvek foliánsaira szorul: bizonyára nem ritkaság az efajta, hangtalan monológ, amely egy-egy hosszú estén a fiatal házasságokat elfogja. Két-három hónappal az esküvő után, mikor az izgalmak édes perceit végképpen fölváltotta már a nyugodt hétköznapi csöndje, mikor az asszony már gyűrött nemez-pongyolában is mer mutatkozni az ura előtt, a férj pedig - uram bocsáss! - egy-egy forróbb júliusi napon csak úgy ingujjban ül le az asztal mellé, mikor az apró hibácskák, gyöngeségek, gyarlóságok mindinkább kibukkannak a látszat és a szeretetreméltó affektálás zománca alól, az első láz elmúltával sok ezer és ezer fiatal házaspár ébred annak a tudatára, hogy szerelem tulajdonképp nem szerepelt a regényükben... Az önszuggestívum s a családi befolyások hatalma alul kiszabadulva, az ifjú asszony néha lopott pillantást vet a férjére, s alattomos módon ezt gondolja magában:

- Azt hittem, hogy valami középkori lovaghoz megyek feleségül, pedig, pedig: az én látszólagos lovagom csak olyan közönséges fickó, mint a többi... Se nem hős, se nem szerelmes, se nem gondol arra, hogy az égről a holdvilágot lehozza a kedvemért... Brrr, ha valaki előre megmondta volna, hogy Bayardnak már novemberben meleg trikót kell hordania az inge alatt, mert különben könyörtelenül náthát kap...

És ugyane pillanatban a meleg trikót viselő Bayard is lopva fölkacsint a tányérja mellől, s míg látszólag a filettel való elfoglalásával van elfoglalva, perfidül így szól a lelke mélyén:

- Azt hittem, hogy a legszebb leányt vettem feleségül, akinek láttára örvengő dervistáncot fog eljáráni valamennyi ismerősöm... Azt hittem, hogy minden jó barátom megpukkad irigységében, s ez a gondolat boldoggá és büszkévé tett... De, fájdalom, egyik se pukkad meg, mert a feleségem ő nagysága, - ha csinos is, - de semmivel se különb a körülötte élő tucat-asszonyoknál... A termete még csak megjárja valahogy, de az arca amolyan viaszbábuserű női arc... Vajjon hova is tettem a szememet, amikor legénykoromban udvaroltam neki?

Ez a kis leleplezés ne riassza vissza Kegyeteket a házasságtól, mert ez a kis kiábrándulás, hogy úgy mondjam, csak átmeneti jellegű... Talán a nagy, a heves szenvedélyek természetes reakciója, amely után - föltéve, hogy a fiatal asszony nem esett a feje lágyára - csak annál melegebben fognak utat törni később a férj igazi érzései... Mert - s ezt a passzust ne felejtsek el soha kisasszonyok! - minden férj beleszeret előbb-utóbb a feleségébe, föltéve, hogy az asszony csakugyan bájos, s hogy a nő okossága egy színvonalon áll a háziasszonyéival...

Hölgyeim, írják bele tehát a gyakorlat-füzetükbe a következő tantételt: A tökéletes bizonyosság, amely a férfi lelkét eltölti, ha nem is öli meg éppen, de igen veszedelmesen csökkenti a szerelem állagát. Ez kissé tudományosan hangzik, hát jobban is megmagyarázom: A férjnek sohasem szabad abszolút biztosnak lennie a felől, hogy a felesége még gondolatban sem foglalkozik más férfikkal, s hogy a fiatal asszony már végképp lemondott a hódítás gyönyörűségeiről. Sőt ellenkezőleg: mindig tartania kell kissé attól, hogy bájos felesége megnyerőbb, elméesebb, udvariasabb, gavallérabb férfikkal is találkozhatik, mint ő, s hogy ez a találkozás az ő férfiúi prestige-ének ártani fog. A férj állandó szerelmének egy a titka: ha a ház ura önkén-

telenül is szükségét látja annak, hogy a felesége szemében ő legyen a legcsinosabb, a legelmé-
sebb, a legudvariasabb, a leggavallérabb férfiu. Vagyis: ha mindennap újra meg kell hódítania
a feleségét. Az a férj, aki absolute biztos a maga dolga felől, néha öntudatlanul is véteni fog
ama törvények elleni, amelyek a jó férjekre kötelezők...

Értik-e most már, miért mondtam előadásom kezdetén, hogy az okos asszony még az esküvője
után se mond le végképpen az udvarlóiról? Annál kevésbbé mond le, mert hiszen az udvarlók
biztosítják neki az ura állandó szerelmét, s ők azok, akik a közömbösség iránt annyira
inklinált férfiu szívében az érzések hamvadó parazsát élesztgetik. De meg máskülönben is:
közös emberi gyarlóság, hogy mindaz, ami másoknak tetszik, bennünket is azonnal fölmelegít.
Főképp - a saját feleségünk. Az a férj, aki karján a maga graciózus asszonyával, irigykedő
pillantásokat vél fölfedezni a hites aszfaltbetyárok ábrázatján, vagy a másik, aki a bálban
büszkén, de kissé féltékeny szívvel látja, hogy a feleségét bámulják és körülrajongják, otthon
diadaltól dobogó szívvel fogja magához ölelni a pironkodó teremtest, s szemében ott ragyog a
néma dicsekvés: Ti csak udvaroljatok neki, csodáljátok, s gondolatok rá sóhajtozva, ha el-
váltatok tőle; a csókja, az ölelése, az édes odaadása mégis egészen az enyém...

Persze, kisasszonyok, mindez távolról sem jelenti azt, mintha én Kegyeteket a kacérságra
biztatnám... Ez ellen jó eleve tiltakozom, mert magam tudom legjobban, - végre én is csak
voltam valaha fiatal! - hogy a kacér feleség ura okvetetlen boldogtalan ember... Amikor azt
tanácsolom, hogy idegen férfiak iránt is szeretetreméltók legyenek, hogy ártatlan örömet
találjanak abban, ha bájosságuk mindenkit elragad, még távolról sem mondtam azt, hogy
jogtalan reményeket ébresszenek az udvarlók szívében... A kacérság még a legjobb esetben se
más, mint olyan remények nyújtása, amelyek sohasem váltódnak be... A korrekt asszonyt
önmaga előtt is megalázná, ha az udvarló csak egy pillanatig is rosszat gondolnának felőle...
Diszkréció még a hódításban is: ime, az okos és becsületes feleség mottója...

Kedves kisasszonyok, ha a leendő férjük szerelmét állandóan biztosítani akarják a maguk
számára, ne ártallják tehát a fáradságot, s igyekezzenek meghódítani valamennyi férfit, aki csak
az utjukba akad. Tudom, hogy ez nagy áldozatukba kerül, de ne sajnálják, hiszen a családi
boldogságukról van szó... És elvégre, még ennél nagyobb áldozatok is vannak e szomorú vilá-
gon...

Hatodik óra.
A férjek jelleméről

A féltékenység - mondta egy ó-egyiptomi bölcs, akit a felesége minden második napon összekarmolt - a legelsőbbrendű ostobaságok egyike; mert vagy van ok rá, s akkor hiábavaló minden beszéd, vagy nincs s akkor mi szükség arra, hogy egymás életét megkeserítsük? A krónikák, tette hozzá a nagyészü thébai, még nem emlékeztek meg eddigéle olyan férfiuról, akit a felesége féltékenysége térített volna az istenes és jóra való életre.

Az ó-egyiptomi bölcsnek sok tekintetben igazsága van, de mivel axiómákkal mégse lehet kormányozni a világot, szerény tehetségemhez képest ki fogom fejteni Kegyetek előtt azokat az irányelveket, amelyek egy önzetlen, vén ember lelkében, hosszú évek tapasztalásai után megérlelődtek. Uri kastélyok parkettjén és egyszerű ó-német ebédlőkben - az ilyen öreg világcsavargó hol meg nem fordul? - szomorú, fiatal asszonyok néha sírva öntötték ki előttem a szívüket, mert csálhatatlan bizonyosságuk volt arról, hogy a férjüknek egy idegen asszony megtetszett. Viszont mások, nem kevésbé szépek és fiatalok, szikrázó szemmel fogadkoztak, hogy követni fogják a Francillon példáját, aki tudvalevőleg a „fogat fogért” elvét vallotta. Akadtak, akik visszaköltöztek az édes mamához, mert a garderoberendezése közben, egy nyári mellény zsebében, gyűrött cédulát találtak, ezzel a szöveggel: „Édes mutczigám, biztosan várom 9-cz órákor”. Egy temperamentumos asszony akképpen oldotta meg a csomót, hogy ártatlan gyufatartókat, majolikavázákat és egyéb műtárgyakat vagdosott alávaló hitvestársa fejéhez. Szóval a mód, amelylyel az asszonyok a szomorú esetet fogadják, idegrendszerükhöz és a véralkatukhoz képest nagyon különböző; de bizvást állíthatom, hogy egyik se célravezető és tökéletes. A túlon túl tragikus alapjában meggyöngíti a házaset építményét, a nagyon is enyhe viszont elbizakodottá és vakmerővé teszi a szörnyeteget, aki elég lelketlen ahhoz, hogy egy szép és hűséges teremtsről, hacsak ideig-óráig is, megfeledezzen.

Mielőtt azokra a módzatokra áttérnék, amelyek az úgynevezett hódításokra vágyakozó férjek ellenében ajánlatosak, engedjék meg kisasszonyok, hogy a férjeket általában a következő kategóriákba oszszam:

- a) idegen nők után futkosó férjek;
- b) olyanok, akiket csak az alkalom tesz gazemberekké;
- c) olyanok, akik gyávaságból hűségesek a feleségükhöz;
- d) akik elvileg hűek, de azért minden szép asszonyt megnéznek;
- e) akik csak az asszony direkt adquisja folytán változnak át hullókból forróvérű állatokká.

Amint látják, azt a hatodik kategóriát, amely minden körülmények közt hűséges marad, amely még a gondolatától is irtóznék annak, hogy egy idegen nővel holmi szerelmi kalandokba bocsátkozzék: én, az öreg és tapasztalt professzor, nem ismerem. Mint a nép ajka oly talpraesetten zengi: alapjában véve bizony egyikük se különb a Deákné vásznánál.

Azokhoz az ideálistákhoz, akik az abszolút hű férjek létezését vitatják, bátor vagyok a következő kérdést intézni:

Tegyük föl, hogy az abszolút hű férjnek véletlenül dolga akad az ausztráliai szigettenger valamelyik kereskedelmi kikötőjében. Hajóra ül, s szomorodott szívvel gondol elhagyott feleségére, akit csak hét vagy nyolc hónap múlva fog viszontlátni. Aztán egy éjjel, amikor a kabinjében nyugodtan álmodik, a hajó hirtelen sziklához ütődik, s mielőtt csak gondolni is lehetne arra,

hogy a léket betömjék, az egész alkotmány, utasostul és patkányostul, a víz alá merül. Csak ketten menekülnek meg: az abszolút hű férj és egy gyönyörű, rózsásarcu, istennői termetű angol nő. Hogyan, hogyan nem, az mellékes, de ez a két utas egy lakatlan szigetre vetődik, amely csupa buja, kábítóan illatos, délszaki növény; a levegőben ultramarinszínű madarak röpködnek, a mennyboltozat ragyogóan verőfényes, s a fákról ismeretlen, de csodásízű gyümölcsök kínálkoznak a boldogtalan hajótörötteknek. Szóval, egyszerre csak belecsöppennek az ó-testamentum első fejezetébe, a paradicsomba, amelynek bájos idilljét még nem zavarta meg az emberi önzés és gonoszság. Mivel nem igen van reményük, hogy valami hajó hamarosan a sziget alá vetődik, loncokból és levelekből pompás kunyhót építenek, s miként a mesebeli Robinzon, gyönyörű kis gazdaságra tesznek szert. Reggeltől estig és estétől reggelig együtt vannak, ha emberi szóra vágyakoznak, azt csak egymás ajkáról hallgathatják, s éjszákankint, amikor távolról az oceán hullámai mormolják fülükbe az altató dalt, aggódva lesik egymás pihegését, mert ah, oly végtelenül jól esik nekik, hogy a másik oly közel van... Minden áldott éjjel egy fődél alatt vannak, amíg csak a nap korongja a távol vizekből föl nem bukkanik. A bájos angol asszony észbontó pillantással néz a holdvilágnál a férfi szemébe s mámorosan, szerelmi láztól remegve susogja:

- Egyedül vagyunk és körülöttünk a végtelenség... Majdnem bizonyos, hogy sohase kerülünk vissza oda, ahol téged egy türelmetlen asszony, engem egy epedő férj vár... Szeretlek és boldog lennék, ha te is szeretnél... Egyedül vagyunk, s fölöttünk csupán a néma, a bizalmas, a szikrázó csillagok lobognak... Óh, borulj reám és szoríts magadhoz... Égő ajkam eleped a vágytól, hogy a tiédre tapadhasson... Nézzd, a nyári éjszaka is azt súgja a fülünkbe, hogy szeressük egymást...

Igy fog szólni minden nap, minden éjjel, s királynői termete szeretkezésre vágyódva kúszik a bánatos férfi lába elé... És a férfi -

Kedves kisasszonyok, most eljutottam ahhoz a kérdéshez, amelyet az abszolút férfihűség vitatóihoz intézni akarok. Vajjon akad-e az egész világon egyetlen férj, föltéve, hogy még innen van azon koron, amelynek határai a szerelmi érzéseket magukba fogadják, hogy ebben a helyzetben, a főntebb vázolt körülmények között, így fog szólni a ragyogó szemű asszonyhoz:

- Bocsánat, kedves Nagysád, de én férj vagyok és a feleségemnek sírigtartó hűséget fogadtam... Igaz, hogy talán sohase látom többé az én távollevő cicámat, igaz, hogy ön nemcsak szép, de bájos, enniváló, sőt úgyszólván ellentállhatatlan, de az oltár előtt tett fogadalom se túri bögre ám, amit csak úgy egyszeribe összetör az ember... S mivel én hűséges, szótartó és korrekt férj vagyok, hát holmi csókokról és ölelésekről abszolút nem vagyok hajlandó eszmecserékbe bocsátkozni... Ha Nagysádnak úgy tetszik, hát szívesen csevegek Önnel az Ibsen drámáiban található misztikus elemről, de a szerelmet, ha kérnem szabad, hagyjuk ki a játékból...

Mit gondolnak, van-e olyan férj, aki így válaszol? Hacsak egy van, azért az egyetlen példányért szívesen elismerem, hogy a férfiek kilencven százaléka hűséges... De ha egy sincs, akkor senkise beszéljen nekem az abszolút férji hűségről, mert hiszen - amint láttuk - minden csak attól függ, hogy akad-e olyan alkalom, amelynél még a legkitartóbb hűség is agonizál...

Nem hiába mondtam el ezt a hosszú mesét, mert a tanulság, amit le akarok szűrni belőle, szerény véleményem szerint tisztázhatja némiképp az asszonyi féltékenység problémáját... Mivel ugyanis tökéletes férfiak nincsenek a világon, s mivel a legöregebb akadémiai tagok is pödörgetni kezdik a bajuszukat, ha észreveszik, hogy egy csinos nő fixirozza őket, az okos feleség kiegyezik a sorssal, s bölcs rezignációval így szól magában:

- Vigye el a kánya, elégedjünk meg annyival, ha kedves urunk, a címeres gazember, a lelke mélyén igazán szeret bennünket és erős, hogy ne mondjuk: kényszerítő okok nélkül még álmában se gondol arra, hogy hűtelenné legyen hozzánk... Vagyis: ha szubjektív érzéseinek kizárólag mi vagyunk a tárgyai, ha láttunkra még tízéves házasság után is fölmelegszik, ha a gyermekeit szereti és dolgozik értük, s ha lelke előtt a családi tűzhely az az oltár, ahova minden nemes és derék gondolatát elhozza... Ha egyszer, valami nagyon is erős kísértéssel szemben, megtalálna esni vele az a szerencsétlenség, hogy az ellentálló ereje elhagyja: ez, ha bűnnek föltétlenül bűn is, még mindig nem elég ok arra, hogy az ember a Dunának menjen vagy az édesmama istenítéletét provokálja...

A bölcs feleség - föltéve persze, hogy az ura szerelméről és tisztességéről bizonyos - nem kiált mindjárt tüzet, ha:

1. t. férje az utcán nem hunyja be a szemét, amikor egy bájos leánynyal vagy asszonynyal találkozik;
2. ha ugyanaz az úr a színházban nem fordítja visszafelé a gukkerjét, amikor a primadonna kissé túlzásba viszi a színésznői décolletage szabadalmát;
3. ha társaságban más nővel is foglalkozik, mint a feleségével;
4. s végül: ha nyáron, a szalmaözvegyesség szomorú idejében, esetleg meg talál feledkezni arról, hogy a balatonfüredi platánok mögött egy szende hölgy alszik, aki az ő nevét viseli.

Ez utóbbi ponttal kapcsolatban sokat tudnék beszélni a téli és a nyári hűtelenség közt való különbség erkölcsi hordereje felől, s ki tudnám fejteni, hogy juliusban például még maga a jó Isten is más szempontokból nézi a férjek viselkedését, így szólván a könyveket vezető angyalokhoz:

- Az a szegény halandó kokett nőcskékkal csevegett, mielőtt elhagyott családi fészkebe hazatért volna? Hiba, mindenesetre hiba ez is, de a szalmaözvegyekre nézve, mint tudjuk, az erkölcsi törvényekhez külön pótfüzetet adtam ki... Juliusban és augusztusban ugyanis a rendes törvények nincsenek érvényben...

Bizonyára tudnék erről még mondani egyet-mást, de ezt akkora hagyom, amikor már Kegyetek asszonyokká lettek, s a francia bohózatokat is bátran megnézhetik... Addig csupán még egyszer a figyelmükbe ajánlom, hogy: abszolút tökéletes férjek nincsenek is a világon. Egy volt, Barbarossa Frigyes idejében, de az se nősült meg soha és már kilencéves korában elhalt... A maiaknál csak a rosszaságban vannak fokozatok... Ha az, akit a sors rendelni fog, önöket igazán szereti s ha komoly és megbízható támasza lett a családjának, a féltékenykedéssel nem érdemes, hogy az életüket keserítsék... Ha félre is néz egyszer vagy másszor, majd visszafordítja pillantását mihamarább oda, ahonnan egy bájos, húséges szempár pillant reá változatlan szeretettel... Ha azonban - ne adja az Isten - azt vennék észre valamikor, hogy nem öt, tíz vagy száz, hanem egyetlen nő érdekli állandóan a t. férjüket, akkor én is azt mondom, ideje lesz, hogy az édes mamával ama bizonyos haditanácsot megtartsák.

Hetedik óra.

Az édesmama jogviszonyai a házasságban

Tudatában annak, hogy előadásaim egyik legkényesebb pontjához jutottam, már jó eleve megteszek minden preventív intézkedést, s habozás nélkül kijelentem, hogy:

1. az édesmama - már tudniillik a Kegyetek édesmamája - e gyarló föld legtökéletesebb teremtese. Vagyis:
2. a férjének őriző angyala;
3. a kitűnő gazdasszony, akinek a háztartása, megérdemelné, hogy a „Budapesti látnivalók” rovatában helyet foglaljon;
4. gyermekeinek szerető, gyöngéd és bölcseségtől sugárzó anyja, aki
5. egyuttal csupa ész, csupa tapintat, csupa gyakorlati gondolkodás;
6. akinek tanácsait a t. vejeura minden körülmények közt vakon követheti.

Reményilem, hogy e lojális kijelentéseim meggyőzték Kegyeteket, tisztelt kisasszonyok, afelől, hogy a mama társadalmi pozícióját, súlyát és jelentőségét távolról sincs szándékomban kisebbiteni, s hogy éppen én vagyok az, aki bizonyos mámmal így kiált föl: Kérek jogokat a mamák számára, a leányaik háztartásában!

Az érzelmi motivumokkal ekként szerencsésen végezvén, engedjék meg, bájos tanítványaim, hogy a szívtelen férjek álláspontjára helyezkedjem - hiszen ez előadásoknak nem az a céljuk, hogy önöket jó leányokká, hanem az, hogy jó feleségekké képezzem ki - s kerülgetés nélkül hangot adjak azoknak az életelveknek, amelyek a mamák jogviszonyait a leányaik családi tűzhelyénél megállapítják. Mert hiszem egy ismeretlen hindu bölcs szerint, majdnem annyi rossz házasság gyökerezik az édesmama kedélyvilágában, mint a közvetlenül érdekelt felek, vagyis a férj és feleség szívében.

Kedves kisasszonyok, hagyják tehát most abba a sugdolózást, csukják be a regényt, amit a pad alatt olvasnak, s szívleljék meg tapasztalatokban megöszült professzoruk következő tanácsait.

Bármit is mondanak a banális vígjátékírók, a rossz anekdoták és a müncheni *Fliegende Blätter* régi évfolyamai, a mamára néha épp oly szükség van a házaseletben, mint a sóra a levesben. Ilyen eset például: amikor a fiatal asszonyka megbetegszik, s huzamosabb időre meg van fosztva attól az élvezettől, hogy a szakácsnéval pörölgjön s a kulcsosomóját keresse. Ez az idő, amikor az édesmama, az etika, a morál és a társadalmi illendőség szerint is akcióba léphet. Amíg menyecske-leány a csipkés párnái közt pihen, a mama föltétlenül rendelkezhetik a kulcsokkal, számon kérheti a szakácsnőtől a konyhapénzt, sőt - szükség esetén - egészen odáig elmehet, hogy a szobaleányt „ügyetlen teremtés”-nek mondhatja. De csakis odáig. Ellenben határozottan túllépi jogkörét, ha Marit vagy Julcsát már „ostoba libá”-nak nevezi. Ha megteszi, önmagának tulajdoníthatja a következményeket, vagyis azt, ha a szókimondó Mari vagy Julcsa fűre nyelvvvel ekként válaszol:

- Az öreg nagysága ne gorombáskodjék velem, mert engem nem az öreg nagysága fizet. Tessen szíves lenni otthon parancsolni, a saját vircsaftjában.

Hasonlóképpen a helyzet magaslatára emelkedhetik az édesmama olyankor is, amidőn a „szívtelen gazember” - úgy hiszem, a mama ajkán ez a férj hivatalos neve - komolyan rászolgál a beavatkozásra. Vagyis, ha a felesége konyhapénzét elkártyázza, a kimenő intézményét akként

fogja föl, hogy naponkint reggel jár haza, avagy oktan durvasággal idegeníti el magától azt a szende virágszálat, akivel a maga házat fölékesítette. Ilyenkor csakugyan szükség lehet az édesmama pattogó harci kedvére, magyaros szókimondására, félelmet nem ismerő hősi voltára.

Már Herodotosz följegyezte ugyanis írásaiban, hogy idült oroszlánszelidítők, akik reszketés nélkül tették talpukat a vérengző bestia fejére, elszánt vitézek, akik egymaguk szembeszálltak a sok száz főnyi ellenséggel, sündisznó módjára összehuzódtak, amikor a mama dörgő lépései behallatszottak az előszobából. A bölcs anyatermészet, amely a tigrisnek a karmaiba, az elefántnak az ormányába, a bivalynak a nyakába, a kis méhecskének a fulánkjába adta az erőt, amely élete föntartásához szükséges, a testi erejében látszólag gyöngye anyósról se feledkezett meg: mert a tigrisénél, elefánténál, bivalyénál, méhecskéénél hasonlíthatatlanul több erővel látta el e tiszteletreméltó hölgy nyelvét. És a világtörténet tanúságai szerint akárhány kisiklott házasság zökkent már vissza a rendes kerékvágásba, amikor az édesmama nyelve komolyan akcióba lépett.

Nem jut hát az eszembe ezt követelni, hogy a mama sohase térjen le a passzív szemlélődés ösvényéről. De ne lépjen le olyankor, amidőn erre életbevágóan komoly ok fönn nem forog. A tapasztalatlan menyecske tehát föltétlenül rosszul cselekszik, amidőn a mama beavatkozását a következő esetekben kikéri:

Ha a szakácsnő - mint a nép ajka oly zengzetesen mondja: - nem pariroz. Vagy asszony az ember, vagy hitvány gyöngye báb; ha asszony, hát maga szidja össze a szakácsnéját s nem bújik el gyáván a hálószobába, míg az édesmama a konyhában villámokat cikáztat és mennykövekkel hajigálódzik.

Ha a házmesterné az udvarról fölkiált a harmadik emeletre, hogy az ágyneműszellőztetés édes percei lejártak. Ha már mindenáron lovagias ügyekbe szükséges bocsátkozni a házmesteri családdal, hát álljon ki a tisztelt férj a küzdőtérre.

A mama a házmester szemében csak egy idegen és közömbös delnő, mert hiszen a mama nem fizet fertálypénzt.

Ha a férj a konyhapénzt sokallja. Ehhez a kedves mamának voltaképpen semmi köze, mert a férj se az állam, se az egyház színe előtt nem esküdött meg arra, hogy a mama óhajításaihoz képest fogja megállapítani a havi költségvetést.

Ha a férj - nem kapván tiszta gallért - ama nézetének ad kifejezést, hogy a szent házasság a legperfidebb találmányok egyike. A mama az esetben nem akkor cselekszik helyesen, ha a férjet „brutális kocsis”-nak nevezi, hanem akkor, ha a leányának szakértelmes oktatásokat ad afelől, hogy a gallérokat a jó feleség idejekorán elküldi a tisztítóba.

Ha a férj egyszer-másszor kedvetlenül tér meg családi tűzhelyéhez, s pillanatnyilag: nincs abban a hangulatban, hogy monológokat szavaljon a „Romeó és Julia” című tragédiából. Az okos feleség az efelé hangulat-vibrálásokat egyszerűen letagadja a kedves mama előtt, mert jaj az olyan házasságnak, amelyikben a férj szerelmének és gyöngédségének tüzeit az anyósnak kell kipiszkálnia a hamu alól. Az ilyen esetekben annál kevesebb ok van a beavatkozásra, mivel a fiatalok - ha pár órával később is - bizonyára kibékülnek egymással, föltéve, hogy szerelmes szívvel léptek annak idején az anyakönyvvezető elé. A szerelmes férj sohase haragszik annyira, hogy egy csókról - a kellő pillanatban - lemondani tudna.

Fölsorolhatnék még egyéb konkrét eseteket is, amelyekben az édesmama föllépése inkább károsnak, mint hasznosnak mutatkozik, de legyen elég általánosságban annyi: hogy a jó feleség csak a legvégső esetben avatja be a mamát házasságlelete intimitásaiba. Gyermeki von-

zalma a régi tűzzel loboghat iránta, háláját a csókoknak és öleléseknek akár egész oceánjával bizonyíthatja, de segítségét csak akkor veszi igénybe:

ha vásárolni megy, s attól fél, hogy a kereskedő rászedi;

ha garde-ra van szüksége, de a férjét a napi munkája távol tartja tőle;

ha beteg;

ha igazán komoly oka van arra, hogy boldogtalannak érezze magát.

Egyéb esetekben bünt követ fel, ha az édesmamát a maga háztartásától elvonja.

Kedves kisasszonyok, amint ez előadásomból láthatják, nem az a célom, hogy a mamákat és menyecske-leányukat egymás iránt hideggé és közömbössé tegyem. Ehhez nem is volna meg az erőm, mert hiszen az érzés, amely összekapcsolja őket, már a természettől fogva ott gyökerzik az emberi szívben. Amit mondani akarok, csupán ennyi: nincs bájosabb látvány, mintha a fiatal és boldogságtól sugárzó asszony együtt sétál elegáns mamájával a napsugaras utcákon; büszke arra, hogy a szép, a nyugodt, az okos, öreg hölgyhöz hasonlít; de nincs csunyább, mintha a férj az anyósa önmagából kikelt arcában fedezi föl a felesége jövődöbeli vonásait. A szüntelen pattogó anyós megőrli a házaselet boldogságát; a szelid, a jókedvű, a nyugodtvérű ellenben a maga okosságával még a fenyegető egyéb bajokat is elhárítja. Mert akármit is mond a Fliegende Blätter, meg a sok rossz anekdota: még az anyós is bájos lehet, ha szüntelenül mosolyog.

Nyolcadik óra.
Látogatások

Nem tudom, hogy egy angol filozófus, vagy egy lipótvárosi szép asszony mondta-e ki először azt az axiómát, hogy az ember elsősorban társaslény. Akármelyikük mondta: igaza volt. A szerelem, amely két ifju idegent egy egész életre összekapcsol egymással, mindenesetre jó ötlet volt az úristentől, amelyért mindnyájan hálások lehetünk; még én, az öreg, megrokkant professzor is, aki immár csak elmosódó emlékeimen keresztül látom azt az időt, amelyben szőke vagy gesztenyeszínű ördögökre gondoltam, az alkonyati homálytól a hajnali pirkadásig. De akármilyen jó dolog szerelmesnek lenni, s akármilyen édes gyötrelmem van még a szerelmi boldogtalanságban is, fehér hajjal, higgadt szívvel, már csak ki merem mondani a nagy igazságot: hogy még a legtisztább szerelem is unalmassá válhatik bizonyos idő múlva, amikor az ember előtt már szinte megszokottá válik az a mennyei gyönyörűség, hogy a világ legbájosabb asszonyát vagy legdélcegebb férfiát a magáénak mondhatja. A szerelmeseknek kétségen felül igen sok a mondanivalójuk, de ha napokon, hónapokon, éveken és évtizedeken át mindig csak az egymás társaságában vannak, végre ezt az örökös témát is kimerítik. Egyszer csak, mondják az élet nagy ismerői, elérkezik a zordon téli este, amikor odakünn a hópelyhek milliói hullanak, a kandallóban lobog a tűz, s a családi lámpa hófehér világosságban ragyog az ebédlőasztal fölött, - és a férj, a novellák vonzó idilljének ellenére, titokban ezt gondolja magában:

- Mindez nagyon szép és nagyon kedves, de teringettét, az se lenne ám bolondság, ha most a kávéházban ülhetnék, a barátaim között... Szó sincs róla, imádom a feleségemet, de isten tudja, néha olyan egyének iránt is vágyódik az ember, akiket nem imád ilyen szenvedélyesen...

Ennek az alamuszi férjnek a lelkiállapotát fejezték ki azok a nagy bölcsek, akik, némileg absztrakt módon, így szólanak az írásaikban: a nélkülözés mindig növeli a bírás gyönyörűségét. Ez igen szárazon van mondva, de mindennek ellenére föltétlenül igaz. Emberi gyengeségünket bizonyítja, hogy az eső után jobban örülünk a napfénynek, az apró pörpatvar után a családi boldogságnak, a kávéházi vagy társasági unalom után az otthon meghittségének. Már a lőcsei kalendárium megtanít bennünket, kedves kisasszonyok, erre a primitív igazságra. Avagy nem a híres és ódon könyv emlékezett-e meg első ízben arról a ravasz nyárspolgárról, aki télen a fűtetlen szobában kidugta a lábat a takaró alól, csak azért, hogy annál kedvesebb legyen majd később a melegség a takaró alatt? A szerelmeseknek is ki kell néha menniök a téli hidegbe (vagyis az idegen emberek közé), csak hogy annál drágább és értékeesebb legyen majd előttük a családi fészek meghittsége.

Azt hiszem, már ennyi megokolás is elegendő annak a bizonyítására, hogy a fiatal és a kevésbé fiatal házások nem különíthetik el magukat végképpen a többi emberi társaságtól. De föllhozhatok még egyebet is, például azt, hogy minden embernek száz és százféle érdeke kapcsolódik a külső világhoz, amely őt körülveszi. Olyan halandó, aki a körülötte élők véleményétől teljesen független, úgyszólván nincsen is a földtekén; még a hercegek, az uralkodó fejedelmek, sőt a császárok között se. Mindnyájan ügyelni tartozunk arra, hogy barátságos, illedelmes, jónevelésű egyéniségeknek tartsanak bennünket; mert az önző, a magába zárkózott, a saját boldogságában telhetetlen felé mindenki irigykedve, sőt gyűlölettel tekint. Még a gazdag, az erős, a független is rosszul cselekszik, ha az embertársai haragját és megrovásait provokálja; pedig teremtvő atyám, ugyan hányan élnek közöttünk, akik gazdagok, erősek és függetlenek?

Lám, kedves kisasszonyok, mily hosszú fecsegésre volt szükségem annak az egyszerű, illendőségi szabálynak a megmotiválására, hogy a fiatal házaspárok kötelesek látogatásokat

tenni más fiatal és öreg házassoknál, viszont arra is obligálva vannak, hogy a hozzájuk hasonlókat a maguk úri házában fogadják. De persze, mint minden más kérdésben, itt se szabad az udvariasságot a túlzásba vinniök, mert valamint a tökéletesen visszavonuló házassokat általános ellenszenv környékezi, akképp az unalom és a banalitás szürkésege borul azokra, akik kritika és okosság nélkül választják meg a barátaikat, s úgyszólván örökké idegen födelek alatt lebzselnek. Egyik túlzás épp oly megróni való, mint a másik; és öreg barátjuk talán nem művel haszontalan dolgot, amikor a látogatásuk technikája és módszere felől is igyekezik fölvilágosítani az ő tanulóknóy növendékeit.

Nem az a szándékom, hogy az illemkodexek paragrafusaival hozakodjam elő, s így nem mondom el, hogy mindig a fiatalabb házaspár teszi az első látogatást az idősebbnél. Azt se, amit ma már a finomabb szobaleányok is tudnak, hogy az a házaspár, amely a látogatást nem viszonzozza, a legnagyobb gorombaságot követi el. Előadásaim természetéhez képest nem tudálékos tanácsokkal akarok szolgálni Kegyeteknek, hanem inkább egyszerű kommentárokkal a régen megalkotott cikkelyekhez. Azt mondanám, hogy népszerű magyarázatokkal, ha ezt a kifejezést a mai talmi-tudósok már annyira nem kompromittálták volna az ő kompilációikban.

Az első látogatás tekintetében a divatos házaspár nem fukarkodik, mert az első látogatás körülbelül csak annyit jelent, mint az esküvői meghívó. Ez az időszak a házasságokban a káosz kora; észszel, okossággal, jó izléssel csak akkor járunk el, amikor a köteles viziteket már megtettük s fogadtuk azokat, akik a látogatásunkat viszonzozzák. Ekkor már megállapíthatjuk az igazi programot, vagyis bölcs körültekintéssel, minden nüánszot mérlegelve, válogathatjuk ki azokat a házakat, amelyekkel a baráti kapcsolatot föntartani kívánjuk. Másodszor csak azokhoz megyünk, akik előttünk szimpátiikusak, akiknek társadalmi helyzete a miénknek megfelel s akik izlés, műveltség, comme il faut-modor, sőt jellem dolgában is mindenképpen hozzánk valók. Nem barátkozunk össze olyan családokkal, akik az otthonukat megvetve, tökéletesen a nyilvánosság számára élnek, sem olyanokkal, amelyeknél a mindenáron való feltűnés vágya hasonlíthatatlanul erősebb a családi tűzhely iránt táplált érzéseknél. Kerüljük a zsúr-asszonyokat, vagyis azokat, akik mindenütt jól érzi magukat, csak otthon nem; a reprezentáló-mániában szenvedő hölgyeket, akik szívesebben költik el a pénzüket a színházi páholyra, mint a babyjuk ruhájára; de legfőképp a kacér, kikapós, örökké csak a férfiakra gondoló perszónákat, akiknek kedvéért mi a csunya flirt szót egyszerű, hazai nyelvünkbe átlántáltuk. Ettől az utóbbi fajtától a legjobban őrizkedünk; mert a jóbarátnő rossz híre még a legjobb asszonyokat is inficiálja. Társaságunkat abból a nemes és igazán úri osztályból választjuk, amely szívesen jár a társaságba, anélkül, hogy felületes zsúrvirággá legyen; amely gyönyörűséggel néz meg egy új darabot, anélkül, hogy a léha premiérpillangók számát szaporítaná; amely néha attól se riad vissza, hogy cigánymuzsika mellett vacsorázzék, anélkül, hogy ezzel a snájdig asszony rikító címére akarna pályázni.

A jó, a művelt, az egyszerű, a tisztességes feleségek, a derék, a szorgalmas, a jókedvű, az elmés férjek: ez az a társaság, amely nekünk legjobban megfelel, föltéve, hogy magunk is a jó, a művelt, az egyszerű, a tisztességes feleségek, a derék, a szorgalmas, a jókedvű, az elmés férjek közé tartozunk. Az az asszony, aki a vendéglőben a cigánynyal a fülébe húzatja a nótáját, aki a five o'clock thee alkalmával az udvarlója kezére csap, lehet - bizonyára - snájdig teremtés, de a mi társaságunkba, akik igazán úri nevelésben részesültünk, nem való.

A mondottakból, kedves kisasszonyok, önként következik, hogy a látogatások úgynevezett kényszer-témaítól lehetőleg tartózkodnunk kell. Ha ilyen diszkrétül és ügyesen választjuk meg a társaságunkat, aligha jutunk valamikor abba a helyzetbe, hogy a mindenáron való beszéd-tárgyakhoz görcsösen ragaszkodnunk kelljen. Az a szocietás, amelylyel mi összekapcsoltuk magunkat, s amely egy grammnyi természetességet egy métermázsányi látszatért el nem

cserél, bizonyára talál beszélőnivalót, ha együtt van, még pedig olyat, amely mindannyiját érdekli. Erről elsősorban a háziasszony gondoskodik, aki jól tudja, hogy az ő kötelessége a vendégek mulattatása; de gondoskodik minden egyes vendég maga is, azzal, hogy őszintén, egyszerűen, nagyzó affektálás nélkül beszél.

Az egyéni indiszpozíció a társaság iránt való kötelességek alól senkit se ment föl; mert aki kedvetlen, ideges vagy szomorú, az a hangulatával bizonyára nem másokat molesztál, hanem szépen odahaza marad a saját otthonában.

A fiatal asszony, a kinek a társaságban ismeretlen urakat mutatnak be, nem gőgös fejbiccen-téssel fogadja az ismerősöket, de nem is köt velük rögtön bizalmas barátságot; nyájas, ud-varias mindenkivel szemben, de azt is önkéntelen éreztetni tudja, hogy a kétértelműségekhez vagy a túlságos nagy konfidenciához nincs hajlama.

Ha valaki, vele szemben, mégis ilyesmire vetemednék, nem utasítja vissza, nem sérti meg, sőt nem is ejti zavarba a tolakodót, egyszerűen nem veszi tudomásul, amit mondott. A mosolygó közömbösség, kedves kisasszonyok, az a vért, amelyről még a legmerészebb illetlenség is visszapattan.

A rendes látogatási idő határain túl, tehát este, főképp vacsora után, az ember csak a roko-nainál vagy a legbizalmasabb ismerőseinél tesz látogatást, vagy azoknál, akik direkte erre az időre hívták. Viszont estére, ünnepies alkalmakat kivéve, az ember nem is hív másokat, mint a legintimebb barátait. A vizitelésnek ez a fajtája legföljebb négy-öt, érzésben és gondolatokban teljesen összeforrott család közt kellemes, olyanok közt, amelyeknek hölgyei szinte rokoni fesztelenséggel huzódhatnak egymás mellé a szalonban, férfiai pedig vidáman tréfálkozva üthetnek agyon pár órát, akár kártyázással is.

Az ilyen esti összejövetel, nagy toaettek nélkül, egymáshoz való emberek közt: ez körülbelül a legértékesebb a divatos látogatások sorozatában. Itt terem az igazi jókedv és az igazi barátság.

Az üdvözlő, a részvevő, a tisztelő, a bemutatkozó látogatás: mindez csak üres forma, amely-ről nem érdemes beszélni. Ennek a paragrafusaira nem én tanítom meg Kegyeteket; az édes-mama vagy a bölcs francia guvernánt ezt már sok év előtt megtette helyettem.

Kilencedik óra.
A férjek kimenője

Kegyetek, kisasszonyok, amikor leányszobájuk csöndjében először barátkoztak meg azzal a gondolattal, hogy életüket egy idegen úréval fogják összekötni, bizonyára nem gondoltak arra, hogy ez az idegen úr, a férjük (istenem, hogy elpirultak, amikor ezt a szót először suttogták magukban!) valaha olyan lelketlen tudna lenni, hogy Kegyeteket - ha csak valami súlyos kötelesség nem kényszeríti rá - egyedül hagyja. Miképp is gondolták volna? Kicsiny gyermekkoruk óta megszokták, hogy apa fáradtan tér haza esténként a családi tűzhelyhez, sietve szabadul a gallér, a kezelő, a nyakkendő fölösleges terhétől, sőt ha esetleg havas, szeles idő van odakünn, papucsban ül le a vacsorázó-asztalhoz. Apa, mióta az eszüket tudják, csak kétszer ment el hazulról vacsora után: egyszer, amikor egy távirat váratlanul Brünnbe szólította, s egyszer, amikor orvosért kellett szaladnia, mert Julcsa, a szakácsnő, hirtelen rosszul lett. Egyébként ő mindig boldogan élvezte az ebédlő derűs melegét, világosságát, meghittségét; vacsora végeztével pipára gyújtott, ujságot olvasott, s akárhányszor előbb feküdt le, mint az édesmama, aki ilyenkor a másnapi hadiparancsot szokta kiadni, s a konyhában a pörkölendő kávé ügyében intézkedik. Alkalmasint könnyen meg is ijedtek volna, ha apa egyszer, az utolsó falatját lenyelvén, így talál szólni:

- Gyerekek, most csak feküdjetek le szépen, mert én még elmegyek a kávéházba.

Kedves kisasszonyok, ne vegyék rossz néven, ha íme, megfosztom Kegyeteket egy szép illúziójtól, s ridegen azt mondom: ne üljenek föl az apa filiszterségének. Ő se volt mindig ilyen csöndes, ilyen otthonülő, ilyen békés polgár; vagyis, mint az édesmama jól tudja: ő se volt jobb a Deákné vásznánál. De ezekre az időkre Kegyetek természetesen nem igen tudnak visszaemlékezni, mert apa fiatalságában még Kegyetek valószínűleg a gólya hátán lovagoltak, avagy a legjobb esetben is így szólították a kedves babájukat:

- Jele ide, ciptejőzita!

Apa se volt ám az a mintafiliszter, akinek most, öszülő fejjel, adja magát; s a szegény édesmama akárhányszor könnyes szemmel virrasztott a hálósobában, míg korhely férje a kártyapartijából hazatért. Szóval: ő is csak férfi volt, mint azok a Bandik, Miskák, Jancsik, Károlyok vagy Bercik, akik Kegyeteket majd az oltár elé vezetik. Mert a férfiak valamennyien egyformák; és még a jó férjet is megszállja néhanapján a kóborlás ördöge. Aki azt kívánja tőlük, hogy örökösen a feleségük szoknyája mellett üljenek, nem igen kíván bölcsebbet, mintha a pontyt arra akarná kényszeríteni, hogy a szoba pádimentumán sétálgasson. A rendetlenkedés, vagy mint ők mondják: a hámból való kirugás, épp oly életelemük, mint a pontynak a folyam vize; s az okos asszony mindössze csak a fékező szerepét játszsza az efféle kísérleteknél.

Kedves kisasszonyok, ne áltassák magukat azzal a regényes álommal, hogy férjük sohase fog elkiváncozni hazulról. Hiába a legjobb vacsora, a legpuhább fauteuil, a legforróbb ölelés, egy napon könyörtelenül el fog érkezni az az idő, amikor a gazember lihegve ront be az ebédlőbe, s az ártatlan lelkek piruló szendességével így szól Kegyetekhez:

- Siettesd cicám a vacsorát, mert még ma el kell szaladnom hazulról; ankétünk van a minisztériumban a háziállatok száj- és körömfájása ügyében. A miniszternek sincs okosabb dolga, mint hogy az embert a puha fészkéből kizavarja...

Kegyetek azidőben még nem tudják azt, amiről két hónap múlva már sűrű könnyhullajtások közt győződtek meg: hogy imádott férjük szemtelenül hazudik. A miniszter ugyanis nem

vacsora után tartja az ankétet, s a háziállatok száj- és körömfájása alatt voltaképpen tarokkot, alsóst, ferblit, sőt - uram bocsáss - néha egy borozó, koccingató kompániát kell érteni. Imádott férjük megunta kissé a házasság örökös napsugarát, s agyában megszületett a lázongó gondolat, amelyről a férfiek egymás között e szavakkal szoktak megemlékezni: „Ideje, hogy végrehátrá kinyújtózkodjam”. Ma még csak az ankéttal hozakodik elő, de holnap, amikor az ankét már a hitelét veszítette, száz és száz plauzibilisebb okkal fogja megostromolni a hitvesi kétélyeket. Kifogása, ne aggódjanak, mindig lesz; egyszer a zord hivatalfőnök, aki sürgős éjjeli munkára hívta be, másszor a haldokló jóbarát, aki végrendelkezni óhajt, sőt ha minden kötél szakad, attól se riad vissza, hogy valami hazug elutazás ürügye alatt keresse föl a klubban kártyázó kompániát. Hosszu életemben olyan férjre is akadtam, aki fizetett szolgálával hívatta el magát hazulról, s önmaga hamisította a hazug levelet is, amelyre a kimenőjét alapította; sőt az úgynevezett öntáviratok (egy cinkostárs segítségével) se tartoznak éppen a ritkaságok közé. A tapasztalások szerint, amint a szent házasság évkönyvei följegyzik őket, a kimenőre vágyódó férj ötletek dolgában messze túlhaladja a legdivatosabb drámaírókat; és a fiatal Dumas, a szintén furfangos észjárású Sardou, sőt Feydeau, Bisson s a többiek is közönséges sóhivatalnokok hozzá képest. Ha a praktikus életre annyi jó ötletet pazarolna, mint a kifogásokra: minden korhely férj milliommossá lenne; nem hiába mondják a természettudósok, hogy minden állatnak az a szerve fejlődik ki a legjobban, amelyekre leginkább szüksége van. A nyúlnak a lába, a hiuznak a szeme, a rókának a füle, amelylyel a gyanus neszt meghallja; a korhely férjnek pedig az a tehetsége, hogy ügyesen föllenteni tudjon. És a nyulnak, a hiuznak, a rókának tudománya mind csak gyerekjáték az övéhez képes.

Mivelhogy ez előadásoknak nem az a céljuk, hogy az olvasókönyvek elméleteit igazolják, hanem az, hogy a fiatal leányokat a boldog házasság művészetére megtanítsák, nem élek azzal a kínálkozó jó alkalommal, hogy a kimenőt áhító férjeket szidjam. Magam vagyok az első, aki azt mondom: hogy igazság szerint minden jó férjnek a szabad óráiban ott a helye a feleség oldalán. Nem is lenne nagy áldozat tőle, ha örökösén az asszony mellett ülne. Nem külön multság-e a tiszta, a hűséges, a ragyogó szemű, a bájos feleség, mint a kártya, a füstös klub, a kvaterkázó cimborák asztala? E kérdésre még a korhely férj se ad tagadó választ, mert hiszen - ha egyébként becsületes ember - a kimenő után annál mohóbban élvezi a tűzhely melegét és nyugodtságát. De hiába, az a világ sorja, hogy még a jót, a kedvest, a kíváncsot is megunjuk, ha élvezete szünet nélkül a módunkban áll. Mindannyiunkban van egy parányi rész ama gall udvari férfitól izléséből, aki először röptette világgá a „toujours perdrix” szálló igéjét. Az örökös jó megkiváncsoltja velünk még a rosszat is, s akinek a feje fölött mindig verőfényes ég ragyog, utóbb áhítóznia fog a felhő vagy a zivatar után. A férfiek kimenője ezen a pszichológiai igazságon alapszik, vagyis: a természet törvényén. És az okos asszony nem is hullat könnyet, ha azt látja, hogy az ura a miniszteri ankéttal vagy a végrendelkező jóbaráttal huzakodik elő. Sírás helyett inkább nyílt homlokkal áll az ura elé és egyszerűen így szól hozzá:

- Kedves barátom, nem szükséges, hogy föllentsen; jól tudom, hogy a mai estéjét a barátainak akarja szentelni. Magunk közt szólva, azt hiszem, hogy nincs valami jó izlése (akárhány barátja szívesen megcserélné magával), de ha ez jól esik magának, hát csak menjen, - eszembe se jut, hogy erőszakkal itthon tartsam. De elvárom, hogy nem szégyenít meg azzal a szakácsnőm előtt, hogy hajnaltájban vetődik haza. Mulasson jól, de ne felejtse el, hogy feleséges ember, s hogy van valakije, akinek a tetteiért számolni tartozik.

Ekként szólván, az okos feleség nem töprenkedik azon, hogy a férfiek kimenője igazságtalan intézmény, s hogy ezek után neki is joga lenne ahhoz, hogy a szórakozásai után futkosson. Mert nem szabad elfelejteni, hogy a férfiak türelmetlenkedése nevelésük szabadságából s engedelményeiből folyik; s hogy a férfi voltaképpen a szórakozás száz és száz fajtájáról mond le, amikor az anyakönyvvizetést fölkeresi. A leányt ellenben arra nevelték, hogy otthonülő

legyen; s a házasság neki eddigi jogainak kiszélesítését jelenti. Az átmenet tehát a férfira a súlyosabb. Időt kell engedni arra, hogy az új élet korlátait megszokja, s hogy tűzhelyét ne fogságnak tekintse, hanem kedves, vonzó és nyugalmas fészeknek, amelyért minden nőtlen barátja irigyeli. A kimenő csupán a zsilip legyen, amelyen át a meggyülemlett idegessége kiszabadul.

Annál az asszonynál, aki a férje minden kimenője után sírva fakad, csak egy oktanabb asszony van: az, amelyik vak bizalommal nyugszik bele abba, hogy a kimenők száma korlátlanul fölemeltessék. A szelid engedékenységnak csak bizonyos határig van helye; azzal a férjjel szemben, aki nem él vissza a felesége jóindulatával. Mert nemcsak a tolvajt szüli az alkalom, hanem a korhelyt, a kártyást, az iszákost, a hűtelent is. A kimenő csak kivételes intézmény lehet; ha rendszeressé válik, csakhamar megbontja a házaselet nyugalmát és egyenletes voltát. Az öreg tanító, aki e sorokat írja, s akinek annyi sok boldog és boldogtalan házasságot volt alkalma hosszú életében megfigyelnie, mérték gyanánt azt a nézetét fejezi ki, hogy havonként egy kimenő nem kevés, de a kéthetenként való már tökéletesen elég; ennél többet megengedni esztelen és könnyelmű cselekedet. Az okos feleség idáig jutva már a sarkára áll, s asszonyi tudományának minden erejével tiltakozik a kísérletnek még az árnyéka ellen is. Hogy mik a fegyverei: azt a legeggyűbb asszony is jobban tudja a legokosabb férfiunál, persze csak akkor, ha nem a szívére, hanem az eszére hallgat.

Tizedik óra.
A férj hiúsága

Elérkeztünk tehát ahhoz a fejezethez, amelynél öreg tanítómesterük csak bizonyos szégyenérzettel tudja folytatni a prelegálást, mert hiszen - bár jóval túl van az udvarlók becikkelyezett életkorán és a szakálla fehér, mint a frissen hullott decemberi hó - ő is csak férfi, aki röstelli a gyöngeségeket, amelyeket a bölcs természet az ő erősebbnek mondott, de voltaképpen igen puha nemébe beleoltott. Mivel azonban a bűnnek, miként a szentek könyvei írják, első expiálása a beismerés, s mivel ez előadásoknak mégis csak az a végső céljuk, hogy Kegyeteket, kisasszonyok, az élet minden fordulatra előkészítsék, ime, félreteszek minden szégyenkezést s habozás nélkül beismerem, hogy a régi szólásmód, amely az asszonyok hiúságáról beszél, hazug frázis; mert a férfinél hiubb istenteremtése aligha jár ezen a tökéletlen földgömbön.

Kedves kisasszonyok, vegyék elő most azt a diktandó füzetet, amelybe az igazi aranyigazságokat jegyezni szokták, s írják bele és húzzák kétszer alá ezt az axiómát: az a boldog férfiu, aki Kegyeteknek egy hosszú életen át a karját fogja nyújtani, minden körülmények között a legbölcsebb, legfurfangosabb, legnagyobb szívü és leggeniálisabb egyéniség mindazok között, akik csak valaha, Ádám apánk óta, a földi létet megjelenésükkel boldogították. Nem abszolút lángész, de a Kegyetek szemében föltétlenül az. Vagyis még helyesebben: habár szentül meg lennének győződve a felől, hogy görögös frizurájuk alatt százszor annyi bölcsesség lakik, mint amennyivel a jó Isten szeretett hitestársukat megajándékozta, mindig a bámulat lelkes pillantásával kell fölnézniök az ő kopasz vagy dűsfürtü fejére.

A házaselet boldogságának, ugyanis, sok egyéb különféle dolog közt, az az egyik legfontosabb és legszükségesebb kelléke, hogy a férj mint rettenthetetlen lovag s mint ritka és kivételes lángész szerepeljen a családi tűzhelynél. Ez a vágy még a korlátoltabb férfiak szívében is föltétlenül ott lobog, de az igazán bölcsek és az igazán bátrak se mentesek tőle. Az a férj, aki nem akar imponálni a feleségének, nem is szereti a feleségét. Minden felnőtt ember lelkében, aki valaha egy csinos leánynyal karöltve távozott el az oltártól vagy az anyakönyvezetőtől, ott szunnyad az édes, a boldogító álom, hogy: ha az élet küzdelmei közül a maga kicsike fészkébe hazatér s az előszoba ajtaját maga mögött bezárja, egyszerre vége szakadjon a rossz kedvének és az idegességének, s az ebédlő lámpája alatt koronázatlan királyává legyen annak a bizalmas körnek, amelyet a szeretet kapcsa köt össze egymással. Kedves kisasszonyok, ha nem értik egész tisztán, amit mondani akarok, gondoljanak a legkülönb férfiura, aki e világon él: ére nyekben gazdag, tökéletes és lovagias atyjukra, aki akárhányszor nagy lélegzetet véve dobta le magáról a téli kabátját s olyan hangon, amely mindnyájukat megremegtette, így szólott:

- Azt hiszem, hogy annak a haszontalan sviháknak se lesz többé kedve ahhoz, hogy én velem kikezdjen... Ha sohase kapta meg a magáét, hát most meghallotta, hogy mit tartok felőle...

A mama ilyenkor megdöbbenve nézett föl a férje kipirult homlokára, s aggodalmasan kérdezte:

- Már megint összevesztél valakivel?

Emlékeznek, ugy-e bár, azokra a Bayardhoz méltó hőstettekre, amelyeket ilyenkor édesatyjuk, a ház feje, előadott? Rettegett krakélereknek bátran a szemükbe mondta, hogy gazemberek, sőt attól se riadt vissza, hogy egy-egy hirhedt párbajhőst arcul üssön. Kegyetek sápadtan és szívdobogva hallgatták őt, a mama pedig a bámulat megalázkodásával rakta a hős tányérjára a legszebb zúzákat és csirkecombokat...

Óh, kedves kisasszonyok, mint fáj a szívem, amikor azt kell mondanom, hogy édesatyjuk, a lovagias és tökéletes férfiú, e pillanatokban épp úgy füllentett, mint a Garay János obsitos vitéze. Szó sincs róla, ő mindenképp korrekt és gáncs nélkül való gentleman volt, de azért távolról se jutott az eszébe, hogy az aktív huszárfőhadnagyokat inzultálja, s a krakéler-osztály tiszteletreméltó tagjaival holmi tettelegességekbe bocsátkozzék. Vele is megesett, ami alkalomadtán minden férfiúval megesik, hogy kártyaközben vagy az élet egyéb megpróbáltatásai között szóvitába elegyedett valamelyik ismerőseivel, ám az affér távolról se volt olyan veszedelmes, amilyennek otthon, a fehér abrosz fölött, feltűntette. De az előadás heve őt is elragadta, fantáziája dolgozni kezdett, amikor a hűséges arcokat maga körül látta, s ami a földolog, őt is csak elfogta egyszer-másszor a mindnyájunkkal közös vágy: hogy bámulattal és megdöbbenéssel nézzenek föl rá. Mi baj származott abból, hogy az okos mama a hihetetlen odisszeákat elhitte? Abszolút semmi. Ellenben a hős, amikor vacsora után a pipára rágyújtott, büszke boldogsággal így szólott magában:

- Milyen jó itthon, ahol én vagyok a világ legelső férfia! Bizony isten, mégse bolondság a családi élet, ahol az emberfiának ilyen szeretetben és megbecsülésben van része!

Nem mondom, hogy minden férj olyan, aminőnek valamikor az édesatyjukat megismerték, hiszen a hiuság száz és száz különböző módon nyilatkozik meg a különböző férfiakban. Az egyéniség a foglalkozás szerint is változik, de az okos feleség, akárkit rendelt is a sors melléje, mindig bölcsen alkalmazkodik a hitvestársa izléséhez és hajlamaihoz. Együgyű tanítómesterek nem igen ért a próféták mesterségéhez s így nem tudhatja ki és mi lesz az a férfiú, aki bájos tanítványait majd egy szép napon elrabolja tőle? De akárki is lesz, majdnem bizonyos, hogy ez a szerencsés kópé se lesz kivétel az általános szabály alól, s ő is csak éppen úgy meg fogja kívánni, hogy a maga szakmájában a legkülönb legénynek nézzék, mint a többiek, akik ő előtte gyújtották föl az enyhe lángokat a családi tűzhely alatt.

Kisasszonyok, ne felejtsek el, amit oly melegen kötök most a szívükre: tegyék meg neki azt a nagy szívességet, hogy kiváló embernek tartják. Ha véletlenül író lenne a kiválasztott, mutassanak mohó érdeklődést a művei iránt, járjanak lábujjhegyen, ha a Múzsza éppen látogatást tesz a dolgozószobájában, s kérdezzenek tőle csillogó szemmel egyet-mást abból, ami a mesterségének az intimitásai közé tartozik. Ha azt kívánja, hogy bámulják, miért ne tennék meg neki ezt a csekély szolgálatot? Rakják el gondosan a kivágott cikket, még gondosabban, mint az ezüstműt vagy a gyémántboutonjukat. Mert az elveszett ezüstműt még lehet talán pótolni másikkal, de az elveszett hangulatot - higgyék meg nekem - soha többé! Ha ügyvéd lesz, hallgassák meg türelemmel a pörös eseteit s játszsza néha szándékosan a naiv teremtet, aki bámulattal és megilletődéssel néz föl a magyar Carrarára vagy a magyar Bluntschlira. Ha orvos, ha képviselő, ha kereskedő, mindig a legelső, a legkitünőbb szakembert lássák benne, vagyis helyesebben: viselkedjenek mindig úgy, mintha nagyságának hatalmas szuggesztíója alatt állának. Az ő szívében ez növelni fogja a gyöngédséget, amit Kegyetek iránt érez s akárhol is legyen, mindig izgatottan fog hazasietni a kicsi fészekbe, amelynek ő az abszolút uralkodója.

Lehet, hogy akad egy-egy felületes bölcselkedő, aki a vén praktikus tanácsait immoralisoknak tartja, mert hiszen ugyebár, az volna az ideális házasság, ahol a két fél még a legtitkosabb érzéseit is őszintén és bizalommal meggyónja egymásnak? De kedves kisasszonyok, az élet nem alkalmazkodik ám mindenben a felsőbb leányiskolák számára írt olvasókönyvekhez s a túlságos őszinteség némelykor sokszorta veszedelmesebb, mint a túlságos diplomatisálás. Az emberek gyöngé, hiu és gyarló teremtetek, akik az absztrakt morál szerint mindig csak a többieket ítélik meg, de önmagukra nézve a morál törvényeit nem ösmerik el kötelezőknek. A kevés, de jóindulatu álság, amelynek alapja a tiszta és okos szeretet, igazán nem bűn; főképp ha olyan nemes cél szolgálatában áll, mint a házasság boldogsága. Inkább egy kicsike, kedves komédiázás, mint a hosszú, sivár, szeretet nélkül való bandukolás az élet utolsó állomása felé.

Tizenegyedik óra.

A toilett

Tegyük föl, kedves kisasszonyok, a legjobbat: hogy kedves atyjuk, a ház feje, a város legelső virilistái közé tartozott s hogy a bőkezűsége egyenes arányban állott a Wertheim-szekrénye tartalmával. Ilyen körülmények között valószínű, hogy lánykorukban se keltett lemondaniok a toilett gyönyörűségeiről s hogy az új blúz, vagy a fehér bálruha nem az édesmama megtakarított konyhapénzéből került ki. Mert nem kell ugyebár bizonyítgatnom a régi tapasztalást, hogy az apák gavallériája nem mindig a takarékbetétek nagyságától és az értékpapírok sokaságától függ? Akárhány szerényebb viszonyok közt élő apa találkozik, akinek szinte beteges büszkesége, hogy a kisasszony-leánya öltözők dolgában is bájos legyen s akárhány többszörös milliomos akad, aki a foghúzáshoz hasonló emóciók közepette nyújtja át végül azt az összeget, amely a család hölgyeinek toilettjére szükséges. Mondom azonban, hogy tegyük föl a legjobbat s képzeljük el, hogy a család tiszteletreméltó feje olvadékony mosolylyal fogadja a varrónőt és a divatárus kisasszonyt s maga is résztvesz azokban a családi tanácskozásokban, amiket az édesmama elnöklete alatt a szezon elején tartani szoktak. Tegyük föl, hogy lánykorukban se nélkülöztek semmit abból, ami a szépség emelésére szükséges. Valljuk meg őszintén: nem gondoltak-e mégis álmódzva a boldog jövőre, amikor majd minden szülői gyámkodás nélkül konferálhatnak a divat földi képviselőivel s nem sóhajtottak-e föl akárhányszor lányszobájuk meghitt csöndjében:

- Csak legyek egyszer asszony, majd megmutatom a világnak, hogy mi az igazi elegancia! Óh, kimondhatatlan gyönyörűség, amikor egészen a magam ízlése szerint választhatok meg mindent, a cipőtől a kalapig!

Kedves kisasszonyok, nem kell mondanom, hogy ez az idő csakugyan elérkezik. Lányszobájuk magányának egy napon mindörökre búcsút mondanak, hogy finom angol utiruhájukban, egy idegen úr karján, szálljanak föl az elsőosztályu kupéba, amely önöket Velencébe, Nápolyba, a Rivériára vagy Párisba elviszi. Ez az idegen úr nem más, mint a férjük, a boldog ember, akinek számára első igazi izgalmat, első forró csókjukat, első puha kézszorításukat tartogatták. Bizonyos, hogy menyasszonykodásuk hosszú hetei alatt poétikus szomjúsággal gondoltak mindig a csinos fiúra, aki naponkint harmatos rózsákkal állított be s minden vasárnap ott ebédelte a családi asztaluknál; de ne tagadják, hogy egyszer-másszor ravasz oldalpillantást vetettek olvadozó vőlegényükre s titokban azt gondolták:

- Tehát ez az az úr, aki a jövőben a kalapjaimat és toilett-számláimat kifizeti...

Ő, a szegény, aki azt hiszi, hogy a szabóipar nem játszik fontos szerepet a szerelemben, aligha sejti, hogy a pironkodó gyermek lelkében mi forrong! Mit tudja ő, hogy a toilett-kérdés a házasságnak legalább is oly fontos fejezete, mint a lakáskérdés, a cselédkérdés, vagy a zsúrkérdés. Neki mindaddig ez a részlet nem okozott túlságos fejfájásokat; egy látogatás a szabójánál s a szabónak tíz látogatása ő nála (mindig a számla kíséretében) s az ügy a lovagiasság szabályai szerint el volt intézve. Mindig megvolt a helyzethez illő zsaket-, zakkó-, redingot-, frakk- és smoking öltözete, s a számlát is, úgy ahogy, rendbehozta; ha másképp nem, hát a IV., V., VI., VII. vagy VIII. kerületi járásbíróság közbejöttével. Mily ridegen ébred a szerencsétlen férfit a valóságra, amikor egy napon, mondjuk házassága hatodik hónapjában, a fiatal asszony ártatlan arccal nyújt át neki egy hosszabb papírszeletet s a világ legtermészetesebb hangján így szól hozzá:

- Itt van, édes, a szabónóm számlája... Hagyja künn a pénzt, mert Kramerné tizenegy órakor érte jön...

- Mennyi az a pénz? kérdezi a boldogtalan férj, miközben rossz sejtelmektől gyötörve nyúl a hosszúka papírszelet után.

- Óh, ne ijedjen meg, nagyon kevés... Mindössze százötven korona...

Tudniok kell, kedves kisasszonyok, hogy a férfiak egy sajátságos babona áldozatai: valamennyien isten ellen való bűnnek tekintik, ha a szabónak egyszerre többet adnak át negyven vagy ötven koronánál. Inkább ritkán, de keveset, ez az a jelszó, amely aranybetűkkel ragyog a férfiak garderoobe-ja fölött. Mily kellemetlen kiábrándulás, hogy neki, álmaink tündérének, pénzen kell venni a blúzokat és a pongyolákat s hogy a bájos, karcsu teremtesek, akik libegve járnak az aszfalton s a kirakatok előtt, időnként ilyen bélyeges papirokat nyújtanak át komoly arccal a ház fejének. A nőtlen ember talán sohase gondol arra, hogy a toilett prózai pénzbe kerül s hogy a női szabót épp úgy meg kell fizetni, mint a cselédszerzőt, a mészárosot vagy az ügyvédet. Vérlázító igazságtalanság, hogy a toilettért pénzt mer kérni valaki, amikor minden leánynak veleszületett joga, hogy szép, elegáns és hódító legyen!

Kedves kisasszonyok, vegyék hát a lelkükre, az intő szöveget: lassan, fokozatosan, női tapintattal oltsák bele férjük lelkébe a szomorú tényt, hogy a családi tűzhely körében a szabószámlának is helye van. Gyöngédséggel és óvatosan tegyék ezt, mert hiszen egy illúzió édes himporát törlik le vele a szeretett férj lelkében. A szabószámla-kifizetést épp úgy meg kell szokni, mint a tornázást; aki először próbálkozik meg vele, azt láz és kimerülés fogja el utána. Sőt annyiban még különbözik a tornázástól, hogy egészen megszokni sohase lehet.

Melyik az a határ, ameddig a toilett-költség az általános, családi budget keretében elmehet? Azt hiszem, méltányos vagyok, ha azt állítom, hogy az öltözködés az évi jövedelemnek mindössze tíz százalékát emésztetheti föl. Vagyis az a férfi, akinek ötezer forint az évi jövedelme, tisztességes gazdálkodás mellett körülbelül ötszáz forintot szánhat a maga, a felesége és a gyermekei toilettjére. Aki többet költ, az már nem áll a józan pénzbeosztás alapján s előbb-utóbb odajut, hogy a Budapesti Közlöny apró betűi közt mindennapos, jól ismert habitué lesz. Az olyan asszony, aki nyolcszáz forintot fordít a toilettjére, holott mindenki tudja, hogy az urának háromezer forint az évi jövedelme, csakhamar mint érdekes beszéd tárgy fog szerepelni a pletykakedvelő zsúrokon.

Szó sincs róla, magam is azt vallom, hogy az asszonynak szinte önmaga iránt való kötelessége, hogy csinosan öltözködjék. De hiba, sőt azt merném mondani bűn, ha a polgári feleség a nálánál ötszörte vagyontosabb nőket veszi mintaképeül a toilett dolgában. A tisztességes asszony, aki nem akarja kitenni gyermekeit annak, hogy az apjuk a váltókon vegyen lovagló leckéket, vagy sikkasztás miatt kerüljön a derék Kisfaludy igazgató keze alá, bizonyára nem sajnálja a fáradságot, hogy a Stanley vagy a Livingstone szívósságával fedezze föl a legolcsóbb és legügyesebb szabónőt. Mert nem mindig a drága szabónők a legjobbak; s egy külvárosi ház hátulsó udvarában is rá lehet bukkanni némelykor a tündérújjakra, amelyek a batisztból vagy voil de lain-ből való remekműveket megalkotják.

Ha az asszony biztosan el akarja érni azt, hogy léha és szívtelen teremtesnek mondják, megvan erre a csalihatatlan módszere: öltözködjék minél elegánsabban és feltűnőbben, de ne törődjék azzal, hogy a férje kirotolt gallérban és kopott nyakkendővel megy a hivatalába és a klubjába. A csinos feleség, akinek hanyagul öltözött ura van, a rossz, a hideg, a kelletlen, a sivár házasság legbiztosabb jele. Azt merném mondani, hogy a jóra való feleség épp annyi gondot fordít a férje öltözködésére, mint a magáéra s inkább a kiflipénzt fillérenként összespórolja, semhogy megengedné, hogy az ura gyűrött kabátban, vagy foltos mellényben menjen el idegen emberek közé. Ha manapság még élnének görög bölcsek, bizonyára csinálnának egy új axiomát, amely így hangzanék: Mutasd meg nekem az uradat és én megmondom, hogy ki vagy.

Tizenkettedik óra.

A konyha

Kedves kisasszonyok, tisztelt hallgatóim, a régi gvardiánok nem voltak balga emberek, amikor a kolostor végébe majdnem akkora konyhát építettek, mint amekkora a templom volt, ahol hajnali ájtatosságukat végezték. A konyha nem szerepel a lantos költők műveiben, a szerelmes vőlegény nem ír felőle a leveleiben a menyasszonyának, de a nagy filozófusok, az igaziak, akik az élet és a halál nagy problémáit tárgyalták, már gyakran foglalkoztak a konyhával. Az intézmény, amelyre a halandónak mindennap szüksége van, nem lehet alárendelt jelentőségű. Az igazi bölcsek rég tudják, hogy a hangulatok, a jókedv vagy a levertség, a párbajok, sőt a szerelem legbensőbb rugóit is néha ott kell keresni a tepsik, a lábasok, a habverők között, a takaréktűzhely körül, amelyen az erőtadó huslevesek főnek, s amelynek belsejében a fehérhusu pulykák és kövér kappanok pirulnak. Ám ha az élet minden körülményeiben ily fontos szerepe van a konyhának, aligha van egy is, amelyben nagyobb rész jutna neki, mint a házaselet intimitásai közepette. Sok házasság megdőlt a rossz konyha miatt és nem egy válópör maradt beadatlan, mert még búbanatos is a konyha gyönyörűségei jártak a kedvetlen férj fejében.

Bizonyos, nem tagadom, - hiszen saját nemem rágalmozója nem lehetek, - hogy a házasodni készülő ifju elsősorban aligha azokra az ebédekre és vacsorákra gondol, amelyeket majd úri házában tálalnak neki. De másodsorban már bizonyosan ez a pont motoszkál a lelkében. Ó, kisasszonyok, akik a pillanattól kezdve, hogy dadájuktól érzékeny bucsut vettek, minden délben és minden este a megszokott helyükön ültek a családi asztalnál, Kegyetek alig tudják elképzelni a férfit szomorú helyzetét, akit balsorsa arra kényszerít, hogy a vendéglő törzsvendége legyen. Nem egy bizonyos vendéglőt értek, hanem *a* vendéglőt: valamennyit, a külvárosi kis csárdától kezdve egész a büszke dunaparti fogadóig, ahol az átutazó fejedelmek költik el nemzetközileg megállapított dejeuner-jüket. A halandó ember - ahogy egy ismeretlen költő dalolta - nem született a vendéglői kosztra. A dús tiszteletdíjakkal dotált szakács lehet kitűnő, lehet mizerábilis, lehet közepszerű; arra, hogy a mindennapi táplálékunkról gondoskodjék, nem képes. Nem lehet valami kedves érzés, ha az ember állandóan a hotelben lakik - mindegy, hogy a capmartini Splendid Hotel-ben, avagy a majsaháti Arany Koroná-ban-e? - s épp így nem lehet a kedvünkre, ha az elegáns kartonlapokról kell az ebédünket minden nap összeállítanunk. A szegény fogast, amely életében nem is gyanítja, hogy ő holta után mily megdöntetetlen szövetséget fog kötni a tatár-fajról elnevezett mártással, az összetartozóság érzését makacsul ápoló ramsteack-rostokat, az olvasztott vaj hangulatát hirdető rántott csirkét éppen úgy megunjuk egy bizonyos idő múlva, mint az egyéniség hijján szűkölködő főzelékeket, az ismert barna lében fürdő marhahúst s a tiroli rétesnek elkeresztelt téstát, amely épp oly kevésbé rétes, mint ahogy tiroli. A vendéglői kosztra ítélt ifju álmodozva gondol vissza gyermekkorára, amikor a szülői asztalon porhanyós húсок, omlatag tésták, gyöngéd rózsaszínben csillogó pörköltök jelentek meg.

És nyári napokon, amíg odakünn és idebenn az öreg Reaumur galádul visszaél hivatalos hatalmával, a múltak ködéből hirtelen visszacsillan eléje ama juliusi napok emléke, amikor ebéd előtt gondosan levethette a gallérját, a nyakkendőjét, a kezeloit, sőt uram bocsáss, a kabátját is, s minden érzékével a jó ebéd örömeinek hódolt. Most? Kemény gallérban, mindig à quatre epingles, kénytelen végigenni a banális menüt, amelyet egy idegen, egy rideg lélek állított össze, aki nem a szívével, hanem csupán a nyers tudományával főzött. Csoda-e, ha a boldogtalan, tányérjára hajolva, egyszerre csak így kiált föl:

- Megházasodom!

Tudom, hogy sok édes illuziót teszek tönkre, de nem szabad elzárkóznom a rideg tény elől, hogy a házasság ifjak nagyon is gyakran a konyha örömeiről álmodva keresik föl az állam nemzetiszalagos hivatalnokát. És akár hiszik, akár nem, komolyan azt állítom, hogy a jó konyhával nem egy férjet meg lehet tartani a hűség, a hitvesi becsületesség útján, sőt a munkakedvét, a rugalmasságát is növeli a kellőképp gondozott családi asztal. Nem inthetem hát Kegyeteket eléggé arra, hogy a konyhával legalább is annyit törődjenek, mint a lakással vagy a toilette-jükkel. És a könyvbe, amelybe a házaselet boldogságának titkos kátéját följegyzik, ne feledjék el beigtatni a következő - nem mindennapi fontosságú - cikkelyeket:

Az ebéd idejére pontosan tálni kell.

Vagyis: tíz- vagy húsz szakácsnőváltozás veszélyének inkább kiteszi magát az okos asszony, semmint az éhesen és türelmetlenül hazatérő férjet arra kényszerítse, hogy az állatkerti oroszánt imitálva, idegesen járjon föl- meg alá az ebédlőben. A feleség, aki az ebéd megállapított idején még mindig a frizőrné előadását hallgatja az ismerős családok botrányai felől, nem teljesíti lelkiismeretesen a hitvesi kötelességeit. Ritka férj, aki ebéd helyett megnyugszik a jóakaratu biztatásban:

- Olvassa édes az ujságot, mire a végére ér, betálnják a levest.

A főfok se mellékes.

Vagyis: a férjnek, aki a gondviseléstől úgy van alkotva, hogy nem szereti, ha az étel lyukat éget a szája padlásába, ne tálnjunk 120 fokos levest, viszont a forróságért rajongó férjnek ne adjunk paradicsomleves helyett paradicsomfagylaltot. Elvégre, ha a gőzt és a villámot szabályozni lehet, miért ne lehetne szabályozni a főfokot is?

Ne főzzünk kétszer egy héten grizes tésztát.

Vagyis: a férj ugyan szent esküt tett az oltár előtt arra, hogy a feleségét mindhalálíg el nem hagyja, hogy családjáról becsületesen gondoskodik, hogy idegen nőszemélyek felé nem fordítja az ábrázatát, de arra nem tett esküt, hogy a grizes tésztával rokonszenvezni fog. Az olyan feleség tehát, aki mindennek ellenére kétszer is beadatja egy héten a tiszteletreméltó eledelt, arra hivatkozva, hogy a sok házi dolog miatt nem volt idő más szimpátikusabb tészta alkotására, méltánytalan a férjével szemben, akinek aprópénzes erszényét reggelenként megdézsmálja. A menü megállapításában mindig a férj ízlése érvényesüljön. Inkább kegyelmezzünk meg a trumeau alatt bujdokló utolsó porszemnek semmint az ebéden csorba essék.

Ma már így is jó lesz.

Ez a mondás végképpen törlendő a házaselet szótárából. Tehát helytelenül cselekszik a feleség, aki a férjének, amikor az céklát szeretne a hús mellé, mustárt a pecsenye mellé, vaniliát a tésztára, szóda vizet vagy Giesshüblit a borhoz, - cékla, mustár, vanília, szóda víz és Giesshüblit helyett e kényelmes axiómával válaszol:

- Ma már így is jó lesz.

Futhatok megint a kedvedért a cselédszerzőkhöz.

Hasonlóképpen helytelen, ha a férjnek, aki petroleum-ízű fedez föl az egresmártásban, nyersnek találja a rostélyost, keménynek a pommes soufflé-t, a feleség haragosan ezt mondja:

- Addig fogsz megint akadékoskodni, amíg Julcsa dühbe jön és itt hagy bennünket. Futhatok megint a kedvedért a cselédszerzőkhöz.

A más férjekre való hivatkozás.

Mindennél veszedelmesebb azonban, ha a feleség, az ura kifogásait hallva, epésen így szól:

- Más férj megnyálná mind a tíz ujját, ha ilyen ebédet tálalnának neki. Más férjnek nem volna szíve ahhoz, hogy a feleségét halálra szekálja. Más férj csupa gyöngédség, csupa figyelem, míg te...

Tisztelt kisasszonyok, vegyék egyszer s mindenkorra tudomásul, hogy más férjek egyáltalában nincsenek, s hogy az önöké kétségen kívül még a legjobbak, a leggyöngédebbek, a legfigyelmesebbek egyike lesz. Nincs, ami a férjet jobban fölingerelné, mint a többi férjjel való példálózás. Egyáltalában beigazolt tény, hogy az összehasonlító példák a középiskola hatodik osztályán túl már csak szórványosan hatnak.

A cselédek

Bizonyára megütődve csóválták a fejüket kedves kisasszonyok, amikor mai előadásom címét meghallották. Mi érdekeset lehet mondani a cselédekről, akik a Kegyetek szemében mind-
eddig arról voltak nevezetesek, hogy néha az édesmamájuk életét elkeserítették, néha durcásan elkisérték Kegyeteket Zsófi, Mili, Leontine, vagy Mariska nénihez, amikor az édesmamát a háztartás gondjai a gardirozás kötelességében megakadályozták. A szobaleány akkor két lépésnyi távolságban baktatott Kegyetek után, unottan és rosszkedvűen, legföljebb akkor derülve föl egy szempillanatra, amikor egy nyalka tűzoltó vagy a helyőrség egyik csinosabb közvitéje jött szembe az Andrássy-úton. Minő összefüggés lehet a házaselet boldogsága és a léha Julcsa vagy Teréz között? Látszik, kisasszonyok, hogy e kérdést nem vizsgálták meg közelebbről, mert ha megtették volna, igen értékes tapasztalataik lennének a Julcsák és Terézék fontos és éppen nem kicsinylendő szerepéről. Azt merném mondani, hogy boldogságuk nagy része nem is ama hetikebajuszu úrtól függ, aki Kegyeteket a szülői háztól elvitte, hanem a könnyelmű vagy szorgalmas teremtésektől, akik családi tűzhelyüknek oly elválaszthatatlan tartozékai.

Azok a cikkek, amiket olykor - főképp a nyári hónapokban - a napilapokban a cselédkérdésről olvasni szoktak, tagadhatatlanul nem tartoznak a mulatságos olvasmányok közé, de a cselédkérdés maga fontosabb, mint a fiatal leányok gondolják. A férj reggel a hivatalába, az üzletébe, a dolgai után megy, vagy bevonul az irodájába, hogy az ügyeit végezze, s a fiatal asszony egyedül marad a három-négy-öt- vagy hatszobás lakásban. Azaz, hogy nem egész egyedül: Julcsa, a szakácsnő, a reggeli edényt mosogatja a konyhában, Teréz, a szobaleány pedig a rendes vikszelő táncot lejt az ebédlő parkettjén. Az élet harcába induló férj nagyképpen azt hiszi, hogy a feleségének otthon nem igen van egyéb dolga, mint hogy a konyhapénzét elköltse. Pedig mily súlyos föladatak várnak a háztartás kormányát kezelő ujdonsült menyecskére! Nem lehet tagadni, hogy lánykorában csak félfüllel hallgatta a háztartásra vonatkozó intim részleteket, s az esze inkább a Kisfaludy-Társaság ülésén, a déli korzón, az új kalapon, vagy - mondjuk ki bátor őszinteséggel - ama Bandikon, Pistákon, Gyurikon és Miskákon járt, akiket a bakfisek gondviselése a közelébe vezetett. Mihály bácsi, aki a vőlegénynyel a hivatalos megkérés előtt a leendő menyasszonyról csevegett, imponáló stílusban festette le a fiatal lány házas nevelését, szakácsnői tudományát, fényes gazdasszonyi kiválóságait; de mi magunk közt megvallhatjuk, hogy Mihály bácsi jólelkűen tódított.

Mert a gazdasszonyi erények - néhány csakugyan háziasan nevelt, falusi lányt kivéve - többnyire a házasság után nőnek nagyra a fiatal asszony lelkében. Mennyit kell tanulnia a gyámoltalan kis teremtésnek, amíg a háztartás ezer aprólékos részletében megszerzi a kellő jártasságot! A férfiak nem tudják, hogy minden asszony egy kicsike állam, vagyis a saját gazdasága élén jóformán a miniszterelnöki teendőket végezi. Az igazán ambiciózus asszonynak, aki nem elégszik meg azzal, ha a takarítás csak úgy a külső látszat kedvéért történik, aki nem tűri, hogy a szekrény felső részein évtizedes por rakódjék le, akinek kutató szeme, miként a jó Istené, az ágy alatti világ rejtelseibe is belelát, aki gondot akar fordítani arra, hogy az ura a fogadó kosztja után ne áhítozzék, aki a fehérműs szekrényt épp úgy számon tartja, mint az éléskamra polcain egybegyűjtött kincseket, aki néhanapján a mosókonyhába is leszáll, a padlás lépcsőin is fölmege, aki a szakácsnő vásárcsarnoki műveleteit is a kellő ellenőrzéssel kíséri, s később - óh boldog álom! - azt is ambicionálja, hogy a babái a legcsinosabb és legtisztább

gyerekek legyenek az egész városrészben: az ilyen asszony majdnem annyira el van foglalva reggeltől estig, mint a miniszterelnök ő excellenciája, aki az ország gondjait és ügyeit intézi.

Bizonyára nem csekélység hát az a kérdés: kik azok a miniszterek, akik a háztartás miniszterelnökével egyetemben e fontos ügyeket intézik. Persze a fiatal asszony, aki a lányszoba szelíd idilljéből került tekintélyes pozíciójára, eleintén nem igen járatos azokban a furfangokban, melyek a cselédügy állandó elintézéséhez szükségesek. Menyecskekora első heteiben vakon megbízik Samuban, a cselédszerző-intézet kifutójában, aki alázatosan kezét csókol neki s ravasz szemcsiptetéssel jegyzi meg, hogy a szende hajadon, aki odakünn a konyhában várakozik, az ő- és újvilág legügyesebb, legszorgalmasabb és főképp a leghűségesebb cseléde. A fiatal asszony átnézi a cselédkönyvet és naivul megkérdezi:

- De miért van, hogy mindeddig nem igen volt két hétnél tovább egy helyen? A legutóbbi helyén, Kardos ügyvédéknél, csak öt napig szolgált...

- Jé, hát nagysága nem tudja? - kiált föl Samu őszinte csodálkozással. - A szegény leánynak azért kellett távoznia, mert Kardosnét beszállították a szanatóriumba...

- Hát Pappék? Ott is csak tíz napig volt...

- Pappné, kezét csókolom, hirtelen elvált az urától...

A hathetes menyecske e megnyugtatóra szó nélkül átadja a foglalt s egyéb illetékeket, s csak három nap múlva ébred annak a tudatára, hogy rút csalás áldozata lett. A szende leányzó lusta, torkos, megbízhatatlan, sőt azon is rajt éri, hogy a konyhapénzből szemérmetlenül lop. És a családi boldogság derült egén ekkor megjelenik a legelső, vésztjósító felleg...

Ne higgyenek a férfiak felületességének: szó sincs róla, hogy az okos asszonyt az ilyen baj ki ne hozná a sodrából. Vajjon a tréfás férj, aki most gúnyolódva beszél a cselédváltás veszedelméről, mit szólna, ha az irodafőnökét sikkasztáson érné, vagy ha a helyettese csak úgy ímmel-ámmal írná meg a húszezer forintos pörben a fölebbezést? Pedig a rossz cseléd nem kisebb baj, mint a rossz írnok vagy a rossz segéd; sőt talán még nagyobb is, annyiból, hogy a családi élet intimitását érinti. De ő, aki csak a tiszta lakást látja és a jó ebédhez ül, férfiúi önzésében nem méltányolja kellőképp a súlyos fáradságokat, amelyek e kép kellemességeit megelőzik.

Hosszu életem folyamán sok fiatal asszonyt volt alkalmam megismerni, s mondhatom, kis-asszonyok, hogy több boldogtalanság fakadt a rossz cseléd nyomán, mint például az érzelmi változások kifolyásaképp. Hány nyugodt családi tűzhelyt dúlt már föl a lusta Teréz, a hamis és rosszindulatu Julcsa! A ház asszonya ideges arccal, olykor kisírt szemmel fogadja a munkájából hazatérő férjet, az ebéd rossz, a lakás rendetlen, s a családi fészek levegőjében az idegeség villamos szikrái pattognak. Ez az a hangulat, amelyben minden kimondott szó félre-magyarázódik, minden megjegyzés maliciától gyanús, s amelynek hatása alatt az asszony duzzogva vonul be a legbelső szobába, a férj pedig dühös indulattal rohan el kártyázni a kaszinóba. Hány tragédiává fajult egyenetlenségnek volt szülőoka a rossz és megbízhatatlan cseléd, aki a családi élet édes idilljébe először vitte bele a rosszkedv és a keserűség bacillusait.

A cselédkérdés fontos fejezete a házassági boldogság kátéjának. Vegyük hát szívesen a tapasztalatokban megőszült professzor alábbi szakaszait, s függesszük ki azokat a konyhába, a spájzba, s a toalett-tükör fölé, persze csak gondolatban, a lelkük mélyén:

1. §. Az új toalett nem olyan fontos, mint az új cseléd. Tízszer is gondolják meg egyhuzamban, hogy kit fogadnak a házukba!

2. §. Ne higgyenek Samunak, a kifutónak, mert neki az a mestersége, hogy cselédekét ajánljon. Ő, szegény, abból él.
3. §. A titkaikat ne mondják el a cselédnek, a férjükre vonatkozólag ne tőle kérjenek tanácsot, de azért sohase éreztessék vele azt a különbséget, mely az úrnő, a szakácsné és a szobaleány közt tátong. Bánjanak vele jólelkűleg és szeretettel.
4. §. A cseléd hűségét százszor inkább növeli, ha úrnője a magánélete iránt is barátságos érdeklődést mutat, mintha a fizetését fölemeli.
5. §. Ha a férj és a feleség között nézeteltérés támad, erről sohase tudjanak a konyhában, mert nincs, ami inkább tönkretenné a cseléd összes jó kvalitásait, mint a nyilvánosságra kerülő viszály és pörlekedés.
6. §. A gondos háziasszony jól teszi, ha a cselédjét kellőképpen ellenőrzi, de rosszul cselekszik, ha gyanakodását a legparányibb jellel is elárulja.
7. §. Ha a cseléddel baj van, az okos asszony azt nem érezteti az urával. Sőt egyenesen eltitkolja előtte.
8. §. Amelyik asszony az urával akarja elintéztetni a függőben lévő cselédügyeket, s a férfi tekintélyét és szigorát küldi harcba a rossz cseléd ellen, az a saját gyöngeségét árulja el. A férjet csak a legvégső esetben szabad beavatni a szakácsnői és szobaleányi viharokba. Végül
9. §. Az asszony ne legyen büszke, de ne is üljön le a konyhában, hogy a cselédekkel eszméket cseréljen.

Tizennegyedik óra.

A baba

Ne csodálkozzanak, hogy vén professzoruk, a száraz, pápaszemes bölcselkedő, aki Kegyeteket egy igen-igen nehéz tudományra: a boldogság megszerzésének művészetére akarja megtanítani, ma ragyogó szemmel, virággal a gomblyukában foglalja el helyét a tanári katedrán. Hiszen az ő szíve se hült még ki egészen, ő is elábrándozik még néha pipafüst mellett az otthonos kályhasarokban, vagy - ha nagyritkán megszabadul a gyárkémények és bérkaszányák levegőjéből - ő is tele tüdővel szívja magába az erdők mámorító tavaszi illatát. A kopott tanítómester feje fölött ma végigsuhantak a poézis gyöngyvirághangulatu szellői, amelyek távol völgyekből indulnak ki rejtelmes újukra, kristályos patakok partjáról, ahol nádfödeles vizimalmok zakatolnak... A tanítómester ma kissé becsipett a saját témájától, s gondolkodván azokon, amiket bájos tanítványainak mesélni fog, úgy érzi, hogy mégis csak szép az élet, s hogy a mogorva pesszimisták, akik minden földi dolog utolsó célját a borzalmas megsemmisülésben látják, gonoszul s szájalomraméltó módon föllentenek...

Kedves kisasszonyok, a mai órát azoknak a liliputi hölgyeknek és uraknak fogjuk szentelni, akik Kegyetekhez majd egyszer egy kékszalagos csipkefészekben beállítanak: a *babyknak*.

Ne piruljanak el, ne süssék le a szemüket, ne taszigálják egymást, Nebántsvirág módjára, a könyökükkel: az a nap, a pólyásbaba érkezésének napja, csakugyan elérkezik egyszer... Talán egy nyári reggel, talán egy őszi alkonyaton kopogtatás hallatszik hálósobájuk ajtaján, s amikor kézimunkájuk mellől megriadva föltekintenek, furcsa látogatóra esik a pillantásuk: a hosszulábu, sárgacsőrű madár, aki az orrán hatalmas ókulárét visel, óvatosan bekukkant az ajtó hasadékán, s tétovázva így szól Kegyetekhez, akik sírnának is, nevetnének is egyszerre:

- Kicsi nagyságos asszony, itt vagyok, kellek-e? Ezt a pityergő, dundi, kövér babát azért hoztam el az Aranyos-völgy nádasai közül, hogy mindörökre itthagyjam... Még mostan csak apró, ügyetlen, szepegő jószágocska, de ha szeretettel fogadják, hát fészlő rózsabimbó lesz belőle... Kicsi baba, síró baba, mosolyogj hát szépen erre a könyező nénikére, akit ezentúl az anyuskádnak fogsz szólítani...

A pólyásbaba fölfelé görbíti pirinyós kis ajkacskáját és rámosolyog Kegyetekre. És akkor mindent elfelejtenek, ami eddig az életüket betöltötte: a lányszobát, az édesmama hirtelen kezét, a bálakat, a majálisokat, a szupécárdást; elfelejtik, hogy szerves vegytan, okszerű háztartástan is van a világon, elfelejtik az új tavaszi toalettjüket, a huszárönkéntes uniformist, a Kugler-cukrot; nem gondolnak reá, az álmok hősére se, akivel az oltár előtt eltávoztak; mert minden érzésük, szívük minden redője telestele lesz a habfehér pólyababával, aki finom csipkéi közül önökre mosolyog... Úgy érzik, hogy mindaz semmi, amit eddig láttak és éreztek, hogy a világ csupa aranyos napsugár, s hogy a levegőben édesszavu üveghangok csilingelnek... Sírní szeretnének örömben és a fájdalom, amely egész lelküket elfogja, mondhatatlanul, kifejezhetetlenül édessé lesz; hiszen a pólyásbaba kék szemével önökre néz... Mint vágyódnak arra, hogy a csöppnyi jószágot a szívükhöz szorítsák, de nem merik, hiszen még oly apró, oly törekény...

Amikor a nászútról hazatérve, először adták ki a konyhapénzt a kövér Zsuzsának, először fújtak szakértőleg a csirke tolla közé, azt hitték ugyebár, hogy asszonyi méltóságuk már kezdetét vette, hogy a csitri leánytól, aki odahaza kitűnő csárdástáncosokról, harmatos rózsabukétákról, ábrándos éjjeli zenékről álmodott, sok száz és száz kilométer választja el a hitvesi jogaiba lépő fiatal asszonyt? Pedig mindez csak külső formáság volt, a kövér Zsuzsa tetszése

szerint hamisította meg a vásárcsarnok árjegyzési lapját, a csirke, melynek tollait szétfűjták, a csőre alatt gúnyosan mosolygott, s a szófukar ponty, a konyhaasztalon feküdve, bizonyos lenézéssel ezt gondolta magában:

- Hát még ez is férjes nő, ez a bolondosan ügyetlen kis perszóna, aki sírva menekül az utolsó szobába, mikor a szakácsnő a csirke nyakát elvágja? A kövér Zsuzska ezt szólítja nagyságos asszonynak? Na már csunyául romlik a világ, ha az ilyen penészhírát is férjhez adják...

Asszonyokká, igazi asszonyokká csak akkor lesznek, ha a pólyababa legelső sírását meghallják... Vén tanítómesterük mondja, tehát elhihetik: az asszonyi méltóság voltaképpen ott kezdődik, mikor a fiatal mama az első kék- vagy rózsaszín szalagot a babyje pókhálóingecskéjébe belefűzi...

Mert a pólyababa igen kicsi és törekeny jószág, de a hatalma vetekedik a királyokéval... A pólyababa még nem igen képes arra, hogy nagyobbbszabású szónoklatokat mondjon és lám: mégis neki van a házban a legfőbb szava... Torzonborz férjek, akik testi megjelenés dolgában győzedelmesen konkurrálhatnának az öreg Nagy Kristóffal, balettáncosnő módjára lábujj-hegyen járnak még a negyedik szobában is, mikor a pólyababának véletlenül aludni kegyeskedik; s ezüstjubiläumukat megült szakácsnők, akik egy kisebbszerű földrengéstől nem ijednek meg, ellágyult szívvel állanak a bölcső mellett, amelyben a baba az angyalok szárnyzuhogását hallja... Ha a baba nevet, a komor decemberi köd hirtelen csillogó napsugárrá olvad, ha a baba sír, a májusi hajnalon is nehéz felhők gyűlnek a látóhatárra... És jaj, százszor jaj minden teremtet léleknek, ha a baba homlokocskáján, - óh Teremtő Atyánk, légy velünk! - a láz forró pirossága kiütkezik...

A fiatal pár lakását a baba sírása vagy nevetése avatja igazán családi tűzhelylyé... Nélküle csak szerelmi légyott helye a puha fészek, ha ő megjelent: édes otthon, amelynek hangulatát mindenüvé magunkkal visszük. Nézzék a rideg férfiút, amint irodájában a pörös aktáira hajol, rendelőszobájában a beteg szívét kopogtatja, a töltésen verejtékes arccal cipeli körzőjét és léniáját... Munkája, életének gondjai annyira elfoglalják, hogy a világ, amely körülötte él, nem is létezik számára... És akkor egyszerre mosolyogni kezd; és a nedvességet, amely pápaszemét elhomályosította, szégyenkezve letörli a zsebkendőjével... Tudják, hogy mi jutott eszébe e pillanatban?... A baba, aki este kövér kacsóival a szakállát fogja tépdessni, s aki meleg, nyíló rózsához hasonlatos arcocskájával hízkelve hozzátörölözködik, ha meglátja... A rideg férfiú ekkor elfelejti a pörös aktákat, a pacienst, az épülő vasutat és a gyönyörűségtől remegve gondol az estére, amikor őt a pólyásbaba ő Felsége majd a figyelmére méltatja... És meghatva, szerelem-től mámorosan gondol Kegyetekre is, akik a pólyásbabát ápolgatják, becézgetik a számára...

Kisasszonyok, Kegyetek akkor lesznek igazán feleségekké, amikor a férjüknek először vallják meg, hogy a gólyával konferáltak...

A baba a napsugár, a jókedv, az öröm, a boldogság, a meglelégedés. A baba szépsége, tisztasága, csengő kacaja a legbiztosabb jele annak, hogy a férj és a feleség imádja egymást...

Amikor házasságuk fölött súlyos felhők boronganak, amikor a hétköznapi prózája a családi fészek idilljébe is betolakszik, vessenek egy pillantást a babára, aki csipkés vánkossai közt szunnyadoz...

Ha boldogságukat megzavarja valami félreértés, ha idegességükben talán keserűség tölti el a szívüket egymás iránt, álljanak meg a hófehér ágyacska mellett, ahonnét a baba az ő meztelen karocskáit Önök felé nyújtja...

A súlyos megpróbáltatások, váratlan fájdalmak, kínzó szenvedések pillanataiban első gondolatuk mindig az ártatlan kis angyal legyen, akinek Kegyetek a mindenei e hideg földön...

A baba ne lásson maga körül mást, mint boldogságot és megelégedést. A baba lelkéhez ne férközzék a fájdalmak és keserőségek prózája. Még az igaztalanság, az ártatlan szenvedés töviskoszoruját is panasz nélkül viseljék, csak hogy a gyermek fogékony lelkébe ne juthasson más ragyogásnál és verőfénynél. Hiszen az élet amúgy se lesz iránta oly kiméletes, mint Önök, akik a szívük vérének is kiontanák érette...

És sohase felejtsék el, hogy minden hangos szó, minden ideges megjegyzés, minden rosszindulatu malícia egy tündérálmot, egy csillogó illúziót rombol szét a gyermek lelkében, hogy az élet sötét prózáját bocsássa be az ő gyönyörű meseországába...

Tizenötödik óra.

A lakás

Jegyességük második vagy harmadik hetében, amikor az asztal fölött való titokzatos sutto-gások és az asztal alatt való forró kézszorítások már valamicskét veszíteni kezdenek izgatóságukból, amikor a mámor legelső időszakát a biztosság édes nyugalma váltja föl lassanként a szívükben, egy este, amíg a szobaleány az asztalt leszedi, s apa összeráncolt homlokkal kutat a szivaros szekrényében, az édesmama hirtelen így szól Önökhöz:

- Itt lenne ám a legfőbb ideje, gyerekek, hogy a jövőendő fészketek iránt is érdeklődjetek. A szerelem nagyon szép és fölemelő dolog, de a boldogsághoz, fájdalom, az is szükséges, hogy az ember a ház mesterekkel tárgyalásokba bocsátkozzék. A hitvesi szerelemnek, hogy egy furcsa kifejezést használjak, a ház mester adja meg a törvényes jellegét.

Így szól a józan és okos mama, aki az ő drága kicsikéjének legködösebb ábrándozásai közepe se feledkezik meg a rideg élet prózájáról: a szabónőről, a konyhaedényekről, a kárpitosról, az üvegkereskedőről, s a célszerű mosókonyháról. Ő már tudja, amit Kegyetek csak később fogunk megtudni: hogy jó cselédek, tartós butorok, világos mosókonyha, s tisztességes lakás nélkül még a legigazabb szerelem is aggályosan elhomályosodik. A jegyesség mámorának legelső rohamai után tehát ő bölcsen áttér az élet köznapi kellékeire is, s ama bizonyos estén kimondja a határozatot:

- Holnap délután nekifogunk a lakáskeresésnek...

Kegyetek bizonyára hallottak már egyet-mást a Herakles hőstetteiről, s a világtörténelem egyéb fáradságos cselekedetei is megmaradtak iskoláskoruk óta az emlékezetükben, így hát megértik, mit jelent, amikor azt mondom: hogy Herakles meg a többi hős munkája silány gyerekjáték volt ama jegyesek viszontagságaihoz képest, akik a nagyvárosban, jövőendő fészkek számára, alkalmas helyet keresnek. A vidéken még emberségesek az állapotok; ott mindenki már eleve ismeri az összes kiadó lakásokat, s akárhány házasság halasztást szenved abból az okból, hogy az alkalmas lakás Szent-György hava előtt nem kapható meg... Az esküvő napját többnyire a lakásviszonyok döntenek el, s a kis Amor isten, nyilai ellövése előtt, előbb gondosan elolvassa a kapura kiaggatott cédulákat... De Budapesten, ahol a statisztika adatai szerint mindig nyolcezer lakás áll üresen, a jegyespárok nem igen félnek attól, hogy földél nélkül maradnak... Csak később, mikor a nagy lakáskereső séta komolyan megkezdődik, ébrednek megdöbbenve annak a tudatára, hogy a nyolcezer üres lakás közt egyetlen egy sincs, amely az álmaiknak és az igényeiknek megfelelne...

Budapesten tényleg sok a kiadó lakás, de ah, mily végtelenül kevés ama hangulatos fészkek száma, melyek a Kegyetek édes leányálmaiban szerepeltek. Azt merem állítani, hogy a lakáskeresés napjai ábrándítják ki első ízben a szerelmeseket abból a gyönyörű illúziójukból, hogy az élet csupa illatos poézis...

Nem, kisasszonyok, az élet nem poézis, legalább az esetben nem, ha a budapesti átlag-lakásból nézzük... A keskeny, sötét előszoba, amelybe kaszányaszerűen nyolc különböző ajtó nyílik, a romboldalaku ebédlő, a két méter szélességű hálószoba, a rabcellára emlékeztető fürdőszoba, a konyha, melyből az intenzív kelrepa-szag a lakás minden zugába szétömlik, a sajtosszekrény, amelyet érthetetlen nagyzórással spájznak neveznek, a hosszú folyosó, ahol piszkos gyerekek játszanak: mindez még talán a néhai Heloise-t vagy Juliát is kiábrándította volna emésztő szenvedélyéből... Az úgynevezett középsorsuaknak szánt lakás, a hat-hétszázforintos odú, imádott fővárosunkban igazán csúf, kellemetlen és kijózanító. Hihető-e, hogy a

Laresek és Penatesek ezt a piszkos tanyát a maguk sötétkéi, görög égboltozatával fölcserélnék? Óh, bizonyára nem! A budapesti átlag-lakás bacillusai közt még a szerelem is kipusztul vagy elsorvad... Óh, boldog időszak, mikor a csókok neszére az ablak alatt csattogó fülemile válaszolt, nem pedig a goromba viceházmester, aki káromkodva cipeli el a Lichthofból a felgyülemlett szemetet és üvegtörmelékét...

Bizonyára Budapesten is akad csinos lakás, azokban az új házakban, melyek szinte egy éjszaka alatt nőnek ki a düledező viskók helyén. A mozaik-kővel kirakott konyha, melynek tűzhelyében a gáz kékes lángja lobog, a kékvirágos, majolikával burkolt falak, a tiszta, világos, derűt árasztó, négyszögletes előszoba, a fürdőszoba, melynek ezüstös rézcsapjai csillognak a beáradó napsugarakban, s mindenekfölött a diszkrétül tapétázott, gyönyörű, kellemes szobák, melyeknek plafondjáról, a szivárvány minden színében ragyogó tulipánok kelyhéből, villamos körték kandikálnak ki: immár, Istennek hála, ez a látványosság se tartozik nálunk a legnagyobb ritkaságok közé. Sőt még álmaink álma, az elzárt, üveges folyosó se, amely kizárólagosan a miénk, s amely a maga örökzöld pálmáival Nápoly színeit és hangulatát hozza e szintelen égöv alá... Bizonyára akad ilyen lakás is, de ezt, kisasszonyok, a polgári erszény nem bírja meg... Ne is számítsanak rá, hogy királynői jogaikkal, a portörő pálcával, e paradicsomba bevonulhatnak... Az ilyen lakásokat a milliomosok kaparíttják meg, vagy a szédelgők, akiknek a legmagasabb házbér se túlságosan magas... Férjük, a két-háromezer forintos hivatalnok, még akkor se aspirálhat erre a kíváncsú fészerekre, ha a Kegyetek ötvenezer koronás hozományából is elcsíp a lakás árához egy tisztességes hányadot... Hogyan is aspirálhatna? Hiszen elvégre ő tőle se lehet kívánni, hogy a dohányzásról lemondjon, s Kegyetek se tudnának meglenni anélkül, hogy uriaszonyhoz méltó toilettében járjanak a színházba és a barátnőik zsúrára... Bizonyára nehéz tehát az Önök vén tanítómesterének a helyzete, amikor ama kénytelenség előtt áll, hogy Kegyeteknek a lakás dolgában is tanácsot adjon. Hiszen ő se okosabb, minit az ujságok nyári vezércikkírói, akik annyi papírt és tintát fogyasztottak már el évtizedek óta, hogy az úgynevezett „lakáskérdés”-t megoldják. Nem oldták meg, minthogy a lakáskérdést egyáltalában nem is lehet megoldani... Mert igazi megoldás voltaképpen csak egy volna: ha az állam a maga minden adófizető polgárának építene valami csinos cottage-t a Kecskemét határáig meghosszabbított Budapesten... Erre azonban még egyelőre kevés a reménység...

A főbb irányelvek, amelyeket az Önök alázatos, öreg szolgája, a házaselet vándortanítója, álmatlan éjszakákon megalkotott magának, körülbelül ezek:

Az a házaspár, aki nem véletlen főnyereményekre, nem Amerikából váratlanul felbukkanó nagybácsikra számít, évi jövedelmének mintegy husz százalékát fordíthatja lakásra. Vagyis: a tízezer forintot kereső úr kétezer forintot, a három ezer forintot kereső polgár hatszáz forintot. Aki teheti, jól teszi, ha fészket a külső területeken alapítja meg, ahol még ingyen is lehet virágzó fákat látni, s ahol a házmester még nem kívánja meg, hogy a harmademeleti lakó, ha a tüsszentését hallja, sietve leszaladjon a lépcsőkön, s a tüsszentést kedves egészségére kívánja. Egy kétméteres veranda többet ér, mint egy Marcel Prévost stílusban berendezett boudoir, egy ötméteres kertért pedig bizvást el lehet cserélni a téli évad összes zsúrjait. De ha a férj foglalkozása vagy más egyéb ok nem engedné meg ezt a kifelé való gravitálást (bár ma már a nagyvárosokban megszűnt a távolság fogalma), az ember egy tiszta mellékcúba költözködik, lehetőleg olyan házba, ahol minimálisan kevés a lakó. Mert a lakásnak egyik legragyogóbb, negatív erénye bizonyára a szomszédok hiánya. Öreg tanítójuk sok helyütt lakott már hosszú földi vándorlása közben, s bizonyos határozottsággal állíthatja, hogy a kanyarónál, az influenzánál, a harmadosztályu kereseti adónál, s a budapesti bornál még egy nagyobb csapás is egzisztál e gyarló világon: a szomszéd. Nem a rossz szomszéd, hanem minden szomszéd. Kegyetek, akik bizonyára a tökéletességig dúslakodnak minden földi erényben, szomszédi

mivoltukban aligha lesznek kivételek az általános szabály alól; s boldogan, ragyogó szemmel fogják ujságolni a hivatalból hazatérő családfőnek, hogy a mellettük lakó nagyságáéknál a délelőtti folyamán látogatást tett a végrehajtó, s hogy az úr a hideg leves miatt meg akarta gyilkolni szeretett hitvestársát. A szomszéd a jó Isten egyik legkellemetlenebb teremtménye: kíváncsi, kárörvendő, pletykás, irigy és alamuszi. A lakás, melynek közvetlen közelében nincs idegen ember, már e miatt is kincseket ér. (Nem is beszélve arról, hogy minden jó cselédünket a szomszéd rossz cselédje rontja meg.) Magában a lakásban nem a teremszerű szobák a legfontosabbak, hanem a tisztaság, a világosság, a kényelmes és egyszerű beosztás. Az előszoba okvetetlen négyszögletes legyen, a fürdőszoba nappal ne áhítozzék a lámpa fényére, a spájzban, szükség esetén, két felnőtt ember is elférjen. A konyha fala, ha már sajnosan nélkülözi a csillogó majolikát, az olajfestést semmiképp se nélkülözze. A szobák közül egyik se legyen görbe, a sok ajtó és ablak ne tegye lehetetlenné, hogy a butorokat elrakhassák, a napsugár pedig csak a délelőtti órákban tiszteljen meg bennünket a látogatásával. Az izléstelen tapétánál az egyszerű szobafestés többet ér. A cselédszoba ne a velencei ólombörtönökre emlékeztessen bennünket, mert manapság már a cseléd is joggal megkívánja, hogy emberszámba vegyék.

Majd egyszer, ha a jó isten öreg tanítójukat hosszú élettel ajándékozza meg, ez előadások során bizonyára szó esik ama fontos kérdésről is, hogy a jóízű ember a maga meghitt fészket miképpen rendez be? A lakás technikája, butorzata, földíszítése, a kényelmes zúgok, a csecsebecsék, a nagyobb áldozatok nélkül elérhető hatások titka: mindez már a részletek dolga, amelyekbe ez általános fejtegetések nem bocsátkozhatnak. Ez a tudomány külön kurzust érdemel, amely lényegében aligha jelentéktlenebb, mint Feleségképző-Akadémiánk egyéb tárgyai... Mostani keretünkben csak annyit jegyezzünk meg, hogy nincs csúfabb látvány, mint a tulzsufolt lakás. Néhány finom nipp vonzóan és bájosan hat ránk, de a sok apróság idegesekké és bosszusakká tesz bennünket. Az egyszerű angol butor szebb, mint az imitált XV-ik Lajos korabeli. A törekeny, szecessziós berendezés megfoszt bennünket a biztonságunktól; még leülni sem merünk az ilyen sápkóros környezetben. A sok aranyozás parvenüizlésre mutat. A kép vagy eredeti legyen, vagy semmilyen. Az íróasztalon ne legyen úgynevezett műrend. A hálószobába nem való a kis rokokó-diván, amelyen meghitt barátnőinket fogadjuk. A tulparfumözött lakásban fejfájást kapunk. A germán eredetű, hímzett fölírások („Ujságoknak”. - „Isten hozta kedves vendégünket” stb.) már a negyvenes évek elején végképpen kimentek a divatból. Szép ebédlőt nem azért rendeztünk be, hogy - ha vendég nincs a háznál - a fürdőszobában ebédeljünk. Abban a lakásban, ahol a meghitt beszélgetésre nincs egy kényelmes sarok, egy jó karosszék, egy félrevonulásra csábító, kedves szöglet: még a házigazda is úgy érzi magát, mintha szállodában lankék.

És még egyet, kisasszonyok: a lakást mindig a magunk egyéni ízlése szerint rendezzük be, még akkor is, ha e tekintetben a legújabb divatokat nem ismerjük. Aki az ilyesmit a kárpitosra és a bútorkereskedőre bízta, mindjárt okosabban teszi, ha egy körüti bútorkereskedést bérel ki magának évi lakásul.

A nyaralás

Tisztelt hallgatóim, ne legyünk optimisták: egy napon, - mondjuk a második vagy harmadik évben az után, hogy az anyakönyvvezető színe előtt a boldogító igen kimondották - az édesmama forgószél módjára fog berontani az ebédlőjükbe, a napernyőjét harciasan a kezébe fogja, s így szól a ház nyugodtan kávézó urához:

- Maga talán azt hiszi, hogy a szegény leányomat az utcáról szedtem föl, s hogy tetszése szerint halálra gyötörheti az ártatlan feleségét? Mondhatom, hogy nagyon téved, mert míg egy porcikám él, mindig meg fogom védelmezni ezt az együgyű és boldogtalan teremtetést...

A ház ura erre nyugodtan föl fogja hörpinteni a kávéját, még a cukrot is gondosan kikanalazza a csészéből, - hiába, az alpesi vihart is megszokja az ember, ha mindennap része van benne, - aztán mosolyogva ezt mondja:

- Ha jól látom, a kedves mama haragszik valamiért. Úgy-e, nem vagyok indiszkrét, amikor megkérdezem, hogy miért haragszik?

Az édesmama ekkor jeanne d'arci bátorsággal áll majd a közömbösséget affektáló férfiu elé, s azon a hangon, amelyet Jászai Mari szokott használni a tragédiák második fölvonásában, ezt feleli:

- Ha az a terve, hogy a feleségét a halálba üldözi, nagyon téved... Margit akkor se marad nyáron Budapesten, ha rögtön el is kell válnia magától... Leánykorában megengedhette magának azt a fényűzést, hogy fürdőhelyen töltsen a nyári hónapokat, s asszonykorában nem lesz bolond, hogy a szaharai forráságban tespedjen... Ha magának nincs pénze a nyaralásra, akkor micsoda szemtelenség volt, hogy egy úri kisasszonyt feleségül vett?

Ime, ezennel megjósolom, hogy szerető férjük az édesmama e szavai után, hidegvérűen cigarettára gyújt, s az összes vicomteokat megszegyenítő nyugalommal így válaszol:

- Először is: ma csak junius tizenkettedike van, amikor Budapesten még híre sincs a szaharai forráságnak. Másodszor: én a házassági szerződésben nem írtam alá olyan pontot, amely engem arra kényszerítene, hogy a feleségemet nyaralni küldjem. Harmadszor: az oknyomozó világtörténelem megemlékezik egy-két olyan hölgyről is, aki messze a kilencvenedik életévén túl húnymta le a szemeit, anélkül, hogy valaha fürdőhelyen üdült volna. És negyedszer: az édesmamának ebbe alig van több beleszólása, mint abba, hogy az abessziniai négus kinél vásárolja a turbánját.

Tisztelt férjük e nyilatkozat után el fog sétálni a kaszinóba, mi pedig, hatszemközt maradván, bevallhatjuk, hogy a köszívű zsarnoknak ez esetben föltétlenül igaza van. A fürdőzést, mint a boldog élet *conditio sine qua non*-ját, se Mózes, se Jézus Krisztus, se Mohamed, se Confucius nem említi a könyveiben. A fürdő a jómodu emberek fényűzése; persze, csak az a fürdő, ahová az unatkozó pestiek járnak, nem pedig a másik, az áldott és csodatevő, ahol csakugyan a meghibbant egészséget reparálják. Nem állítom, hogy a fürdőbejárás divatja talán esztelen divat; mert hiszen a modern embernek, aki egész éven át a nagyváros izgalmai közt rongálja amúgy is züllött idegeit, tényleg jól esik, ha pár boldog hetet tölthet el munkátlanul a kék tavak és a zöld hegyek világában. Aki megteheti, okosan is teszi, ha a forró napok beköszönésével a rendes életmódjának búcsút mond; s evez, uszik, hegyeket mászik, hogy a megcsökkent energiáját visszanyerje. De arról, hogy a fürdőzés elengedhetetlen kelléke a házasság élet boldogságának, már szó sincs; s az édesmama, aki ama nézetének ad kifejezést, hogy a

szegény, fiatal asszonyka a sír felé közeledik, ha nyáron is Budapesten marad, célzatosan ki engedi siklani a lába alul az objektív igazság talaját. A viruló, egészséges menyecske, aki Istennek hála nem szenved semmiféle bajban, még attól, hogy júliusban is Budapesten marad, nyugodtan oltár elé kísérheti annak idején a legfiatalabb dédunokáját.

Mindezekkel azonban még a legtávolabbról sem akarom azt állítani, hogy a nyaralás divatját elítélendőnek vélem. Sőt ellenkezőleg: az a meggyőződésem, hogy a fiatal házaspárok, - pláne, ha egy-két bájos fióka is csipeg a fészekben, - okosan cselekszik, ha egy nyári reggel angol zárt tesznek a naftalinos lakás ajtajára, s gyerekestül, bonnostul és szakácsnéstul kihajtatnak a keleti-, a nyugati- vagy a déli pályaudvarra, azzal az eltökélt szándékkal, hogy augusztus vége előtt nem teszik be a lábukat a budapesti aszfaltra.

Nemcsak az egészségük miatt cselekszik okosan, - fölteszem ugyanis, hogy egészség dolgában nem szorulnak a fürdőre, - hanem azért, hogy új és új benyomásokkal frissítsék föl kimerült lelküket, s humort, vígságot, vállalkozó kedvet, ruganyosságot hozzanak magukkal onnan, ahol mindennek gazdag és kiapadhatatlan forrása bugyog: a természet öléből. A nagyvárosi ember szinte rá van utalva arra, hogy pár hétig minden áldott esztendőben zöldelő fák alatt kóboroljon, kék vizek partján szívja magába az éltető levegőt s a vidék meg a falu naiv örömeivel cserélje föl téli életének oktalan és raffinált élvezeteit. A nyári üdülés meghozza a maga dús kamatait: nem pénzben, nem anyagi javakban, hanem jókedvben, frissességben, fiatalos erőben és energiában. A nyaralást bizonyára egy bölcs férfiú találta ki, de száz és száz bolond annyira elrontotta, hogy a mai formájában már pusztá nagyzolásá és esztelenségé vált.

Bájos hallgatóim, ha Kegyetek megtisztelnék azzal, hogy a tanácsaimat az emlékezetükbe vésik, hát az alábbi kis kátét van szerencsém a figyelmükbe ajánlani:

1. A nyaraláshoz még nem okvetetlen szükséges, hogy egy szerencsétlen nőiszabó egész idegrendszerét fölálldozzuk érte. Vagyis: a nyaralás nem szükségképpen annyit jelent, hogy az ember naponként ötször öltözködjék, s hogy a jó barátnők sárgaságot kapjanak irigységükben. A disztíngvált asszony mindig csinosan öltözködik, de nem ambicionálja azt a dicsőséget, hogy az egész fürdőhely csak az ő toilettjeiről beszéljen. Némelykor egy bájos battisztblúz, - mint Budapest délnyugati részein mondani szokták, - sokkal *hercigebb*, mint a legdrágább grenadine-ruha vagy angol kosztüm.

2. Az ember nem azért megy a fürdőbe, hogy a pincérek s egyéb szolgálattevő személyek grófként és hercegekként bánjanak vele, de tulajdonképpen naiv csacsinak nézzék. Igen előkelők maradhatnak akkor is, ha a szegény férjük egyhavi jövedelmét nem osztják ki borra-valónak.

3. A fürdőhelynek sem törvény, sem miniszteri rendelet nem adta meg azt a privilégiumot, hogy a korrekt asszonyok, - ott mulatván, - szabadabban viselkedhessenek, mint a nagyváros falai között. A kacérság, a túlságos bizalmaskodás ott épp oly kevésbé faire dolog, akár Budapesten.

4. A szalmaözvegy-asszony ne kössön ismeretséget idegen urakkal, de az asszonyok közül is csak azokkal barátkozzék, akik egy ostoba bókért a férjük nyugalma nem áldozzák föl.

5. A fürdőzés nem annyit jelent, hogy az ember reggeltől estig a gyógyudvarban, a zongorateremben vagy az eszplanádon kószál. Mindennek megvan a maga ideje.

6. Cigánynak úriasszony még fürdőhelyen se integet, s a primással akkor se kacérkodik, ha szegény ura Budapesten, a hivatalában izzad.

7. Akinek az ura egyáltalában nem mozdulhat ki a fővárosból, az inkább lemond a fürdőzésről, semhogy élete társát az egész nyáron egyedül hagyja. Meg különben is: a férj nem tartozik ama szentek közé, akiket a nyári kísértések hidegen hagynak.

8. Nem okvetetlenül muszáj, hogy az ember olyan helyen töltsön a nyári hónapokat, ahol a gyógydíj- és zenedíj intézményét ismerik. Némely falu, ahová a kultúra e vívmányai még nem hatottak el, ugyanazt a szolgálatot sokkal olcsóbb áron teszi meg. Az angol vagy a francia úri-család többnyire nem fürdőbe megy, hanem falura.

9. Ha valaki a férjét kénytelen-kelletlen, egyedül hagyja itthon, mindenesetre gondoskodni tartozik arról, hogy a szegény ember tisztességes lakásban sóvárogja át a szalmaözegegyi heteit. Aki az itthon maradt férj számára csak a legszűkebb és legsötétebb szobát hagyja nyitva, a naftalin miatt megtiltja a szellőztetést, s a férj fehérneműit a konyhaszekrényben helyezi el, abszolút nem tarthat igényt arra, hogy gyöngéd és szerető feleségnek nevezzék.

10. Arról, hogy Budapest környékén, egy poros faluban töltsék a nyarat, s a férjüket arra kényszerítsék, hogy naponként harmadfél órát a vasuti kupéban izzadjon, hasonlíthatatlanul többet ér, ha egyáltalában nem mozdulnak ki Budapestről.

Tizenhetedik óra.

Apróságok

Most, hogy ezidei kurzusomnak vége felé járok, s csak rövid idő választ el bennünket attól, hogy a hosszú munka után a jól megérdemelt pihenést megkezdjük, közvetlenül e nevezetes óra előtt, amikor Kegyeteknek - szorgalmukhoz és buzgóságukhoz képest - kiadjuk a bizonyítványt arról, hogy a férjhezmenésre kitűnően érettek: úgy érzem magam, mint a festő, aki önfeláldozó szorgalommal dolgozott a képen hosszú heteken és hónapokon keresztül, s amikor végre, boldog sóhajtással, leteszi kezéből az ecsetet, hirtelen észreveszi, hogy munkája még távolról sem tökéletes... Egy kéz, egy láb még el van rajzolva itt-ott a háttér alakjai között, egy szín bágyadt, halovány, egy mozdulat banális és közönséges... És ekkor újra a kezébe veszi a palettát, újra elmerül a fáradságos munkába, hogy műve, amelyhez oly nagy reményekkel fogott, még a legapróbb nüánszokban is kifogástalan legyen...

E pillanatban én is úgy vagyok, mint az ambiciózus festő; most, hogy az előadásaimra visszapillantok, s le akarok szállani a katedréről, amelyen oly feledhetetlen órákat töltöttem, egyszerre csak tudatára ébrednek annak, hogy a témámat, fájdalom, nem merítettem ki. Itt is, ott is fölfedezek egy jelentékeny hézagot, egy részt, amely bágyadtabb a többinél, egy pontot, amelyről nem tudtam elmondani mindazt, amit szerettem volna... Legyen hát ez az utolsó óra a korrigálás művének szentelve, hallgassák meg jóakarattal a szerény pótlásokat, amelyekkel tanítójuk a maga kollokviumának értékét növelni szeretné, így is közelebb jutván az ő ideális céljához: hogy bájos növendékei egytől-egyig a feleségek igazi mintaképeivé legyenek...

Ime, tehát néhány legutolsó ecsetvonás:

A garderobe. Előadásaim folyamán annak a nézetemnek adtam kifejezést, hogy a görög bölcsek, ha ma élnének, egy új axiomát csatolnának az írásaikhoz, amely így hangzanék: Mutasd meg nekem a férjedet és én megmondom, hogy ki vagy! Kedves kisasszonyok, e pont fölött nem szabad elsiklanunk, mert a férj külseje csakugyan meggyőző bizonyítéka a feleség gyöngédségének és szeretetének. A házasságban nem csupán az asszony toilett-kérdése a fontos; a férj öltözködése majdnem annyit jelent, mint a feleségé, a garderobe pedig, ahol a ház ura a ruháit, a nyakkendőit, a fehérneműit tartja, nem kicsinylendő motivum a házasság harmóniájában. Én magam, alapos megfontolás után, azt a nézetet vallom, hogy a férj maga kell hogy kezelje a garderobe-ját, de persze, hogy így fejezzem ki magam: a feleség legmagasabb védnöksége mellett. Sok és súlyos kellemetlenség származik abból, ha a kezelők rojtosak, s ha a kabát, melyet aznapi reprezentálása céljából kiválasztott, úgy vágyakozik a forró vasaló után, mint a szomjas virág az üdítő, tavaszi eső után. Az asszony az idegesség láthatatlan bacillusait szórja szét a levegőben, amikor a férj interpellációjára vállatvonva így válaszol:

- Azt hiszi, hogy nekem nincs egyéb gondom annál, mint hogy a maga gallérjaival, kezelőivel törődjem?... Elvégre az se lesz valami rettenetes baj, ha egy nap nem fogja meghódítani az összes női lényeket, akik az útjába kerülnek...

A férj az ilyen kijelentés után sötét megvetéssel gondol az ismeretlen férfiura, aki a szent házasság intézményét kifundálta, s szó nélkül rohan el a legközelebbi divatkereskedésbe, hogy rojtos gallérját egy csillogó Chamberlain-vérttel fölcserélje... Ellenben csöndesen, felindulás nélkül venné föl ugyanezt a rojtos gallért, ha a garderobe kulcsait ő kezelné, s csupán önmagát tehetné felelőssé azért, ha a fehérnemű-állományában ilyen kellemetlen hézagok támadnak. Persze, mindezzel még nem mondtam azt, hogy a feleség absolute ne ügyeljen a férje külső formájára; a jó, a gyöngéd, az okos asszony a végső simítást önmaga adja meg az ura toilett-

jének, a nyakkendőt ő köti meg, s a kefével - hogy művészi kifejezést használjunk - ő végzi rajta az utolsó ecsetvonásokat.

A kávéház. Előkelő, budapesti szokás, hogy immár az asszonyok is rendes törzsvendégeivé lettek a kávéházaknak, sőt olyan is akad, - mindenesetre a legizléstelenebbek között, - akik egy-egy vidám báli éjszaka után - két-három órát is nyugodtan eltöltenek a kártyázó férjük oldala mellett. Elvileg kijelentem, hogy az asszonynak a kávéházban egyáltalán soha sincs helye, az az asszony pedig, aki a kártyaasztal mellett gibicel, megérdemli, hogy az ura azonnal beadja ellene a válópört.

Cigaretta. Sok vita folyt már abban a kérdésben, hogy az asszonyok helyesen teszik-e, ha a nyilvánosság előtt cigarettáznak, s a közvélemény e kérdésben körülbelül ekképp alakult meg:

A jó kis polgári feleségeknek őrizkedni kell az efajta föltünési vágytól, a snájdig asszony ellenben bátran cigarettázhat, mert a férfiak így még bájosabbnak, még elragadóbbnak találják. Kegyetek tudják, hogy egyszerű tanítómesterük mennyire irtózik még a nevétől is az úgynevezett *snájdig* asszonynak; mert az a meggyőződése, hogy ez a divatos kifejezés voltaképpen annyit jelent: léha, fölületes, könnyelmű és férfiasan brutális asszony. Az asszony ne snájdig igyekezzék lenni, hanem: gyöngéd, jószívű, asszonyosan puha és szelidlelkű. Mindebből önként következik, hogy a cigarettázó asszonyt olyan lénynek tartom, aki a saját nemét profanizálja. Ha éppen szenvedélye a dohányzás, - amit semmiképpen sem vagyok képes koncedálni, - hát cigarettázzék otthon, a négy fal között, ahol senkise látja. A dohányzó asszony nem sokkal különb, mint a cognacozó vagy a párbajozó asszony.

Sport. Bájos, szívetderítő, tavasziasan kedves látvány a tenniszező asszonycsapat, amely kipi-rult arccal, fiús ingben, derűs jókedvvel üti a lapdát, s nagyokat kacag, ha a férfiakat ügyességben és ruganyosságban túlhaladja. Hasonlóképpen örül a szívem, amikor a fiatal asszony kurta prémes bundácskájában szélvészkeént suhan végig a csillogó jégen, az ívlámpák hófehér tündérfényében. De a gleccsermászó asszonyt már nem szeretem, sőt azzal se rokonszenvezek túlságosan, aki sportszenvedélyének csupán a biciklizéssel hódol. A bicikli nem asszonyos sport, amit már maguk az asszonyok is belátnak, hiszen ma már sokkal kevesebb a lengyel-nadrágos urihölgy, mint csak pár évvel is ezelőtt. A lapda és a korcsolya: ezt a kettőt a jó isten is a fiatal asszonyok számára teremtette.

Zsúrok. Hiába ironizálják ki a zsúrt a divatos regényírók: ez az intézmény alapján véve helyes dolog, mert a legtöbb háztartás nem akképpen van berendezve, hogy a vendéget bármily időben szívesen lássák. Egy nap, amelyet kizárólag a látogatóknak szentelünk: ez okos, praktikus és kellemes dolog, s a modern ember, akit a napi gondjai meglehetősen elfoglalnak, bizonyára megkönnyebbülésnek veszi, ha a társadalmi kötelezettségeinek ilyen kényelmes formában tehet eleget. De amikor a zsúrt, mint intézményt, helyeslem, ezzel még távolról sem mondtam azt, hogy a mi szokásos zsúrijainkkal is rokonszenvezek. A páratlan szerda, amikor egy sereg jókedvű, csinos, egymáshoz való asszony, s egy csapat derűskedvű, jómodoru úr egy kellemes szalonban összetalálkozik egymással: mindenesetre vonzó és kíváncs mulatság; de a léhák, rosszindulatuak, kacérok, stréberek gyülekezete, a plüssbutorok, amelyek fölött a pletyka sűrű áramlatai gomolyognak: ettől öreg professzoruk épp úgy irtózik, mint minden jóízű uriasszony. A zsúrra ne hívják meg a fölületes ismerőseiket, hanem csak azokat, akiknek gondolkodása épp oly diszkrét és előkelő, mint az önké. Azt se feledjék el, hogy a zsúr nem falusi lakodalom, s a raffinált, nagyzó vendéglátásnak az ilyen alkalommal absolute nincs helye. Egy csésze tea, egy-két vajasrúd, s finom eszmecsere valamely érdemes témáról: ez sokkal vonzóbb, mint a francia szakács menüje, amelyet rosszakaratu, közönséges pletykákkal súlyosítanak.

Az öreg professzor fiatalkori emlékeiből.

Két pikkolós csészéről

A két gránátszínű pikkolós csészém eltűnt karácsonyra a kirakatból. Úgy érzem, mintha két régi barátom ment volna el messzire, az oceánon túl.

Hónapok óta, délben és este, rendes stációt tartok a váci-utcai bizsutériás bolt előtt. A franciákalapu, tollas, mosolygó arc képek, az ékszerek, a dísz tárgyak távolról se érdekelnek annyira, mint a két piciny, pikkolós csésze. Már régóta a magaménak tekintem mind a kettőt, s úgy érzem, mintha csupán ideiglenes letétként volnának a kirakatban, s jog szerint már hosszú ideje engem illetnének meg.

Két kicsiny, gránátszínű pikkolós csésze, arany nefelejtsekkkel, amelyek törökös zománcot adnak nekik, egy szőlőlevélalakú tálcával, két apró, aranyos tányérkával. Mellettük, ugyane stilus szerint, egy velencei cukortartó, egy filigránosan kidolgozott ezüst cukorcsiptető. Maga a tökéletesség ez a kis service, amely most Isten tudja, merre tűnt el, valami üveges edényszekrény mélyébe.

A Váci-utca hangos sétálói közt, a köszöntések, a csevegés, az asszonyos kacagás lármájában, egész regényeket keltett föl a lelkemben ez a két gránátszínű pikkolós-csésze.

Elsősorban egy világos, sötétbarna ebédlőt, egy tölgyfából készült pohárszéket, egy fehér asztalt, az ebédutáni szieszta kedves rendetlenségével, morzsákat, poharakat, pár virágot vagy gyümölcsöt. Egy csinos kékszalagos szobaleányt, aki a tányérokkal csörömpöl, a lámpacsöngető villamos zöld zsinórját. És novellailag lévén fegyelve a fantáziám, okvetlenül egy fehér kandallót is, amelynek rácsozatán belül vidám tűz pattog a bágyadt decemberi homályban.

A két pikkolós csésze bennem olyan hangulatokat és színeket ébresztett föl, amelyek mindeze ideig nem élnek a valóságban.

Elsősorban botrányosan szentimentálissá lettem. Az ember, amikor cégtáblák kicserélését már nem tekinti elsőrangú mulatságnak, amikor a vendéglői borjuvesést és a gólyanyaku knikebajos poharakat egyaránt megunta, valamelyik szomorúbb estén, akár az öregedő Boccaccio, hirtelen magába tér.

Elborult kedélylyel kopog végig a csendes utcákon, s őszi hangulatok környékezik. Ürességet érez és az életet meglehetősen ostobának tartja. A szoba ki van hülve otthon, s a szobaleány elfeledte kikészíteni a papucsokat az éjjeli szekrény belsejéből. A tea rossz, a cognac kifogyott az üvegből. Egy gallér ki van rojtosodva kissé. Az utcán kurjongat valami mulató kompánia s egy orfeumi kuplét énekel. A kuplé, az orfeum, a vendéglő, a hivatal, a jó barátok, az udvarlások, a főváros, sőt az egész naprendszer egyszerre kiállhatatlannak tűnik föl. Szeretnénk hallani valami barátságos hangot, egy alvó ember lélegzését, de nagy csönd van és az éjjeli hallgatás szinte zúg. Az ember lelkén hirtelen átvillámlik az a rettenetes gondolat, hogy egyedül van, egészen egyedül.

A pénzügyi tanácsos, vagy akár a statisztikai hivatal fogalmazója e percben nevetségesen ellágyul. Melankóliával forgatja az albumot, s hosszan elnéz egy-egy szelíd arcot, amely gyermekkorában kedves ismerőse volt. Most fiatal mama, boldog, férjes asszony. Egy volt iskolapajtás a kis leányával együtt néz farkasszemet a csipkés papírkert közül. Itt egy bájos, szőke leány, akivel valaha keringőlépésekben jártuk végig a parkettes termet; most derült szeme édesen szembe mosolyog velünk. Egyszerre csak kietlennek, borzalmasnak találjuk az életet, e hideg elhagyatottság közepette.

Az ágyban olvasni kezdünk, de a könyv valami tüneményes együgyűségnek tűnik föl előttünk. Filozófiai gondolatok környékeznek és hirtelen megijedünk önmagunktól. Rájövünk, hogy eddigi életünk alig volt egyéb, mint haszontalan semmiség. Rájövünk, hogy könnyelműek és ostobák voltunk. Rájövünk, hogy mindaz, amiért küzdöttünk: a megélhetés, a dicsőség, a hírnév után való esengés, a vacsorázó társaságok és a bálrendezői rozetta annyit sem érnek összevissza, mint egy elhasznált keztyűgomb. Füst! dörmögjük magunkban, s oly kétségbeesetten blazirtaknak érezzük magunkat, mint lord Fitz-Clayming, aki véletlenül egy chesteri nábob másodszülött fiaképp pillantotta meg a napvilágot.

Az erősebb én, aki az ilyen pillanatokban veszedelmesen tántorog, még egy kétségbeesett kísérletet tesz. Huszárosan káromkodunk egyet, s erélyesen megpödörjük a bajuszunkat.

- Tisztelt uram! - szólunk gondolatban önmagunkhoz. - Önt három deci szomorodni botrányosan érzelmessé tette. Forduljon a fal felé és aluggyék holnap reggeli kilencig. Egészséges álm kell Önnek, nem pedig szeretet és epekedés.

Óh, kedves barátaim, milyen hiába fordulunk mindnyájan a fal felé! Az egészséges álm kimondhatatlan távolságban röpköd fölöttünk, s tisztán halljuk, amint a földszinti kávéház ajtaját egy-egy szerencsésebb kollegánk becsapja a reggeli órákban. Gondolatban olyan véleményeket kockáztatunk meg önmagunk felől, hogy mással zsebkendővégről váltanók érettük a pisztolylövéseket. De hiába minden okoskodás; Önök előtt egy-egy mosolygó kék szem, egy kacér hajfűrt, egy édes termet jelenik meg végezetül, előttem a két aranyvirágos pikkolós-csésze.

És a sötétben, amely ágyunk fölé borul, Makart színgazdagságával indítja meg bennünk a képzelődéseket ez a két ó-meissenai remekmű.

Az ebédlő, amelynek asztalára a két csésze feketét felszolgálják. Egy fiatal, bájos asszony, aki a szemeink közé néz. Komoly csevegések a téli coaks-kérdés felől. Visszaemlékezések gyerekkori udvarlásokra, a leánykori napló a penzióban, a régi lángokkal való ingerkedés. Megfontolt értekezletek a takarékoság gyakorlati érvényesítésére. Fölolvasások a lámpa mellett, együttes színházi expedíciók. Meglepetések, apró teaestélyek, karonfogva leendő összebúvárok az utcák téli homályában. Szakértelmes tanulmányozása a divatlapoknak, s boldog konferenciák az új amerikai kályhák célszerű fűtési módja felől. Bámulatosan sikerült puddingok és csokoládé-torták, jegeccé vált birsalmasajtok piramisai...

A szívem elfacsarodik arra a gondolatra, hogy a két pikkolós-csészémet elrabolták. Valami babonaság él bennem, hogy az egész jövő ezen a pompás apró service-en fordul meg kizárólag. Mert a többi okvetlenül hozzászegődnék ezekhez a csészékhez.

Reggelig nem alszom egy szemhunyást. Ezer kép kóvályog a fejemben. Mi mindent gondolok, nem mondhatom el; az emberben végre is megmarad egy szemérnyi szégyenkezés, még akkor is, ha olyan szentimentális különben, mint egy leány-penzionátus minden növendéke összevéve.

Poézis a kapukon

Ezer és ezer fehér cédula hirdeti a budapesti házakon a kiadó lakásokat. És csodálatos, hogy mi, nőtelen emberek, akik harminc éves korunkig a hotelbeli pincérek gondjaira voltunk bízva, észre sem vettük mindeddig ezeket a rossz ortográfiával megfogalmazott hirdetéseket. Hidegen és közömbösen sétáltunk el mellettük, mit sem törődve a két-három- és négyszobás lakásokkal, a világos előszobákkal, a jól berendezett fürdőszobával, a padlóssal, a pincével és a mosókonyhával. És ime, harmincéves korunkban végre elérkezik egy nap, amikor oly szívdobogással olvassuk el a házmester urak e száraz jelentését, mint valaha, boldog ifjúságunkban, a Montepin és Gaborieau regényeit.

Mert csupa regény ez a sok cédula, legalább nekünk regény, akiknek a családi boldogság kezdetét jelentik a lakáskeresés aprólékos gondjai. Megöregedett családapák, akik már jóformán meg sem tudnának élni a nagy Tauszky-féle bútorszállító kocsik nélkül, valószínűleg kinevetnek bennünket, amikor azt mondjuk, hogy a lakáskeresés is poézis. Az illúzióknak azt az édes láncolatát, amely a mi szívünkben e kis cédulák láttára fölébred, vagy nagyon régen, vagy sohasem éreztek a költözködésnek ezek a veteránjai, akiknek lelkében törött asztallábak, megállott ingaórák, fületlen csészek jelennek meg arra a gondolatra, hogy új évnegyed következik. Ők csupán a házbért, a viceházmestereket, a költözködés rideg prózáját látják, mi egy új, otthonos fészek meghitt poézisét. Ők a naftalin kellemetlen szagát érzik, mi a rózsák és gyöngyvirágok illatát.

Egy reggel ugyanis, valamelyik feledhetetlen nap reggelén, ámulva dörzsöljük meg a szemünket, amikor a napsugarak aranyos fénnyel kandikálnak be az elzárt zsaluk hasadékan. Nem tudjuk, édes álom, vagy még édesebb valóság volt-e az elmúlt napok története, amikor egy kicsiny, fehér kéz meghitten simult a miénkbe és egy szelid, világoskék szempár leányos bájjal merült el a mi szomjuhozó pillantásunkba. És a boldogságnak egy kifejezhetetlen sejtelve fut végig agyunktól a szívünkig, mert egyszerre megérezzük, hogy nem egy eltűnő álom, hanem a reális élet poézise suhant át szentimentális lelkünkön, s hogy a fehér kezét, amely oly melegen pihent a miénkben, sohasem kell elbocsátanunk többé az élet egész tartamában.

Éjjeli szekrényünkről egy fiatal leány arcképe mosolyog felénk, az íróasztalon egy könnyű nipp, egy elszáradt virág, amelyet tőle kaptunk. És kezünkbe fogva a virágos, csipkeruhás arcképet, úgylátszik, mássá lettünk tegnaptól máig, egyetlen éjszakán át. Hogyan, hát mi volnánk a rideg, cinikus, unott legények, akik tegnap még a borfiuval perlekedtünk s kétszer küldtük vissza a kávé, minden elfogadható ok nélkül? Mi jártunk a kulisszák mögé, mi ásitottunk a zsúrokon, mi találtuk unalmasnak a színházat, hangversenyeket, kocsikorzót? És egyszerre bizonyos szégyenérzéssel konstatáljuk, hogy szívünk még fiatal, mint egy gimnazista diáké, s hogy az élet szép és a költészet nem csupán a regényírók és poéták hazugsága. Szobánk kedvesebbnek tetszik, mert az a kékszemű, csipkeruhás leány szeliden szembemosolyog velünk a fotográfia kartonjáról. És beletemetvén fejünket vánkosunkba, míg a verőfény zöldes fénysugarakkal ékesíti a falak szürke kárpitját, egyszerre csak édes, kifejezhetetlen érzékenység borúl a szívünkre és sírni szeretnénk arra a gondolatra, hogy ez a bájos teremtmény mindörökké a miénk. Mintha magunk is nemesebbek lennénk azáltal, hogy tiszta élete összefonódik a miénkkel, hogy vágyainkban, örömeinkben, boldogságunkban és fájdalomunkban osztozik.

Az élet legelső, legtisztább regényének kezdetét jelentik számunkra azok a fehér lapok, amelyek a házmesterek tüskés tolla alól kikerülnek. Amikor rossz ortografiájukon végigdöcögünk, így szólunk magunkban érzékenyen:

- Vajjon ez lesz-e hát a fészek, amelyről annyi ideig álmodtunk?

A házmesterek nem jó pszichológusok, mert ők nem olvassák le az arcunkról, amit a szívünkben rejtegetünk. Egy kalmár, nem: - egy házmester józanságával biztosítanak bennünket a felől, hogy a kályhák jól fülnek, a vízvezeték tökéletes és a mosókonyha világítása ellen sem emelhető észszerű kifogás. De amíg mi látszólag az épített tűzhely apró nyílásait kutatjuk, a lelkünkben őt látjuk már, amint fehér vállas-kötényével jókedvűen sűrög-forog a konyha vörös kőkockáin.

Míg a házmester a majolikakályha sárga rézajtáját nyitogatja, mi ábrándozva nézünk az ablak fülkéje felé, ahol majd a varróasztala állni fog. És amíg ravasz figyelmetességgel tapogatjuk végig a megkopott tapétákat, a fantáziánk már két-három hónappal jár előre a boldog jövőben s így szólunk magunkban hangtalanul:

- Itt lesz majd a toilette-tükör, ahol ő sötét haját lebontja. Itt áll a fekete zongora, itt az ő kicsiny íróasztala, a miniatűr, aranyos gyertyatartókkal. Itt az ebédlőasztal, amott a lámpa a villamos vezeték zöld zsinórjával... Itt a hintaszék, ahol délutánonként olvasni fog, emitt a bordeaux-függönyök, a kottatartó, a könyvesszekrény... És a zongora fölött az ő képe tizennégy éves korából...

Ilyesmit látunk mi, amíg az előszobát, a mosókonyhát nézegetjük. Minden üres lakásban egy boldog fészek színhelyét sejtjük és lefelé haladva a lépcsőkön, a mogorva házmesterrel oldalunkon, a szívünk hálával telik meg a vörösorru, haragos férfiú iránt, mert hiszen ő is, bár öntudatlanul, a mi jövőnk boldogságunkat közvetíti.

Száraz, keserű agglégényszívek, dehogy értitek ti meg a kapuk édes poézisét. A ti gyanakvó lelketek nedves falakat, rosszúl fülő kályhákat, sötét előszobákat sejt meg e kicsiny fehér cédulák révén, a miénk boldogan merül el a jövőbe, mert hiszen nekünk a fészekrakás gyönyörűségét jelentik a házmesterek hirdetései.

Derék, borvirágos orru házmesterek, hadd szorítom meg vörös kezeteiket, amelylyel a leendő fészek tejüveges előszobáját kinyitjátok. Ne érjen benneteket többé méltatlan vád, mert hiszen Ámor veletek szövetkezik az ő áldott, Istentől való munkájában. A paradicsom megfordított kherubjai vagytok mindannyian, ellentétei a bibliai kherubnak, a ki lángoló pallosával szigorúan állt meg a kapuban és így szólott a remegő Ádámmhoz:

- Egy-kettő, kifelé a paradicsomból!

Ti mosolyogva vártok e bérházak bejáratánál, lángoló pallos helyett kulcscsomó otromba kezetekben, mutatoujjatok nyájasan int a kandeláberes lépcsőfeljárás felé. És a kherub rideg szava helyett így szóltok hozzánk egy derék ember jóságával és barátságával:

- Méltóztassanak besétálni a paradicsomba!

Regények a Bäckebckerben

Mikor a Kerepesi-út hosszú házioránák végén a Központi pályaház homlokzata a szemembe tűnik, még most is, évek múltán, eszembe jut néha életem boldog Tartarin-korszaka, amikor reggelenként a perron aszfaltjáról gyönyörködtem az induló vonatok lármájában és mozgalmasságában. Mások a Svábhegy, a Zugliget magas pontjain élvezték a fenséges nyári reggelt, - én boldogan szívtam magamba a kőszénfüstöt, amely fekete felhőkben omlott fölfelé a lokomotivok kéményén. A perronjegy potom tíz krajcárjáért egy órán át gyönyörködhettem az utazás minden izgalmaiban és színében: a sürgő-forgó, oldaltáskás asszonyokban, a selyemsipkás urakban, a zöld és barna kocsik kigyózó láncában, a föl-alá szaladgáló konduktorok intézkedéseiben, a harangszóban, a lokomotivok füstjében, a kirobogó vonatok tompa, visszafojtott neszében. Magamat, fájdalom, idekötött a kegyetlen kötelesség, de milyen nagy és különös élvezet volt legalább teóriában részesévé lehetni az utazó emberek boldog és öntudatlan izgalmainak, s egy órára önmagam is csalódásba ejteni az édes illúzióval, hogy az útiruhás vándorokkal fogok tova repülni, a magas vasuti töltéseken. Szomjasan és sóvárogva szívtam magamba a pályaház levegőjét, s a szemem gyönyörűséggel pihent meg a barna vagon-restauratok ablakain, az összefutó sineken, az alacsony jelzőlámpákon, a lokomotiv küllőinek visszafojtott, türelmetlen munkáján. És pillantásaimmal tova kísérve a repülő vasgigót, amely zakatolva tünt el a töltés ösztövé telegráfoszlopai között, magam is, mint Tarascon hírneves fia, szinte a valóság impresszióját éreztem az én együgyű, platonikus vágyakodásomban.

Tavaszi végén, amikor a bezárt zsáukon át erős naftalináramlatok vegyültek össze a napsugaras levegővel, amikor a szalonok szőnyegét főlshedték és szürke vászontakarók alá rejtették a fauteuilek plüssét, bennem is, mint annyi romantikus társamban, majdnem betegséggé fajult ez a különös sóvárgás. És mivelhogy, fájdalom, nem tellett sárga körutazó jegyekre, tovább is csak a perron széléről néztem az induló vonatokat és a kirakatok üvegén keresztül vettem szomjas pillantásokat a Bäckebckerek vastag, vörös kötetére.

Mert nem Ohnet vagy Albert Delpit voltak az én kedves olvasmányaim, hanem a száraz, apróbetűs Bäckebcker-kötetek, amelyek banális pontossággal sorolták föl a templomokat, a híres képeket, a havas hegyormokat, a fogadók table d'hôte-ját és a fiakkerek meg drokkék hatásáigilag megállapított tarifáját. Míg éjféltájban nyugodtan feküdtem ágyamban, a Józsefváros vagy a Belváros lármás, józan házaiban, gondolatban a Rigi vasútján kapaszkodtam föl a fehér hegycsúcsokra, s a Pilátus hotelje előtt néztem a havasokból fölbukkanó tűzgömböt. Az utazás ezer hangulata járta át szomjuhozó lelkemet, s egy kicsiny, harmademeleti szobában, közel a jó Istenhez és a Kálvária-templom tornyához, valami csodálatos álmoként vettem körül: a nápolyi utcaközök halszagu levegője, a monakói tengerpart vörös sziklatömege, a kis német rezidenciák szökőkútjai, Nimes, Saint-Etienne vagy Marseille aranyos, vibráló melege. Az én szememben egy csodálatos panoráma volt ez a banális piros kötet, amelyet elegendő volt bárhol fölnyitanom, hogy a képek egész sorozata rajzoldódjék meg általa a lelkemben.

Sok év választja el tőlem a kis józsefvárosi szobák idilljét, de még mindig meghitt barátaim e piros könyvek, amelyek annyira híressé tették ötven év alatt a koblenzi könyvkereskedő egyszerű nevét. Mert Bäckebckerről, a tekintélyes német könyvkereskedő-dinasztia nagy őseről, csupán annyit jegyeztek föl a lexikonok, hogy 1827-ben alapította meg könyvesboltját és kis nyomtató műhelyét, s az angol Murray mintájára maga írta meg s maga bocsátotta közzé első utazási könyvét. Ezek a gótbetűs, bordázott, primitív könyvek régóta eltűntek a forgalomból, mert a hajdani Bäckebcker csak olyan volt a mai, velinnyomásos, vastag, pedáns művek mellett, mint a fagygyugyertya a villamos lámpához, vagy a dilizsánsz az Orient-expressz, ebédülő- vagy

hálószalonzaihoz képest. És mégis: a szívem hálával telik meg a boldogult koblenzi mester iránt, aki megalkotván szerényke vállalatát, öntudatlanul is akkora érdemeket szerzett, mint Columbus vagy Vasco de Gama s a többi világutazó együttvéve.

Három hét óta növekedő buzgalommal forgatom az apróbetűs Bäumeckereket. És néha, amikor a könyvet fáradtan leteszem, a szemem előtt hirtelen megjelenik egy préselt-bőr vasúti kupé és benne egy kékszemű, utiruhás asszonyka, aki immár hosszú harmadfél órája viseli sötét hajfürtje fölött az eskető pap áldását. Édes szemei álmadozva vesznek el a meredek hegyhátak viaduktjain, de remegő kis keze már visszaadja a bizalmas szorítást és félénk mosolyában már visszatükröződik olykor a jövő minden reménye és boldogsága. Még most a szegény mamára gondol, aki könnyezve vált meg az ő szorgalmas kis leányától, de lelkében már az új otthont is látja, amely nemsokára tőle fogja nyerni minden ékességét és hangulatát.

De addig, míg a parkettes fészek ajtaja megnyílna az ő világos ruhája előtt, a kis préseltbőr-kupé fürgén robog tova a sötét alagúton, a szédítő hidakon át s egyszerre csak megáll az égbe nyúló Pilátus tövében, ahol feketefrakkos, fehérszalvétás hercegek, bóbítás szobaleányok lesik el minden elfojtott kívánságát és csodálatos havasi virágok pompáznak a table d'hôte-terem fehér asztalán. És míg az udvarias garcon a csillogó ezüsttálat eléje tartja, bizonyára azt gondolja magában:

- Hosszu svájci prakszisom alatt láttam már néhány ezer nászutas menyecskét... De Istenemre, sohasem került a szemem elé ily bájos teremtés, mint ez a tizenhatórás asszonyka.

A vörös angol lordok udvariasan mosolyogni fognak, a francia asszonyok tetszőleg bólogatnak a fejükkal. És ő kipirulva, zavartan fogja lehúzni kicsiny kezéről finom, galambszínű úti keztyűjét.

Áldott légy öreg Bädecker, aki már most megszerzed nekem e drága órák illúzióját. Voltaképpen talán nem is a te banális lapjaidnak, hanem az én nyughatatlan fantáziámnak köszönhetem a megvillanó képeket, de mégis örökké hálás leszek irántad, akár a boldog nyerő a pénztáros iránt, aki a nyereményét kifizeti. Pedig a pénztáros csak a kötelességét teljesíti.

Forgatom, egyre forgatom a sima velinlapokat, s úgy rémlik, hogy csodálatos dallamok és édes regények csendülnek ki az öreg Bädecker száraz és pedáns adatainak tengeréből.

Szentimentális lelkek

Mikor Kegyed, kisasszony, a minap már minden érvéből kifogyott, egyszerre így szólt hozzám:

- Ne vitatkozzunk tovább, mert ön nagyon szentimentálissá kezd lenni öreg napjaira!

Ezt az ítéletet az ön szép kis ajka nem dicséretképpen mondta. Éreztem, hogy ezzel annyit mond körülbelül: - Önből kifogyott a józanság és a reálisság érzéke, s fölösleges módon érzelmes. Ez nem férfiúhoz illő. Mit csináljanak a hisztérikus asszonyok, ha a férfiak olyan lágyak, akár egy északnémet nevelőnő?

Igaza van, kisasszony; a szentimentálisságot száz esztendővel ezelőtt véglegesen lejáratták a németek, mint annyi sok mindent ennek előtte és utána. Mióta a fiatal Werther deklamálásán minden könnyüket kicsurgatták a szőke teuton-kisasszonyok, a szentimentálisság kiment az irodalom divatjából és az élő emberek sem dicsekesznek vele, ha véletlenül bennük van. A szentimentálisság a köztudatban bizonyos érzésszervi inkorrektiséget jelent, s ha az érzelmes ember nem is szükségképp párbajképtelen, bizonyos, hogy nem ébreszt írgységet e fölösleges tulajdonsága révén. És lássa, kisasszony, mindennek dacára sokan járunk az utcákon füttyözve, sokan nevetünk egy-egy szegény ördög galibáin, sokan adjuk a cinikus, századvégi legényt, akik oly szentimentális lelket hordunk magunkban, akár egy szerelmes falusi leány. De tudván, hogy ebben a minőségünkben nem igen tízszeresszük meg barátaink és becsülőink számát, úgy titkoljuk ezt az önkénytelen hibánkat, akárcsak a körözött tolvaj az ő tartózkodási helyét. Álarccal járunk az utcán, a társaságban, a színházban, álarccal ülünk hivatalbeli asztalunk mellé. De néha, az olyan mámoros percekben, amilyen a multkori volt, egy pillanatra ledobjuk az álarcot, s ilyenkor kárba vész mindaz a sok póz, amelylyel morális fogyatkozásunkat (mert önök, józanok, annak tartják) hosszú heteken át palástolni igyekeztünk.

De ha az álarc alatt nem is látja meg rendszerint a szentimentális lelkeket, s ha ön józan és reális, akár egy vitorláshajó kapitánya, ne higgye, kisasszony, hogy a szentimentálisság kipusztult a világtörténelemből. Az érzések nem olyanok, mint a ragadós betegségek vagy az őskori állatfajok. Az érzések nem múlnak el, nem vesznek ki, s talán a biblia egy-egy hőse épp oly mámorosan járt valaha a szép Jeruzsálem völgyében, akár én a Duna partján néha, a kivilágított redut előtt.

Ha elfogad tőlem egy tanácsot, azt ajánlom: ne higgyen a közömbös embereknek és ne vegye kézpénznek azokat az ítéleteket, melyeket komoly arccal akar elhíttetni Kegyeddal egy hideg-arcu férfiú. Ez a hideg ábrázat nem ritkán a legközönségesebb hazugság.

A kapuciner mellett gúnyolódva emlegetünk minden hideg érzést, de lássa, otthon, mikor este egyedül maradunk a magányos szobában, sokszor olyan botrányosan szentimentálisak vagyunk, akár egy siheder leány. Magunk előtt szégyenkezve valljuk be, hogy zokogni szeretnénk, s hullámozó érzések hömpölyögnek a szívünkön által. Álmokat szövünk, egy képzelte jövő édességeire gondolunk, vagy boldogtalanságunkat, elhagyott voltunkat siratjuk; mindezt magunkban, hang nélkül, könnyek nélkül. A sötétben pillantásunk bájos szemekbe vész el és ábrándosan öleljük át a kicsiny vánkost. Órákat töltünk egy hideg fotográfia előtt és így szólunk magunkhoz: Vajjon az enyém lesz-e ő valaha? Egy-egy kupé csöndes fülkéjére gondolunk, mely robogva siet a tenger partja felé. Néha magunk előtt látjuk az ebédlő télies világosságát, hol összebújva lehet olvasni egy csodálatos könyvet. Úgy érezzük, hogy nagyobb poéták vagyunk, mint a világ összes poétái, de érzéseinket nem tudnók érthető szavakba önteni. Nem alszunk el, gondolkodunk, a szívünk tele van. Ha valaki belátna ilyenkor lelkünkbe, érzéseink költői khaoszába! De mindez nem gátolja meg, hogy gúnyos, unott, közömbös

álarcunkat föl ne vegyük, s becsmérléssel ne beszéljünk a szegény borbély felől, aki szerelmi búbánatból lőtte magát agyon egy külvárosi garniban.

Kegyed, aki annyira józan és okos, természetesen föltétlenül hisz az arcok őszinteségében. Pedig mennyire csalódik! A zsúron, ahol Kegyednek az egész aranyifjúság udvarol, akárhány fiatal úr ironikus mosolylyal szívja a háziúr kitűnő exceptionales-eit s per *maga* beszél Kegyeddal, mert most ez a divat; de bensőleg azt a vágyat érzi, hogy a Kegyed lába elé boruljon, s nevetséges frázisokat szavaljon. Nem teszi meg, mert kinevetnék s ez ártana a házassági chance-ainak. Mert jónevelésű urak lehetnek szentimentálisak, de föltétlenül illetudók. Ebben különböznek éppen a mesebeli pásztoroktól. Daphnis még jambusban vallott szerelmet, a mai gavallérok a parfait kanalizálása közben céloznak finoman, elmésséggel az örök frigy boldogságára. De gyakran a lipótvárosi doktorok is csak úgy tele vannak mámmorral, mint az elporladt Daphnis, ám ők jobban titkolják a bennük rejlő szentimentalizmust, mint az esedékes adósságukat. A nyílt érzelmesség csak a diákoknak, a varrónőknek és a fűszerárús gyakorlatnokoknak van megengedve.

*

Mert a szentimentalizmus voltaképpen nem egyéb, mint az idegek egy gyógyíthatatlan betegsége. Az orvosok előtt régen tudvalevő igazság: a hangulatok finomságait, csak a bizonyos tekintetben beteg, idegbajos emberek érzik meg az ő aprólékos nuance-aikkal egyetemben. Az egészséges idegzetű ember nem hangulatokat szed magába, hanem félangolos rostbeefet eszik. Az idegek beteges elvékonyodása adja meg a képességet ahhoz, hogy a hangulatokat, az érzések kifejezhetetlen parányait fölfogjuk. Mint ahogy a beteg karban van meg egyedül a tehetség, hogy a levegőnek szinte érezhetetlen nyomását s vele az időjárás bekövetkezendő változását kiérezze.

Mi, akik ilyen megvékonyult idegekkel bolyongunk az utcán és a társaságban, természetesen irigyeljük azokat a boldog embereket, akik normális életszervekkel és érzelmesség nélkül járkák az élet utait. Én például föltétlenül irigylem Kegyedet, kisasszony, mert lelkéből megveti a szentimentalizmust s oly józan és okos, mint egy vidéki gubacskereskedő. És szolgáljon elégtételül a férfiaknak, hogy közöttük is elegendő találkozik, akitől minden érzelmesség távol van. Hiszen ismeri a doktort, a premiére-ek és a kioszk örökkévaló doktorát? Látja, őt nem zavarja érzés, hacsak az nem, hogy fehér mellényét nem keményítették ki elég díszszel, s hogy ragoutlevesébe nem tett csibemáját a feledékeny pincér. Ő, valószínűleg nem fekszik le éjjelenként túlárado szívvel, s nem nézi elmerengve a plafondot, hanem elalszik mint egy mormotér. Őt nem kínozza ismeretlen szomjúság, nem álmodik kék női szemek felől, nem bolyong az utcákon poétikus áramlatokkal a szívében; ő józanul szemlét tart a fehérenműi fölött, s boldog, ha délutáni fiakkerezése alkalmával prezumtiv apósa a számozatlan kocsi bőrpárnáján meglátta. Ő igen szép piquet-mellényt hord, a Nemzeti Színház új darabjait kipisszegi, tagja minden kaszinónak, hol a kalabriászt tisztességes alapon játszák, s a lóversenyeken akkora gukkerrel jár a tribünök előtt, mint egy Uchatius-ágyu. Őt az új kélbimbó vagy a szezon első kovászos uborkája valószínűleg lázba hozza kissé, de szíve, ez a kitűnő s jól megkonstruált jószág, érintetlen marad a kellemes érzések kháoszában. Ő az, aki az Orfeumban örömkönnyekeket hullat az izraelita kómikus monológján, akinek számára a maroquin-gyárosok az ő csinos nippjeiket készítik. Legyen nyugodt, a doktor nem fog kettős öngyilkosságot elkövetni a soroksári-utcai garniban s alkalmasint nem is öltözik be ferencrendi barát-nak, ha az imádott leány egy nap mással indul Itália sötétké ege alá.

A doktor éppen oly irigylésre méltó, mint Kegyed, mert valószínűleg sohasem éri olyan fájdalom, ami az esztét megrabolja. Az ő lelke épp oly egészséges, akár jól formált testi hüvely, amely csinos és mutatós ruháit érvényre emeli. A lélek ugyanis mi volna más, mint az idegek

összesége, az idegeké, amelyek benne oly rugalmasak, masszivak, akár a távíróoszlop drótjai. A doktort nem zavarják a hangulatok, mert ő nem impresszionista, hanem éhes. Minden tulajdonság megvan benne, hogy irigyeljem őt. És mégis vannak percek, amelyekben az ő közönyét, jó étvágyát, hideg mivoltát nem vállalnám el cserébe az én finom és túlérzékeny idegeimért.

Mert lássa, kisasszony, egy bizonyos: a szentimentálisok nélkül a világ fejlődésének más volna a képe, mint amilyennek Kegyed mindennap látja maga körül. Alkalmassint akkor is igen szép hidakat és bámulatos alagutakat építenének, s a gyorsvonatok akkor is száguldva szelnék át az országot. Megvolna a tudós Akadémia, a politechnikum, az országház, a börze, s az olajpogácsa is épp oly szilárd vagy csöndes hangulattal irányozná a vételkedvet, mint most teszi. De a hangulat aztán kizárólag az olajpogácsára és a szilvaízre szorítkoznék. Az önök csinos szalon-asztalán nem heverne ott a díszkötéses Heine, s ha valaki betegen esnék össze az utcán, valószínűleg hidegen húznák be valami kapu alá, hogy a forgalmat ne gátolja. Ez esetben Ön se táncolná oly kicsapongó kedvvel a souper-csárdást és nem játszaná a zongorán Leoncavallót, mert táncról s zongoráról semmitse tudna. A színház páholyából: nem dölne ki világos ruhájában, a nyaralóban nem olvasna regényeket. Nem sírna, amikor valamelyik barátnője lakodalmán a bűbajos Mendelssohn főhangzanék, s nem könnyítené meg szívét némelykor oly kifejezhetetlen édességgel, ha egy jóbarát kezét megszoríthatja. És talán, megbocsásson, nem is volna jóbarátja.

De van és Kegyed táncolhatja a souper-csárdást, játszhatja a Bajazzókat, sírhat a színházak kitünőbb darabjain, mert nem hal ki a szentimentális lelkek faja, akik a táncot, a zenét, a jóbarátságot kitalálták. Az érzelmesség mindaddig nem pusztul ki az emberek szívéből, amíg a fölöttünk álló rejtelmes hatalom maga is lépten-nyomon elárulja, hogy a szentimentálisság nem idegen tőle. És mi volna más a gyöngyvirág illata és a madarak dala, mint a természet nagy, öröktől fogva fönnálló szentimentalizmusa?

*

Kegyed, szép kisasszony, aki oly józan és okos, mint egy ókori bölcs, nem igen szorul arra, hogy barátai legyenek. A ruháit pontosan hazahozzák, a színházjegyeket megváltja valami szolgáltrakész kuzin és Mari, a szakácsnő, kitűnően gondoskodik a felől, hogy az ebéd rendes órában az asztalon legyen. Kegyed sétál, ha ehhez kedve van s nem ad feleletet ismerőseinek, ha éppen lusta ahhoz, hogy kis ajkát kinyissa. Minek a jóbarát, amikor minden teremtet lélek kényeztetni? De lássa, kisasszony, (ne adja Isten), az Ön szép szeme is könnyekbe borulhat valaha. Ki tudja a jövőt, ki lát a sejtelmes messzeségbe? Lehet, hogy egy szomoru alkonyaton a Kegyed okos kis szíve is elszorul majd, s úgy érzi, mintha torkát fojtogatná valami. Sígni szeretne minden józansága ellenére és kutatva néz körül egy hű szív, egy kipróbált, baráti kéz után. A doktor, akihez férjhezment, óvatosan lefekteti majd önt és maga aggódalmasan ballag a kaszinóba, vagy az olajpogácsa után. Reális, okos, szép kisasszony, milyen jó volna akkor egy szentimentális lélek, ki Önt becézgetné, aki Önnel együtt érezne, aki minden gondolatát, minden érzését megértené!

Mert Ön sohasem fogja megismerni a szentimentális lelkek értékét, csak akkor (bár sohse tudná meg), ha egyszer nagyon boldogtalan lesz.

-&-